



T.C.

EGE ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü

**SİVAS VİLAYETİ'NDE SUÇ VE ASAYİŞ
(1864-1914)**

Yüksek Lisans Tezi

Meryem TOKYAY

Tarih Anabilim Dalı

İZMİR

2022

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

SİVAS VİLAYETİ'NDE SUÇ VE ASAYİŞ
(1864-1914)

Yüksek Lisans Tezi

Meryem TOKYAY

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Cihan ÖZGÜN

Tarih Anabilim Dalı
Tarih / Yüksek Lisans Programı

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü M¼d¼rl¼ğ¼ne sunduğ¼m “Sivas Vilayeti’nde Suç ve Asayiş (1864-1914)” adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Meryem TOKYAY

ÖNSÖZ

Devletlerin varlıklarını sürdürebilmesi ve bünyesinde barındırdıkları halkların huzur içinde yaşayabilmesi asayişin tüm ülke topraklarında temin edilebilmesiyle mümkün olmuştur. Bütün dünya ülkelerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de iç güvenliğin sağlanabilmesi için kurum ve kuruluşlar oluşturulmuş bu kurumlar XIX. yüzyıl ile birlikte daha sistemli bir yapı haline getirilmiştir. Tanzimat Fermanını takip eden süreçte farklı kolluk kuvvetleri sorumluluğuna bırakılmış olan asayiş işleri ile suç ve suçluların önüne geçilmek istenmiş güvenliğin bütün Osmanlı topraklarında yerleşmesine önem verilmiştir. Ancak imparatorluk içinde yaşanmış olan isyanlar, siyasi ve ekonomik durumdaki dalgalanmalar, kaybedilen topraklar ve Anadolu'ya yaşanan göçler sonucunda asayişin sağlanmasında zorlanılmış Sivas gibi büyük vilayetlerde suç oranları giderek artmaya başlamıştır.

Söz konusu araştırmada 1864-1914 yılları arasında Sivas Vilayeti'nde meydana gelmiş olan suçlar incelenmek istenmiştir. Bu nedenle araştırmaya konu ile ilgili çeşitli literatür çalışmalarının toplanmasıyla başlanmıştır. Çalışmada yararlı olabilecek kaynaklar toplanmış kitap, makale ve arşiv belgelerindeki bilgiler bir araya getirilerek düzenlenmiştir. Tez çalışmasına Osmanlı Devleti'ndeki suç ve suç türleri konusunda; İlhan Akbulut'un *"İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar"*, Fatih Öztop'un *"Suç Cetvellerine Göre Osmanlı Devletinde "Adam Öldürme" Suçu: Aydın Vilayeti Örneği (1908-1916)"*, Neslihan Fulin'in *"Osmanlıda Rüşvet ve Cezası"*, Mehmet Koç'un *"Osmanlı'da Ölüm Cezası Verilen Zina, Hırsızlık, Öldürme ve Yaralama Suçları"* ve Sabit Genç'in *"XX. Yüzyıl Başlarında Amasya Sancağında Ermeni ve Rumlardan Kaynaklanan Asayiş Problemleri"* adlı makaleleri yön vermiştir.

Sivas Vilayeti ile ilgili yapılmış olan akademik çalışmalar incelendiğinde belirlenen tarih aralığında suç ve asayiş konusu ile ilgili bir çalışma bulunmamaktadır. Sivas Vilayeti ile ilgili yapılmış olan çalışmalara bakıldığında bu çalışmaların daha çok Sivas üzerinde yaşanmış olan Ermeni olayları, Sivas'ın sosyo-ekonomik durumu ve dini hayatı üzerine yoğunlaştığı görülmüştür. Gürsoy Şahin'in *"Osmanlı Devletinin Son Dönemlerinde Sivas ve Suşehri Bölgelerinde Ermeni Faaliyetleri"*, Adnan Mahiroğulları'nın *"Seyyahların Gözüyle Sivas"*, İsmail Hakkı ve Rıdvan Nafiz'in *"Sivas*

Şehri", İbrahim Aslanoğlu'nun "*Her Yönden Sivas*", Memduh Ahmet Mahiroğulları'nın "*İlkçağlardan Günümüze Sivas İli*", İbrahim Yasak ve Ahmet Kaleli'nin "*Dünden Bugüne Sivas İli*", Osman Kubilay Gül'ün "*Şebinkarahisar-Yeniden Vilayet Olma Yolunda 81 Yıl*" adlı kitapları tez çalışmasının genel çerçevesini belirlemiştir.

Sivas ile ilgili tez çalışmalarına bakıldığında; Kübra Yıldırım'ın "*Sivas'ta Asayiş ve Suç Olayları (1566-1630)*", Erol Genç'in "*Salnamelere Göre Sivas Vilayetinde Dini ve Sosyal Yapı*", Fatih Dönmez'in "*Erken Osmanlı Döneminde Sivas'ın Sosyal ve Ekonomik Durumu*" ve Fatih Yıldız'ın "*Sivas Vilayet Yönetimi ve Valileri (1800-1850)*" isimli yüksek lisans tezleri bulunmaktadır. Bu kaynaklar içerikleri ile söz konusu çalışmaya ilham kaynağı olmuştur.

Çalışmanın yazım aşamasında birincil kaynaklar olarak arşiv belgeleri de yer almıştır. Arşiv belgesi olarak; cinayet cetveli, Dâhiliye Nezareti Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü Emniyet Kalemi (DH.EUM.EMN), Bâb-ı Ali Evrak Odası (BEO), Dâhile Nezâreti Mektubî Kalemi (DH.MKT) gibi belgeler kullanılmıştır.

Çalışmanın amacı Sivas Vilayeti'nin 1864-1914 yılları arasındaki suç ve asayiş durumunu belirlemek ve vilayet genelinde meydana gelen suç türlerini tespit edebilmektir. Söz konusu çalışmanın tarih alanına faydalı olması ve gelecekte yapılacak diğer çalışmalara kaynaklık etmesi hedeflenmektedir.

Meryem TOKYAY

İZMİR / 2022

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminden itibaren asayişini temin edebilmek, iç güvenliği sağlamak ve toplum huzurunu koruyabilmek en önemli konulardan biri olmuştur. Tanzimat sürecine kadar farklı birimlerce sağlanmaya çalışılan iç güvenlik, Tanzimat ve sonraki dönemlerde Jandarma ve Polis Teşkilatlarının kurulması ile birlikte daha sistemli bir hale dönüştürülmüştür. XIX. yüzyılın ortalarından itibaren imparatorluk içinde yaşanan iç ve dış dinamikler, uzun süren savaşlar, isyanlar ve göçler sonucunda merkezi otoriteyi koruyabilmek güçleşmiş Sivas gibi jeopolitik konumu ve demografik yapısı hayli çeşitli olan vilayetlerde güvenliği sağlamak zorlaşmıştır. Bu durum beraberinde büyük vilayetlerde suç olaylarının da artmasına sebebiyet vermiştir.

Bu tezin çalışma konusu; Sivas Vilayeti'nin kurulmuş olduğu 1864 yılından 1914 yılına kadar olan süreçte vilayet genelinde meydana gelmiş olan asayiş sorunları ile suçlardır. Çalışmada merkez Sivas olmak üzere Amasya, Tokat ve Karahisar-ı Şarki sancaklarında gerçekleşen eşkıyalık, adam öldürme, kız kaçırma, hırsızlık ve tehdit gibi suçlardan bahsedilmiş konu ile ilgili arşiv belgeleri incelenip değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sivas Vilayeti, Güvenlik, Asayiş, Suç.

ABSTRACT

Since the rise (establishment period) of the Ottoman Empire, some of the most important issues for the empire were to ensure public order, to maintain internal security and to protect the peace of the society. Internal security was tried to be provided by different units until the Tanzimat period, was transformed into a more systematic form with the establishment of the Gendarmerie and Organizations in the Tanzimat and later periods. As a result of the internal and external dynamics, long-lasting wars, rebellions and migrations faced since the middle of the 19th century, it got difficult to protect the central authority, and to ensure security in provinces such as Sivas, which had a significant geopolitical location and diverse demographic structure. This issue led to an increase in crime rates in large provinces of the empire.

The subject of this article is the security issues and crimes that occurred in Sivas from the establishment date of the province, 1864 to 1914. In the study, the main crimes such as banditry, murder, abduction, theft and coercion that occurred mainly in Sivas and also in neighboring sanjaks like Amasya, Tokat and Karahisar-ı Şarki, were discussed, and archival records related to the subject were examined and evaluated.

Key words: Province of Sivas, security, public order, crime.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
KISALTMALAR	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

XIX. YÜZYILDA SİVAS VİLAYETİ

1.1. XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Asayiş.....	3
1.2.Tanzimat Fermanı Öncesinde Osmanlı Taşra Yönetimi ve Sivas Vilayeti'nin Kuruluşu.....	8
1.3 Sivas Vilayeti Sınırları	13
1.3.1. Sivas Sancağı	14
1.3.2. Amasya Sancağı	21
1.3.3.Karahisar-ı Şarki Sancağı.....	25
1.3.4. Tokat Sancağı.....	29
1.4. Sivas Vilayeti'nin Demografik Yapısı	33

İKİNCİ BÖLÜM

SİVAS VİLAYETİ'NDE CİNAYET TÜRÜ SUÇLAR

2.1. Suç ve Cinayetin Tanımı İle Ana Hatlarıyla Osmanlı Hukukunun Yapısı	41
2.2. Sivas Vilayeti'nde Cinayet Türü Suçlar.....	43
2.2.1. Eşkıyalık ve Eşkıyaya Yataklık	43
2.2.2. Adam Öldürme.....	54
2.2.3. Hırsızlık.....	57

2.2.4. Tecavüz (Irza Geçme)	60
2.2.5. Kız Kaçırma	63
2.2.6. Darp ve Yaralama	66
2.2.7. Rüşvet.....	68

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİVAS VİLAYETİ'NDEKİ CÜNHA VE KABAHAHAT TÜRÜ SUÇLAR

3.1. Adi Hırsızlık.....	71
3.2. Hayvan Hırsızlığı	72
3.3. Kaçakçılık	74
3.4. Tehdit	78
3.5. Sivas Vilayeti'nde Meydana Gelen Diğer Suçlar	80

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SİVAS VİLAYETİ'NDE ASAYİŞ

4.1.Sivas Vilayeti'nde Genel Hatları ile Asayişin Sağlanması	86
4.2. Sivas Vilayeti'nde Güvenliğin Sağlanmasında Kolluk Kuvvetlerinin Rolü.....	88
4.3. Sivas Vilayeti'nde Asayiş Sağlamada Halkın Rolü ve Önemi	93
SONUÇ	96
KAYNAKÇA.....	99
EKLER.....	120
TEŞEKKÜRLER	136
ÖZGEÇMİŞ	137

KISALTMALAR

A.MKT.MHM.: Bâb-1 Ali Sadâret Evrâkı, Mektûbî Kalemî, Sadâret Mektûbî Mühimme Kalemî Evrâkı
BEO.: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Bâbîâli Evrak Odası Evrakı
Bknz.: Bakınız
BOA.: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
Çev.: Çeviren
DH.EUM.EMN.: Dâhiliye Emniyet-i Umumiye Emniyet Şubesi
DH.EUM.KADL.: Dahiliye Nezareti Emniyet-i Umûmiye Kısım-1 Adli Kalemî
DH.EUM.MTK.: Dâhiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye Nezareti
DH.H.: Dâhiliye Nezareti Hukuk
DH.MKT.: Dâhiliye Nezâreti Mektubî Kalemî
DH.ŞFR.: Dâhiliye Nezareti Şifre
DH.TMIK.M.: Dahiliye Nezareti Tesrî-i Muâmelât ve Islahat Komisyonu Mütferrik
Ed.: Editör
H.: Hicri Takvim
Haz. : Hazırlayan
İ.AZN.: İrade, Adliye ve Mezahib
MVL.: Meclis-i Vâlâ
OTAM: Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
R.: Rumi Takvim
S.: Sayfa
SS.: Sayfadan sayfaya
ŞD.: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Şûra-yı Devlet Evrakı
TDV: Türkiye Diyanet Vakfı
TODAİE.: Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları
Y.A.HUS.: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Yıldız Sadaret Hususi Evrakı
Y.PRK.UM.: Yıldız Perakende Evrakı Umumi

GİRİŞ

İnsanoğlunun var olduğu andan itibaren mücadele ettiği suç, tüm ilkel kavim ve topluluklarda kabul görmemiş hoş karşılanmamıştır. İnanç sistemlerine dahi nüfuz eden suç, bütün kutsal kitap ve dinlerde geçmiş, suçu işleyenler ya da suça ortak olanlar kesinlikle affedilmeyerek cezai yaptırımlara maruz kalmışlardır. Geçmişten günümüze bütün topluluk, devlet ya da imparatorluklarda düzeni korumak ve güvenliği sağlamak başat unsurlardan biri olmuştur.

Toprakları oldukça geniş olan ve bünyesinde farklı ırklardan insanları barındıran Osmanlı İmparatorluğu için de kuruluştan yıkılışa kadar en önemli meselelerin başında güvenlik yer almıştır. Klasik dönemde birden çok şahıs ve kurumca yürütülen güvenlik işleri Tanzimat Fermanı sonrasındaki süreçte daha sistemli hale getirilmiştir. XIX. yüzyılın ortalarından itibaren kurulan Jandarma ve Polis Teşkilatı sonrasında modern bir kimlik kazanan kolluk kuvvetleri ile suç oranları azaltılmaya, isyanlar dindirilmeye ve ayrılıkçı hareketler bastırılmaya çalışılmıştır. Ancak bütün bu çabalara rağmen imparatorluk genelinde düzeni sağlamanın güçleştiği Anadolu ve Rumeli'deki farklı vilayetlerde ise suç oranları artarken isyanların da şiddetlenmeye başladığı bilinmektedir. Bu dönemde Anadolu toprakları üzerinde kurulan ve önemli ticaret yollarının kavşak noktasında bulunan Sivas Vilayeti'nde de meydana gelen suçlar dikkat çekmiş, suçlular ile mücadele ise uzun yıllar boyunca kolluk kuvvetlerini meşgul etmiştir.

Bu çalışmada 1864-1914 yılları arasında Sivas Vilayeti'ndeki suçlar ve bu suçların türleri ile ilgili saptamalar yapılmıştır. Sivas'taki cinayet, cünha ve kabahat türü suçlara değinilmiş ve suç türlerine göre bilgiler sunulmuştur. Tez çalışmasının ana konusuna hazırlık olabilmesi için ilk bölüm Sivas Vilayeti'nin kendisine ayrılmıştır.

Tezin birinci bölümünde Sivas Vilayeti ile ilgili geniş bilgiler sunulmuştur. Başlangıçta Osmanlı Devleti'nin asayişinden sorumlu kurum ve kuruluşların anlatıldığı bölümde daha sonra klasik dönem Osmanlı taşra teşkilatı ile birlikte Sivas Vilayeti'nin kuruluşuna değinilmiştir. Vilayete bağlı sancaklar hakkında bilgiler aktarılmış ayrıca demografik yapıdan da bahsedilmiştir.

Tezin ikinci bölümünde suç ve cinayet kavramları üzerinde durulmuş genel olarak Osmanlı Devleti'nin hukuk yapısı ele alınmak istenmiştir. Sivas Vilayeti'nde gerçekleşmiş olan cinayet türü suçlar hakkında bilgilerin yer aldığı bu bölümde bu suçların nerede, kimler tarafından, nasıl işlendiği açıklanmıştır. Cinayet türü suçlar arasında olan eşkıyalık, hırsızlık, tecavüz ve adam öldürme gibi suçlardan bahsedilmiş bu suçların topluma yansıması incelenmiştir.

Tezin genel çerçevesinin çizildiği ikinci bölümün ardından üçüncü bölümünde ise cünha ve kabahat türü suçlardan bahsedilmiştir. Bu suç kapsamında meydana gelebilecek olan hayvan hırsızlığı, adi hırsızlık ve kaçakçılık gibi suçlar üzerinde durulmuş en son ise vilayet sınırlarında oluşan diğer suçlara değinilerek Sivas Vilayeti'nde meydana gelmiş olan suçların genel bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

Tezin son bölümünde Sivas Vilayeti'ndeki asayiş konusu incelenmiştir. Bu bölümde ilk olarak Sivas Vilayeti'ndeki güvenlik için alınan önlemlerin neler olduğu üzerinde durulmuş konu genel hatları ile açıklanmıştır. Vilayet çevresindeki askeri durum ele alınmış ve kolluk kuvvetlerinin asayişi sağlamadaki rolü aktarılmıştır. Osmanlı Devleti'nin suç ve suçlularla mücadelede yürüttüğü politikalar incelenmiş bu anlamda yürütülen ödüllendirme sistemi hakkında bilgiler verilmiştir. Askeri unsurlar kadar yöre halkının da incelendiği bölümde yerel ahalinin suç ve suçlular karşısındaki tutumları ve güvenlik güçlerine olan destekleri değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

XIX. YÜZYILDA SİVAS VİLAYETİ

1.1. XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Asayiş

XIX. yüzyıl boyunca iç ve dış güvenliğin sağlanması tüm devletler için oldukça önem arz etmektedir. Devletlerin varlıklarını sürdürebilmesi, devlet bekasının güvenli bir şekilde devam ettirilebilmesi devlet sınırları içinde güvenliğin sağlanmasıyla mümkün olmuştur. Her devlet kendi iç ve dış güvenliğini koruyabilmek, sınırları içinde yaşayan halkın huzur içinde yaşamalarını sağlayabilmek için çeşitli kurum ve kuruluşlar oluşturmuş ve güvenlik birimleri meydana getirmişlerdir. Osmanlı Devleti'nde de söz konusu yüzyıl boyunca sınırların da giderek artmasıyla birlikte farklı güvenlik birimleri kurulmuş asayişin temin edilebilmesi için ıslahatlar gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Devleti'nde Tanzimat öncesi klasik dönemde birleşik bir jandarma teşkilatı bulunmamaktaydı. Bu dönemde devletin bekası için önemli bir etken olan iç güvenlik meselesinin farklı birimler aracılığı ile yürütüldüğü bir birlik olmadığı görülmektedir. Devletin kuruluş döneminde iç emniyeti sağlamaktan ordu yani askerler sorumlu tutulmuşlardır.¹ Öte yandan Osmanlı Devleti'nde güvenlik faaliyetlerinin yasal bir zemine oturtulması ise Kanuni Sultan Süleyman Devrinde gerçekleştirilmiştir.² 1529 yılında yayınlanan bir kanunname ile devlet sınırları içinde yaşanmış olan güvenlik ve suç durumları açıklanmış suçun ortaya çıkartılmasında köy ve mahallelerde imam ve muhtarlarda sorumlu tutulmuşlardır. Kanun ile birlikte işlenen suça göre cezaların neler olduğu kararlaştırılmış fuhuş, tecavüz, hırsızlık, adam kaçırma gibi büyük suçların üzerinde durulmuştur.³

Osmanlı Devleti'nde ülke yönetiminden sorumlu olan padişahın aynı zamanda kolluk faaliyetlerinin de en büyük amiri pozisyonunda olduğu bilinmektedir. Padişah

¹ Necdet Koparan, **Türk Jandarma Teşkilatı (1908-1923)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 5.

² Süleyman Tekir, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Jandarma Kuruluş, Teşkilat ve Mücadele (1903-1938)**, 1.Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2020, s.29.

³ Halim Alyot, **Türkiye'de Zabıta Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu**, Kozan Ofset Yayıncılık, Ankara, 2008, ss.28-29.

tarafından halkın rahat ve huzurlu bir şekilde yaşayabilmesi için güvenlik önlemleri en üst düzeyde tutulmuş gerekli emir ve kanunnameler uygulanmıştır. Osmanlı'da Anadolu Selçuklu Devletine benzer bir güvenlik teşkilatı inşa edilmiştir.⁴ Osmanlı Devleti'nde ordudan bağımsız olmayan güvenlik birimleri askeri birimlerle ilişkilendirilmiş iç güvenliğin sağlanmasında beylerbeyi, sancak beyi, kadı ve subaşılar⁵ da görevlendirilmiştir. Özellikle kadı, Yeniçeri Ocağı ve subaşılar kolluk ve asayişin sağlanmasında önemli roller üstlenmişlerdir. Kadı ve subaşının haricinde iç güvenliğin ve denetimin sağlanmasında asesbaşı⁶, şıhna, muhtesip, çavuşbaşı, muhızırbaşı, dizdar,⁷ ve pasban gibi görevlilerin de bulunduğu anlaşılmaktadır.⁸ Bunların yanında köy ve mahallelerde muhtar ile imamların da iç güvenliğin sağlanmasında görevli oldukları bilinmektedir.

Tanzimat Fermanına kadar dağınık halde bulunan bir örgüt olarak teşkilatlanmayan pek çok kurum, kuruluş, birim ve şahıslarca gerçekleştirilen güvenlik ve asayiş işleri Tanzimat sürecinden itibaren sistemli bir hale getirilmeye çalışılmıştır. Bu tarihten önce çoklu bir yapının etkili olduğu devlet sınırları içinde güvenliğin sağlanması, halkın huzur içinde yaşaması ve asayiş sorunlarının ortadan kaldırılması için pek çok emniyet ve güvenlik önlemlerine başvurulmuştur. Bunlardan ilki “ahilik sistemidir”. Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda da etkili olan ahilik sistemi bir çeşit esnaf örgütü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte bu esnaf sisteminin güvenlik ile ilgili işlerden de sorumlu oldukları anlaşılmıştır. Öte yandan güvenliğin sağlanmasında başvuru olan bir başka önlem ise “akile sistemi” olmuştur. Tanzimat Fermanına kadar sürmüş olan bu

⁴ Hasan Yağar “Osmanlı Polis Teşkilatı ve Yenileşme Süreci”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt:13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 629.

⁵ Anadolu beyliklerinde de görülen subaşılar asayiş ile ilgili görevlerde de yer almışlardır. Bu kurum Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemlerinde şehir koruyucusu durumunda olmuştur. Bknz. Mücteba İlgürel, “Subaşı”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:37, İstanbul, 2009, s.447-448.

⁶ Asesbaşı: Fatih zamanında kurulmuş olup şehrin güvenliğinden sorumlu tutulmuşlardır. Çarşı, pazar ve mahalleri dolaşarak asayiş sağlamaya çalışmışlardır.

⁷ Kalelerin, burç ve surların güvenliğin sorumlu kişisidir. XIX. yüzyıl askeri teşkilatlanması ile tamamen ortadan kaldırılmıştır. Bknz. Yusuf Oğuzoğlu, “Dizdar”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:9, İstanbul,1994, ss. 480-481.

⁸ Ercimet Sarıay, **II. Meşrutiyet Döneminde Ankara Vilayeti'nde Asayiş, Suç ve Ceza**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir, 2019, ss.30-40.

sistem⁹ mahalle halkının birbirine karşı sorumlu olduğu bir düzen üzerine oturtulmuştur.¹⁰ Osmanlı Devleti'nde, asayiş – güvenliğin modernleşmesi 1826 sonrası dönemde gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması yeni bir dönemin başlangıcı olarak kabul edilebilmektedir. II. Mahmut tarafından 1826 yılında kaldırılmış olan Yeniçeri Ocağı'nın ardından güvenlik ve asayiş alanlarında yeni birimler oluşturulmaya çalışılmıştır.

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının ardından Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordusu kurulmuştur.¹¹ Öte yandan 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın dağıtılmasından hemen sonra İhtisap Ağalığı Nizamnamesi ile İhtisap Ağalığının yetkileri genişletilerek İhtisap Nezaretine dönüştürülmüştür. Bu nezaret kolluk ve belediye hizmetlerinden sorumlu tutulmuş ancak polis teşkilatının kurulmasının ardından sadece belediye işlerini yürütmeye başlamıştır.¹² Ülke genelinde asayiş olaylarını ve güvenliğini sağlamakta görevli olan Asakir-i Mansure-i Muhammediye ordularının yanında 1834 yılında Redif Teşkilatı da oluşturulmuş¹³ ve bu redif birliklerine derbent, kavşakların güvenliği ve şehir içlerinde devriye gezme gibi görevler verilmiştir. Asakir-i Redife adıyla kurulan bu askeri teşkilatın idaresi de seraskere bırakılmıştır. Böylelikle Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasının ardından başkentte asayiş işlerini serasker ile ihtisap ağası taşrada ise sipahiler ve Asakir-i Mansure-i Muhammediye alayları üstlenmiştir.¹⁴ Bu durum güvenlik ağının bir çatı altında idare edilmesini zorlaştırmış ve Osmanlı Devleti sınırları içinde iç güvenliğin tam olarak sağlanmasının önüne geçmiştir.

Tanzimat Fermanı Osmanlı Devleti'nin güvenlik ve asayiş konularında da önemli kararların alındığı bir ferman olması sebebiyle dikkat çekmektedir. Söz konusu döneme

⁹ Veysel K. Bilgiç ve Muhittin Karakaya, "Türk Polis Teşkilatının Tarihi Gelişimi" **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt:4, Sayı:1-2, 2002, s.176. Remzi Fındıklı, "Osmanlı Devleti'nde Güvenlik ve Polis", **Osmanlı**, Cilt:6, Ankara Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s.298.

¹⁰ Özer Ergenç, **Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı: XVI Yüzyılda Ankara ve Konya**, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara, 1995, s. 147.

¹¹ Nadir Özbek, "Osmanlı İmparatorluğu'nda İç Güvenlik, Siyaset ve Devlet, 1876-1909", **Türklük Araştırmaları Dergisi**, Sayı:16, Güz 2004, ss.47-65. Sarıay, s.33.

¹² Ali Kuyaksıl, "155.Yılda Polis Teşkilatının Tarihçesi, Kolluk Kavramı ve Günümüzde Emniyet Teşkilatı", **Polis Dergisi 155.Yıl Özel Sayısı**, Yıl.6, Sayı:22, 2000, s. 7.

¹³ Musa Çadırcı, "Tanzimat'ın İlanı Sırasında Anadolu'da İç Güvenlik", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt:13, Sayı:24, 1980, s.49.

¹⁴ Bahar Arslan, **II. Meşrutiyet Dönemi'nde Aydın Vilayeti'nde Güvenlik**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2008, ss.101-108, Sarıay, s.33.

kadar iç güvenliğin sağlanmasında çoklu yapının etkili olduğu Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanı ile birlikte bu yapıya son verilmek amaçlanmıştır. Halkın can, mal ve namuslarının devlet ve padişah güvencesine alınmasına karar verilen Tanzimat Fermanı ile güvenlik uygulamaları teşkilatlandırılmaya çalışılmıştır. Tanzimat Fermanını takip eden yıllarda güvenlik anlamında pek çok yeni kurum, kuruluş ve birimler meydana getirilmiştir. İlk olarak 1846 yılında Zaptiye Müşiriyeti kurulmuş¹⁵ beraberinde de Kastamonu, Ankara, Sivas, Konya, Aydın, Saruhan gibi sancaklarda ilk zaptiye birlikleri oluşturulmuştur.¹⁶ Bu birlikler bu bölgelerin güvenliğinden sorumlu tutulmuşlardır. 1846 yılında kurulan Zaptiye Müşiriyeti 1879 yılında Zaptiye Nezareti ismini almış ve bu döneme ise “*Tevhid-i Zabıta*” adı verilmiştir.¹⁷ Söz konusu dönemde Osmanlı güvenlik güçlerinin örgütleniş biçimlerindeki karışıklık devam etmiş ve bu karışıklık asayişin etkili bir şekilde sağlanmasını engellemiştir. Tanzimat sonrasında asayişin sağlamaya yönelik oluşturulan önemli kurumlardan biri de 20 Mart 1845 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu tarihte Polis Teşkilatı kurulmuş ve 17 maddelik bir polis nizamnamesi yayınlanmıştır. Yayınlanan bu nizamnameyle polisin görevleri ve sorumlulukları belirlenerek daha modern bir güvenlik sistemi oluşturulmaya çalışılmıştır.¹⁸

Tanzimat'ı takip eden yıllarda iç güvenliğin temini ile ilgili örgütlenmeye devam edilmiş 1879 yılında Asakir-i Zaptiye düzenlenmiş beraberinde de yine aynı tarih olan 1879 yılında Zaptiye Nezareti kurulmuştur. 1879'da seraskerliğe bağlanmış olan Zaptiye Teşkilatı daha sonra “Umum Jandarma Daire-i Merkeziye” adını almıştır.¹⁹ 15 Nisan 1880 yılında bir jandarma nizamnamesi oluşturulmuş ancak bu nizamname 1903 Ocak ayında yürürlüğe girmiştir.²⁰ 1903 yılında yürürlüğe girmiş olan bu nizamname Fransız

¹⁵ Ali Sönmez, “Osmanlı Devleti'nde İç Güvenliğin Dönüşümü: Zaptiye Teşkilatı'ndan Jandarma'ya”, **Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu İCANAS 38**, Cilt: 6, Ankara, 2007, s.2856.

¹⁶ Ali Sönmez, “Zaptiye Teşkilatı'nın Düzenlenmesi (1840-1869)”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt:25, Sayı:39, 2006, s.203.

¹⁷ Zafer Toprak, “Tanzimat'tan Sonra Osmanlı Kolluk Kuvvetleri”, **Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1986, s.1270.

¹⁸ Arslan, s.101.

¹⁹ Tekir, s.54.

²⁰ Zekeriyâ Türkmen, “Makedonya Meselesi ve Osmanlı Ordusunun Makedonya Bölgesinde Eşkıya ile Mücadelesi”, **Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildiriler Kitabı**, 22-24 Ekim 2003-İstanbul, Cilt: 1, Genelkurmay ATASE ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, s.292.

jandarmasından örnek alınarak düzenlenmiştir.²¹ Jandarma teşkilatı ile birlikte polis teşkilatının da örgütlenmesinde düzenlenmelere gidilmiştir. 1885 yılında 7 bölüm ve 78 maddelik bir polis kanunun yayınlanmasının ardından 1893 yılında ise “Polis Memurlarının Usûl-ü Teşrifatça Derece-i Meratibi Hakkında İrade-i Seniye” ismiyle polisin devlet içindeki yeri ve önemi aktarılmıştır.²² 6 Aralık 1896 yılında da “Dersaadet ve Bilad-ı Selasede Asayiş Vazifesiyle Mükellef olan Nizamiye ve Jandarma Asakir-i Şahanesiyle Polis Memurlarının Suret-i Hareketlerine Dair Talimatname” adıyla 13 maddelik bir nizamname yayınlanmış ve polislerin görev ve sorumlulukları resmi olarak belirlenmiştir.²³ 1907 yılında polis teşkilatı hakkında yeni bir nizamname daha yayınlanmış²⁴ ve bu nizamname 1913 yılına kadar yürürlükte kalmıştır. 12 Mayıs 1913 yılında bir polis nizamnamesinin daha yayınlandığı bilinmektedir. Oldukça kapsamlı bir şekilde hazırlanmış olan bu nizamname ile polisin tüm yetki ve sorumlulukları tanımlanmıştır.²⁵

İç ve dış güvenlik meselesi Meşrutiyet dönemi ve sonrasındaki İttihat ve Terakki yönetimi zamanında da önemli bir konu haline gelmiş söz konusu süreçte jandarma ve polis teşkilatında bir takım düzenlemelere gidilmiştir. Jandarma ile ilgili “Jandarma Alaylarının Teşkilat ve Düzeni ve Jandarma Kadrolarının Düzenlenmesi Şekliyle İlgili İzahnâme” 1912 yılında yürürlüğe koyulmuştur. Yine bu dönemde “İstanbul Vilayetinin ve Emniyet-i Umumiye Müdüriyetinin Teşkilatına Dair Kanun” ile birlikte Zaptiye Nezareti kaldırılarak Emniyet Genel Müdürlüğü kurulmuştur. Meşrutiyet sonrası İttihat ve Terakki döneminde iç güvenliğin sağlanması, asayişin ülke topraklarında korunması için pek çok adım atılmış ancak tam anlamıyla bir başarı sağlanamamıştır. Ülke genelinde asayiş sorunları devam etmiş çoğu zaman güvenlik birlikleri asayişin sağlanmasında etkisiz kalmıştır.

²¹ Osman Dinç, **Osmanlı’da Modern Kolluğa Geçiş: 1903 Nizamnamesi Göre Osmanlı Jandarma Teşkilatının Kuruluşu**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bolu, 2021, s.3.

²² Şaban Ali Özel, **Türk Polis Teşkilatı’nın Gelişiminde Batı’nın Etkisi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu, 2019, s.53.

²³ Eyüp Şahin, “1913 Tarihli Polis Nizamnamesine Göre Polis’in Seçimi, Atanması ve Rütbelere Arasında Yükselme İlkeleri”, **Polis Dergisi**, Sayı:43, Ocak-Şubat-Mart 2005, ss.125-126.

²⁴ Bilgiç ve Karakaya, s.178.

²⁵ Bülent Akkaya, “Geçmişten Günümüze Türk Polis Teşkilatında Rütbelere”, **Turkish Studies**, Cilt:8, Sayı:5, 2013, s.65.

1.2.Tanzimat Fermanı Öncesinde Osmanlı Taşra Yönetimi ve Sivas Vilayeti'nin Kuruluşu

Osmanlı Devleti'nde sınırların genişlemesi ile birlikte taşra teşkilatlanması üzerinde durulmuş en az merkez kadar taşranın da iyi bir şekilde yönetilmesine önem verilmiştir. Tanzimat öncesi klasik dönemde askeri, idari ve arazi sistemlerinin taşra teşkilatlanmasında etkili olduğu anlaşılmaktadır. XIX. yüzyılın ortalarından itibaren eyalet, sancak, kaza, nahiye ve köy olarak teşkilatlanan taşra yönetimi nahiyelerin kazalar, kazaların sancaklar, sancakların da birleşimiyle oluşan eyalet sistemi ile meydana getirilmiştir. Başlangıçta ülke toprakları sancak ya da liva adı verilen bölümlere ayrılmış devletin sınırlarının genişlemesi ile taşra yönetiminde de değişikliklere gidilmiştir. Osmanlı taşra teşkilatının en büyük birimi olan beylerbeyliklerinin ya da eyaletlerin ilk olarak ne zaman çıktıkları tam olarak bilinmemektedir. Ancak Uzunçarşılı ve Ortaylı I. Murat'ın Şahin Paşa'yı 1361 yılında Rumeli Beylerbeyi olarak tayin etmesi ile beylerbeyliğinin yani eyalet sisteminin oluştuğunu ifade etmişlerdir.²⁶ Rumeli Beylerbeyinin kurulmasının ardından ise I. Bayezid tarafından 1393 yılında Kütahya merkezli Anadolu Beylerbeyliği kurulmuştur.²⁷ Bu beylerbeyliğinin başına ise Kara Timurtaş Paşa getirilmiştir.²⁸ Böylelikle Osmanlı Devleti taşra yönetiminde ciddi bir örgütlenmenin oluşmaya başladığı anlaşılmaktadır. Taşra yönetiminin oldukça önemli bir parçasını oluşturan eyaletlerin sayısı devletin sınırları genişledikçe artmış böylelikle 1520'de 6 olan eyalet sayısı 1610 yıllarında 32'ye kadar çıkmıştır.²⁹

Klasik dönem Osmanlı Devleti'nde taşra yönetimi içinde en büyük birimi beylerbeylikler yani eyaletler oluşturmaktadır. Beylerbeylikler veya eyaletler sancak veya livalara bölünmüştür. XVI. yüzyılda kurulan beylerbeylikler³⁰ aynı yüzyılda taşranın amiri durumuna dönüşmüşlerdir. XVIII. yüzyılın başlarına kadar kullanılan

²⁶ Mehmet Boztepe, "Osmanlı Devleti'nin Taşra Yönetimini Şekillendiren Merkezîyetçilik Yaklaşımı ve Günümüze Etkileri", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:36, 2013, s.4.

²⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, 5.Baskı, Cilt:1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988,(Osmanlı Tarihi), s.502.

²⁸ Mustafa Çetin Varlık, "Anadolu Eyaleti", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:3, İstanbul, 1991, ss.143-144.

²⁹ İlber Ortaylı, **Türkiye İdare Tarihi**, TODAİE Yayınları, Ankara, 1979, s.184. Nazım Kartal, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Osmanlı'da Mülki İdari", **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, Cilt:4, Sayı:1, 2013, ss.3-4.

³⁰ Tuncer Baykara, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş 1 Anadolu'nun İdari Taksimatı**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 2000, s.30.

beylerbeylik terimi bu yüzyılın ardından eyalet ismine karşılık gelmektedir. Eyaletlerin en büyük amirine beylerbeyi veya mir-i miran denilmektedir.³¹ Padişah otoritesinin taşradaki en büyük simgesi olan beylerbeyleri ayrıca eyaletlerdeki yürütme gücünü de ellerinde tutmuşlardır. Bulundukları bölgelerin idari, mali ve askeri yönetiminden sorumlu olan beylerbeylerinin *Paşa Sancağı* denilen yerde kalıp, eyaletleri bu sancak merkezinden yönettikleri bilinmektedir.³² Geniş yetkilerle donatılmış olan beylerbeyleri yargı görevi hariç tüm yetki gücüne sahip olmuşlardır.³³ Eyalet içindeki kadı hariç tüm resmi görevlilerin atamalarını da üstlenmiş olan beylerbeyleri³⁴ ayrıca atandıkları bölgenin asayiş ve güvenliğinden, tımarlı sipahilerden ve savaş sefer esnasında asker toplamaktan da sorumlu tutulmuşlardır. Osmanlı Devleti'nde eyaletler salyaneli, salyanesiz ve mümtaz eyaletler olmak üzere üç bölümden meydana getirilmiştir. Salyanesiz eyaletler tımar sistemine göre tahrir edilmiş olup toprakları has, zeamet ve tımar şeklinde dirliklere ayrılmış olan eyaletlerdir. Bu eyaletler; Karaman, Diyarbakır, Şam, Sivas, Trabzon, Kefe, Maraş ve Kıbrıs gibi eyaletlerdir. Salyaneli eyaletler ise toprakların has, zeamet, tımar olarak ayrılmayan, hazineye yıllık olarak vergilerin gönderildiği eyaletlerdir. Salyaneli eyaletlere Mısır, Bağdat, Basra, Habeş ve Trablusgarp gibi eyaletler örnek gösterilebilmektedir.³⁵ Mümtaz eyaletler ise salyaneli ve salyanesiz eyaletler dışında olan, iç işlerde bağımsız olup dış işlerde Osmanlı Devletine bağlı olan özel konumlu eyaletlerden meydana getirilmiştir. Bu eyaletlerin başında Eflak-Boğdan, Kırım Hanlığı, Mısır Hidivliği, Mekke Şerifliği gibi eyaletler yer almaktadır.

Eyaletlerin ardından ise taşra idaresinde sancaklar gelmektedir. Osmanlı taşra yönetiminin ana birimini sancaklar oluşturmuş ancak zamanla sayıları artan sancaklar beylerbeylik-eyalet adı altında birleştirilmiştir. Sancakların başında yönetici olarak ise sancakbeyleri görevlendirilmiştir. Sancak yönetimi başta olmak üzere bu kişilere adli, mali, idari ve askeri sorumluluklar da verilmiştir. Beylerbeyliğine bağlı olan

³¹ Bahtiyar Akyılmaz, "Osmanlı Devletinde Merkezden Yönetimin Taşra İdaresi", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:1, Sayı:4, 1999, ss.133-137.

³² Halil İnalcık, "Eyalet", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 11, İstanbul, 1995, ss.549-550.

³³ Muzaffer Sencer, "Tanzimat'a Kadar Osmanlı Yönetim Sistemi", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt:17, Sayı:2, 1984, s.27.

³⁴ Kartal, s.4.

³⁵ Orhan Kılıç, "Klasik Dönem Osmanlı Taşra Teşkilatı: Beylerbeylikler/Eyaletler, Kaptanlıklar, Voyvodalıklar, Meliklikler (1362-1799)", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt:9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss.887-898.

sancakbeyleri terfi ve tayin gibi konularda ise merkeze bağılı kalmışlardır. Sancakların altında ise kazalar teşkil edilmiştir. Taşra teşkilatının en alt birimlerinden biri olan kazalar sancak idaresinin altında kurulmuştur.³⁶ Kadı tarafından yönetilmiş olan kazalarda, kadıların bulundukları bölgelerin adli, mali, idari ve beledi işlerinden sorumlu tutulduklarını söylemek mümkündür.

Taşra yönetimi Osmanlı Devleti'nin duraklama ve gerileme dönemlerinde bozulmuş taşra teşkilatı büyük bir çözölme sürecine girmiştir. Merkezi otoritenin taşra yönetiminde büyük oranda kaybolduğı XVIII. yüzyıl başlangıcından itibaren farklı reformlar gerçekleştirilerek bu çözölmenin önüne geçilmek istendiğı anlaşılmaktadır. Taşra yönetiminde ıslahat gereğı duyan ilk padişah III. Selim olmuştur. Valilerin görev süreleri ile ilgili düzenlemeler yapmış olan III. Selim aynı zamanda taşradaki kötü yöneticilerin de önüne geçmeye çalışmıştır. Taşra yönetimindeki düzenlemelere II. Mahmut döneminde de devam edilmiş taşrada bağımsız hareket eden ve merkezi otorite karşısında büyük bir tehlike arz etmeye başlayan ayanlar ortadan kaldırılmıştır. Taşra idaresi ile ilgili en kapsamlı ıslahatlar ise Tanzimat Fermanı sonrasında gerçekleştirilmiştir. 1839 yılında ilan edilen Tanzimat Fermanı sonrasında ilk olarak 1840 yılında Muhassıllık Teşkilatı kurulmuştur. İltizam usulüne son verilerek sancak yönetimi muhassıllara verilmiş ve Muhassıl Meclisleri oluşturulmuştur.³⁷ Bu sistem doğrultusunda XIX. yüzyıl başlarında pek çok sancağın muhassıllık şeklinde yönetildiğı görölmektedir. Yapılan düzenlemeler ile sancakların başına muhassılların görevlendirilmesinin ardından sancaklar kazalara bölünmüş ve en küçük taşra idaresi olan köylerin başına ise muhtarlar getirilmiştir. Muhassıllık sistemi ile birlikte eyalet merkezlerine ve sancaklara Büyük Meclis ve Küçük Meclisler kurulmuştur. Eyaletin yönetimi ve asayışı gibi daha pek çok alanda söz sahibi olan Büyük Meclisler vergilerin toplanmasından da sorumlu tutulmuşlardır. Taşrada beklenen etkiyi yaratamayan muhassıllık sistemine 1842 yılında son verilmiştir.

³⁶ Boztepe, s.7.

³⁷ Halil İnalçık, “ Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri”, **Bellelen**, Cilt: XXVIII, Sayı:112, 1964, ss.625-626.

Taşra idaresinde 1840 yılında yapılan düzenlemenin ardından 1842 yılında bir nizamname yayınlanmış ve eyalet yönetimi yeniden valilere tahsis edilirken sancakların başına ise kaymakamlar görevlendirilmiştir. Meydana getirilen kaza birimlerinin başına ise yönetimden sorumlu kaza müdürleri getirilmiştir. Tanzimat sonrası oluşturulan taşra teşkilatına bakıldığında valilerin yetkilerinin kısıtlandığı bir yönetim şeklinden bahsedebilmek mümkündür. Bu durum 1846 yılı ve sonrasındaki düzenlemelere kadar devam etmiştir. 27 Kasım 1846 yılında yayınlanan Talimat-ı Umumi düzenlemesi ile özellikle valilerin ve diğer taşra görevlilerin sorumlulukları belirlenip yetkilerinin altı yeniden çizilmiştir. Taşra teşkilatı ile ilgili bir düzenlemede 1852 yılında gerçekleştirilmiş ve tıpkı 1842 yılında olduğu gibi eyaletler sancaklara, sancaklar kazalara bölünmüştür. Ardından 1858 Talimatnamesi ile taşradaki valilerin görevleri genişletilmiş ve eyaletlere vali, livalara (sancak) kaymakam, kazalara müdür, köylere muhtar yönetici olarak atanmıştır. Valilere 1858 düzenlemesi ile geniş haklar tanınmıştır.

Osmanlı Devleti'nde taşra yönetimine ilişkin en kapsamlı reform 1864 Vilayet Nizamnamesi ile gerçekleştirilmiştir. Bu nizamname A. Cevdet Paşa, Fuad Paşa ve Midhat Paşa tarafından hazırlanmıştır.³⁸ Fransa örnek alınarak hazırlanan bu nizamname³⁹ ile vilayetler livalara, livalar kazalara, kazalar ise köylere ayrılmıştır. Vilayetlerin başına vali, livaların başına kaymakam, kazaların başına kaza müdürü ve köylerin yönetimine ise muhtarların getirilmesine karar verilmiştir. Bu nizamname ile eyalet sözcüğünün yerini de vilayet terimi almıştır. İlk olarak Niş, Vidin ve Silistre eyaletlerinin birleşimi olan Tuna Vilayeti'nde uygulanmış olan bu nizamname daha sonra imparatorluğun bütün topraklarında uygulamaya koyulmuştur.⁴⁰ Bu nizamname ile taşra yönetimine yeni bir idari yapılandırma getirilmek istendiği anlaşılmaktadır.⁴¹ 1867 yılında ise Vilayet-i Umumiye Nizamnamesi ile taşra örgütlenmesi düzenlenmiş bu

³⁸ Mustafa Gençoğlu, "1864 ve 1871 Vilayet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma", **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:2(1), ss.31-32.

³⁹ Gençoğlu, s.35.

⁴⁰ Cenk Reyhan, "1864-1871 Vilayet Nizamnamelerinde İdare Meclisleri: Osmanlı Taşrasında Bir Örnek Yönetim Modelinin Kuruluş Sorunu", **1864 Vilayet Nizamnamesi**, (Ed. Erkan Tural, Selim Çapar), Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara 2015, s.55.

⁴¹ Mehmet Seyitdanlıoğlu, "Yerel Yönetim Metinleri III, Tuna Vilayeti Nizamnamesi", **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt:5, Sayı:2, Mart 1996, ss.67-81.

nizamname 1864 ile hemen hemen benzer özelliklerle hazırlanmıştır.⁴² 1864 Nizamnamesinin ardından 1871 yılında İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi kabul edilmiş ve bu yeni nizamname ile vilayet, liva, kaza, köy şeklinde yapılan taşra örgütlenmesine nahiyeleler de eklenmiştir. Yayınlanan 1871 Vilayet Nizamnamesi ile aynı zamanda 1864 Nizamnamesine açıklık da getirilmiştir.⁴³ Osmanlı Devleti'nin toprakları bu nizamname sonucunda 27 vilayet ve 123 sancağa ayrılmıştır.⁴⁴

Anadolu'nun önemli ticaret yolları üzerinde kurulmuş olan Sivas XV. yüzyıl başlarında Rum Eyaleti içinde yer almaktadır. Amasya, Sivas ve Tokat'ın Osmanlı topraklarına katılmasıyla kurulan bu eyalete Anadolu'nun tamamı için ifade edilen Rum'dan ayrılması için Eyalet-i Rumiye-i Suğra adı verilmiştir.⁴⁵ İlk dönemlerde Amasya ve Tokat arasında değişen paşa sancağı son olarak Sivas merkezine taşınmıştır.⁴⁶ Amasya, Tokat, Sivas, Canik, Çorum ve Karahisar-ı Şarki bölgelerinden oluşan Eyalet-i Rum'a XVI. yüzyıl ile birlikte Vilayet-i Rum-i Kadim isminin de verildiği anlaşılmaktadır.⁴⁷ XIX. yüzyıla kadar sınırları zaman zaman değişen Sivas Eyaleti 1864 Vilayet Nizamnamesi ile vilayet statüsüne getirilmiştir. Sivas, Amasya ve Şebinkarahisar sancaklarından oluşan Sivas Vilayeti⁴⁸ bu dönemde 14 kaza ve 13 nahiyeden oluşmaktadır.⁴⁹ 1880 yılında Tokat sancağının da eklenmesiyle sınırları genişleyen Sivas Vilayeti'nin Anadolu'nun en büyük vilayetleri arasında yer aldığı anlaşılmaktadır.

⁴² Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi - Islahat Fermanı Devri (1861-1876)**, 7.Baskı, Cilt: VII, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s.156.

⁴³ Bülent Tahiroğlu, "Tanzimat'tan Sonra Kanunlaştırma Hareketleri", **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:3, İletişim Yayınları, s.599.

⁴⁴ Karal, ss.156-158.

⁴⁵ Mehmet Tayyib Gökbilgin, "15 ve 16. Asırlarda Eyalet-i Rum", **Vakıflar Dergisi**, Cilt: VI, 1965, s.51.

⁴⁶ Ali Açık, "Rum Eyaleti", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 35, İstanbul, 2008, (Rum Eyaleti), ss. 225-226.

⁴⁷ Serpil Sönmez, **Tahrir Defterlerine Göre XV ve XVI. Yüzyıllarda Sivas Şehir Merkezi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilgiler Enstitüsü, Ankara, 2007, s.41.

⁴⁸ Besim Darkot, "Sivas", **İslam Ansiklopedisi**, Cilt:10, İstanbul, 1988, s.574.

⁴⁹ Mehmet Mercan, "Sivas Vilayeti'nin Teşkili ve İdari Yapısı (1867-1920)", **Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed.Şeref Boyraz), 21-25 Mayıs 2007, Cilt:1, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas, 2007, (Sivas Vilayeti'nin Teşkili), s.551.

1.3 Sivas Vilayeti Sınırları

1878 yılında Sivas'ı ziyaret eden Henry Fanshawe Tozer, “*Turkish Armenia And Eastern Asia Minor*” adlı eserinde Sivas'ın çok önemli bir merkezde olduğunu belirtmiş ve Sivas'ı Anadolu'dan Ermenistan'a kadar Anti-Torosları kesen bir geçit olarak tarif etmiştir.⁵⁰ Eski çağlardan itibaren konumu sebebiyle önemli bir merkez durumunda olan Sivas, Anadolu'dan geçen ticaret yolları üzerinde kurulmuştur.⁵¹ Anadolu'nun incisi olarak sayılabilecek önemli bir yerleşim merkezi olarak görülen Sivas topraklarında en eski çağlardan itibaren pek çok millet ve uygarlığın yaşadığı bilinmektedir. Oldukça yüksek, engebeli ve dağlık bir coğrafya üzerinde kurulmuş olan Sivas Vilayeti'nin jeopolitik özellikleri iktisadi hayattan sosyal hayata kadar etkisini göstermiştir. Sivas yöresi Osmanlı yönetimi altında büyük bir eyaletin merkezi statüsünde ön plana çıkmıştır. Sivas coğrafyası Rumiye-i Suğra Eyaleti veya Rum Eyaleti olarak anılmış, Sivas ise “*Paşa Sancağı*” olarak kayıtlara geçmiştir. Sivas eyaleti ile ilgili önemli değişimler 1864 ve sonrasında yaşanmış ve böylelikle Sivas Anadolu'daki en büyük vilayetlerden biri konumuna yükselmiştir. Bozkır bitki örtüsünün baskın olduğu Sivas'ta yazları sıcak ve kurak, kışları çok soğuk ve kar yağışlı geçmiş bu durum özellikle tarım alanlarının olumsuz etkilenmesine yol açarken ekonominin belirlenmesinde ise büyük rol oynamıştır.⁵² Konargöçerlerinde yaşadığı Sivas'ta sık sık eşkıyalık olaylarının da yaşandığı bölgenin dağlık ve engebeli araziye sahip olması sebebiyle eşkıya sığınaklarına elverişli olduğu bilinmektedir.

1864 Vilayet Nizamnamesi ile teşkilatlanan Sivas Vilayeti Sivas merkez sancağı olmak üzere, Amasya, Tokat ve Şebinkarahisar'dan meydana getirilmiştir. Toplamda 83.700 kilometre kare yüzölçümüne sahip olan Sivas Vilayeti'nin kuzeyinde Trabzon,

⁵⁰ Adnan Mahiroğulları, *Seyyahların Gözüyle Sivas*, Acar Matbaacılık, İstanbul, 2001, ss.120-121.

⁵¹ Süleyman Özbek, “Orta Çağlarda Anadolu Ticaret Yollarının Kavşağında Sivas”, **Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed. İbrahim Yasak), 29 Eylül-1 Ekim 2005, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas, 2006, s.409.

⁵² İbrahim Yasak ve Ahmet Kaleli, **Dünden Bugüne Sivas İli**, Seyran Yayınları, Sivas, 1986, ss. 23-31, Gölpinar Akbulut, “Sivas Şehri'nin Tarihi Coğrafyası”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:35, Sayı:2, Sivas, 2009, s.213.

doğusunda Erzurum, güney doğusunda Mamüratü'l-aziz, güneyinde Halep ve Adana, batısında Ankara, kuzey batısında ise Kastamonu vilayetleri yer almaktadır.⁵³

1.3.1. Sivas Sancağı

Anadolu'nun merkezinde bulunup önemli uygarlık ve devletlere ev sahipliği yapmış olan Sivas'ın tarih boyunca farklı isimlerle anıldığı bilinmektedir. Sivas isminin nereden geldiği kesin olarak bilinmemekle birlikte şehre sahip olmuş her devletin kente farklı isimler verdiği görülmektedir. Tarihte *Sebast*, *Sipas*,⁵⁴ *Sevast*, *Kabira*, *Eyalet-i Rum* gibi isimlerle anılan Sivas'ın⁵⁵ ilk adının *Cabyra* (Kabira) olduğu ifade edilmiş ise de bu durum kesin olarak kanıtlanamamaktadır. Osmanlı Devleti yönetimine kadar farklı isimler almış olan Sivas'ın adının ilk olarak Hititlerin bir kolu olan Sibasip kavminden gelen *Sebast* olduğu düşünülmektedir.⁵⁶ Roma İmparatoru Pompey döneminde *Sebastia Magapolis*⁵⁷ olarak geçen Sivas şehrinin ismi ile ilgili bir başka görüş ise Pontus Kralı Polemon'a kadar dayanmaktadır. Kral Polemon'un eşinin Roma İmparatoru Augustus'a saygınlığını göstermesi için bu şehre Yunancada "*Ogüst Şehri*" anlamına gelen "*Sebast*" ismini verdiği iddia edilmektedir.⁵⁸ Roma İmparatoru Pompeus'un şehrin ismini "*Diopolis*" olarak değiştirdiği ve bu ismin "*Tanrı Şehri*" anlamına da geldiği karşılaşılan bilgiler arasındadır.⁵⁹ İleri sürülen bir başka görüş ise Sivas isminin üç su kuyusundan geldiğine yöneliktir. Anne-babaya saygı, Allah'a şükür ve küçüklerle sevgiyi temsil eden bu üç su kuyusu zamanla kurumuş bölgenin ismi ise üç göz olarak ifade edilen "*Sipas*" olarak anılmaya başlamıştır.⁶⁰ Sivas ili daha sonraki dönemlerde Danişment İli olarak da

⁵³ Nurettin Birol, "XIX. Yüzyıl Sonlarında Sivas Vilayetinde Azınlık ve Yabancı Eğitim-Öğretim Kurumları ve Faaliyetleri", **Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed. Şeref Boyraz), 21-25 Mayıs 2007, Cilt:1, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas, 2007, s.425.

⁵⁴ Yasak ve Kaleli, s.7.

⁵⁵ Akbulut, ss.212-213.

⁵⁶ Kerim Yund, "Sivas Adı ve Ötesi-III." **Sivas Folkloru Dergisi**, Sayı:12, 1974, s. 4. Hikmet Denizli, "Sivas Tarihi ve Eserleri", **Revak**, Esnaf Ofset Matbaacılık, Sivas, 1990, s.12.

⁵⁷ Sıddık Ünal, **XX. Yüzyıl Sivas Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 1997, s.7.

⁵⁸ Memduh Ahmet Mahiroğulları, **İlk Çağlardan Günümüze Sivas İli**, Kitap Matbaacılık, Sivas, 2003, (Sivas İli), s.6.

⁵⁹ Mahiroğulları, Sivas İli, s.6.

⁶⁰ Burhan Milli, **Osmanlı Öncesi Sivas ve Yöresi Tarihi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2007, ss.2-3.

geçmiş Osmanlı Devleti zamanında ise Eyalet-i Rum, Eyalet-i Sivas olarak isimlendirilmiştir.⁶¹

Neolitik döneme kadar uzanan bir tarihe sahip olan Sivas'ta ilk yerleşimlerin Kalkolitik ve Tunç çağında oluşmaya başladığı ortaya çıkmıştır. Sivas'ın yazılı tarihi ise Hititler ile birlikte M.Ö 2000 yıllarında başladığı kaynaklarda geçmektedir.⁶² Hititlerin önemli bir yerleşim yeri olan Sivas daha sonra Frigyalıların ve Lidyalıların egemenliği altına girmiştir.⁶³ Bir dönem Asur himayesi altında kalmış olan Sivas'ın Anadolu'ya gelen Kimmer ve İskitlerin de akınlarına maruz kaldığı bilinmektedir.⁶⁴ Daha sonra Medler'in egemenliğine giren Sivas M.Ö 550 yılında Persler'in eline geçmiştir. Perslerin yönetiminde “*güzel atlar*” ülkesi anlamına gelen Kapadokya Satraplığı sınırlarında kalan Sivas,⁶⁵ M.Ö 1.yüzyılın başlarında Pontus Krallığı'nın topraklarına girmiştir. Pontus Krallığı'nın ardından Roma İmparatorluğuna bağlanmış olan Sivas'ın M.S 395 yılında Roma'nın ikiye ayrılması ile Doğu Roma yani Bizans sınırları içinde kaldığı tespit edilmiştir. Roma ve Bizans döneminde önemini korumuş olan Sivas büyük bir eyalet merkezi haline getirilmiş ve surlarla çevrilmiştir. Bizans döneminde Sebastias Themasi⁶⁶ olarak teşkilatlanan Sivas'ın Bizans İmparatorluğu döneminde II.Basileios zamanında Ermenilerin yaşadığı Vaspuragan (Van) şehriyle takas edildiği görülmektedir.⁶⁷ Ermeni Kralı Senekerim'in II.Basileios'tan yardım istemesi sonucunda Van Gölü çevresinde olan Vaspuragan Türk akınları geçene kadar Sivas ile takas edilmiştir.⁶⁸ Ancak bu takas daha sonraki süreçte Ermeni Kralı ile Bizans'ın arasının açılmasına neden olmuştur. Senekerim'in bölge üzerinde egemenliğini kurması ve beraberinde de Sivas'a yerleşmesi bu iki hükümdar arasında anlaşmazlığı arttırmıştır. Bir dönem daha Bizans yönetimi

⁶¹ Yasak ve Kaleli, s.7.

⁶² Mahiroğulları, Sivas İli, ss.14-15.

⁶³ Denizli, s.11.

⁶⁴ Mahiroğulları, Sivas İli, ss.14-15.

⁶⁵ Tuba Ökse, “Sivas'ta Arkeolojik Araştırmaların Tarihçesi”, **Revak**, 1993, s.22. Mahiroğulları, Sivas İli, s.15.

⁶⁶ Yasak ve Kaleli, s.10.

⁶⁷ Boğos Natanyan, **Sivas 1877**, (Haz. Arsen Yarman), 1.Baskı, Birzamanlar Yayıncılık, İstanbul, 2008, ss.444-446. Boğos Natanyan, 1863 yılında ilan edilen Ermeni Nizamnamesinin tatbik edilip edilmediğini öğrenmek ve rapor hazırlamak için İstanbul Ermeni Patriği Nerses Varjabedian tarafından Sivas'a gönderilmiştir. Sivas Vilayetini gezen ve raporlar tutan Natanyan bölgenin idari, sosyal, ekonomik hayatına da ışık tutmuştur.

⁶⁸ Ömer Demirel, “Sivas”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:37, İstanbul, 2009, s.278.

altında kalan Sivas'ın daha sonra Malazgirt Zaferinin ardından Emir Danişmend tarafından alındığı anlaşılmaktadır.⁶⁹

Türk tarihinde Sivas adı ilk olarak Malazgirt Savaşı sonrasında⁷⁰ Danişmendliler Beyliği ile geçmektedir. Malazgirt Zaferi sonrasında Sultan Alparslan Anadolu topraklarının fethedilmesi politikasını yürütmüş ve böylelikle komutanlarından olan Danişmend Gaziyi Sivas ve bölgesinin fethi ile görevlendirmiştir.⁷¹ Sivas ve çevresini ele geçiren Danişmend Gazi bağımsızlığını ilan ederek Danişmendli Devletini kurmuş Sivas'ı da merkez statüsüne getirmiştir.⁷² Danişmendlilerin sınırlarında uzun süre kalan Sivas'ın II. Kılıçarslan zamanında Selçukluların yönetimine girdiği bilinmektedir.⁷³ Kılıçarslan'ın Anadolu Selçuklu topraklarını 11 oğlu arasında paylaşması sonucunda ise Sivas toprakları Kutbüddin Melikşah'a verilmiştir.⁷⁴ Tahta geçerek Anadolu'da yeniden birliği sağlamış olan Alaattin Keykubat döneminde Sivas oldukça gelişmiş ve uluslararası ticaret merkezi haline dönüştürülmüştür.⁷⁵ En parlak dönemini Selçuklular zamanında yaşamış olan Sivas'ın⁷⁶ bu dönemde ticaret hareketliliği oldukça artmıştır.⁷⁷ Sivas şehrinin bu dönemde hem ticaret hem de payitaht şehirleri arasında yer aldığı görülmektedir.⁷⁸ *Dârul Âlâ* (Yücelik Beldesi) denilen Sivas'ta önemli bayındırlık çalışmaları yine Selçuklu döneminde gerçekleştirilmiştir. 1240 yılına gelindiğinde Selçuklu Devleti'nde ve Sivas'ta istikrarın bozulmaya başladığı Babai İsyanı ile devletin büyük bir bölümünün olumsuz etkilendiği bilinmektedir. Ardından yaşanan 1243 Köseadağ yenilgisi ile Anadolu'da Moğol istilası baş göstermiş Moğol askerlerince üç gün

⁶⁹ Mahiroğulları, Sivas İli, s.18.

⁷⁰ Abdulkadir Yuvalı, "Malazgirt Meydan Muharebesi ve Bununla İlgili Yerli ve Yabancı Araştırmalar", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:1, Sayı:5, 1994, ss.35-52.

⁷¹ Muharrem Kesik, " Danişmendliler Zamanında Sivas (1071-1175)", **Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed. İbrahim Yasak), 29 Eylül-01 Ekim 2005, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas, 2006, ss.108-119.

⁷² Abdülkerim Özaydın, "Danişmendliler", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 8, İstanbul, 1993, s.469.

⁷³ Osman Turan, " Selçuklular Zamanında Sivas Şehri", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt:9, Sayı:4, 1951, ss.448-457.

⁷⁴ Mustafa Demir, **Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri**, Sakarya Kitabevi, Adapazarı, 2005, s.37.

⁷⁵ Koray Özcan, "Selçuklu Çağında Sivas, Orta Çağda Bir Anadolu – Türk Kentinin İşlevsel Kimliği Üzerine Hipotetik Yaklaşımlar", **Akademik Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 33, 2007, s.103.

⁷⁶ S. Sönmez, s.30.

⁷⁷ Abdurrahim Tufantoz, "Selçuklular Çağında Sivas'ın Stratejik ve Ekonomik Önemi", **Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed. İbrahim Yasak), 29 Eylül-01 Ekim 2005, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas, 2006, s.152.

⁷⁸ Ahmet Gökbel, **İnanç Tarihi Açısından Sivas**, Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2004, s.31.

boyunca yağmalanan Sivas, İlhanlılar tarafından tayin edilen valilerce yönetilmeye başlanmıştır. Bu durum Sivas kadar Selçuklu Devletini de olumsuz etkilemiş devlet yıkılış süreci içine girmiştir.⁷⁹ İlhanlılarda valilik yapan Emir Timurtaş'ın Anadolu valiliğini Emir Eretnaya bırakarak Mısır bölgesine kaçması Sivas tarihi için dönüm noktası olurken⁸⁰ bölge üzerinde güçlenerek bağımsız hareket etmeye başlayan Eretna Bey Sivas topraklarında kendi yönetimini ilan etmiştir.⁸¹ Sivas'ta Eretna Bey'in ölümünün ardından oğulları olan Gıyaseddin Mehmet Bey, Alaeddin Ali ve Mehmet Bey dönemleri de yaşanmıştır.⁸² Eretnalıların ardından Sivas'ta Kadı Burhaneddin döneminin başladığı ifade edilmektedir. Bölge üzerinde güçlenen Kadı Burhaneddin 1381 yılında Eretnalılara son vererek yönetimi ele almış ve bağımsızlığını ilan etmiştir.⁸³ Sınırlarını hızla genişletmiş olan Kadı Burhaneddin'in bu dönemde Sivas ve çevresinde gücünü arttırdığını söylemek mümkündür. Aynı zamanda bu dönemde Anadolu toprakları üzerinde Timur tehlikesinin farkına varan Kadı Burhaneddin Sivas kentini imar etmeye çalışmış olası saldırılara karşı kentin surlarını onarıp güçlendirmiştir. Sivas tarihinin bir başka dönüm noktası ise Kadı Burhaneddin'in ölümü ile olmuştur. Akkoyunlu Kara Yülük Osman Bey ile olan mücadelesi sonucunda ölen⁸⁴ Kadı Burhaneddin sonrasında Sivas yönetiminde çeşitli tehlikeler baş göstermeye başlamıştır. Bir taraftan Kara Yülük Osman Bey diğer taraftan Timur tehlikesi ile karşı karşıya kalan Sivas halkı çareyi Osmanlı Devleti'nden yardım istemekte bulmuş ve yöre ahalisi Osmanlıların yönetimine girmeyi talep etmiştir.⁸⁵ Bu olay sonucunda Sivas'ta Osmanlı dönemi başlamış ve dönemin Osmanlı padişahı olan Sultan Yıldırım Bayezid en büyük oğlu Süleyman Çelebi'yi Sivas'ı almak üzere görevlendirmiştir. Süleyman Çelebi'nin 1398 yılında şehre gelmesiyle Sivas şehri Osmanlı sınırlarına geçmiş artık Osmanlı'ya ait bir toprak parçası

⁷⁹ İlhan Erdem, "Türkiye Selçuklu- İlhanlı İlişkilerinde Sivas", **Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed. İbrahim Yasak), 29 Eylül-01 Ekim 2005, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas, 2006, s.74.

⁸⁰ İsmail Hakkı ve Rıdvan Nafiz, **Sivas Şehri**, (Haz. Recep Toparlı), Sivas Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, Sivas, 1998, ss. 68-75.

⁸¹ Kemal Göde, "Eratnalı Devleti Tarihine Genel Bir Bakış (1327-1381)", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt:6, Yeni Türkiye Yayınları, ss.797-808.

⁸² Kemal Göde, "Eretnaoğulları", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:11, İstanbul, 1995, ss.295-296.

⁸³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sivas –Kayseri ve Dolaylarında Eretna Devleti", **Belleten**, Cilt: XXXII, Sayı:126 Ankara, 1968, ss.161-190.

⁸⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmet", **Belleten**, XXXII Sayı:126, (Kadı Burhaneddin Ahmet), ss.219-222.

⁸⁵ Yılmaz Öztuna, **Büyük Türkiye Tarihi**, Cilt:3, Hayat Yayınları, 1964, s.80.

olmuştur.⁸⁶ Böylelikle Sivas'ta Kadı Burhaneddin sonrasında Osmanlı Devleti yönetiminin resmi olarak başladığını söylemek mümkündür.⁸⁷

Sivas şehrinin Osmanlı Devleti yönetimine geçmesine rağmen Timur tehlikesinden tamamen kurtulmadığı ve Sivas tarihinin en büyük felaketlerinden birinin 1400 yılında Timur tarafından gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Bu tarihte Sivas'a gelerek şehri yağmalayan Timur'un, 1400 kişilik ordusu ile birlikte şehri tamamen talan ettiği bilinmektedir.⁸⁸ Şehrin yağmalandığı haberini alan I. Bayezid Sivas'ı kurtarmak için Timurtaş Paşa'yı büyük bir orduyla Sivas'a gitmesi için görevlendirmiş ancak bu ordu Timur tarafından Kayseri yakınlarında bertaraf edilmiştir. Bu sırada ise Sivas'ta valilik makamında bulunan Şehzade Süleyman'ın kale savunmasını Malkoçoğlu Mustafa Bey'e teslim ettiği ve kendisinin de Bursa'ya gittiği bilinmektedir.⁸⁹ Timur tehlikesi ile karşı karşıya gelen ve şehri savunan Malkoçoğlu Mustafa Bey kimsenin canına ve malına zarar verilmemesi karşılığında şehri Timur'a teslim etmiş⁹⁰ fakat Timur verdiği sözde durmayarak tarihte izine az rastlanır bir katliama imza atmıştır. Timur halkı kılıçtan geçirmiş, çocukları atlı birliklerine ezdirmiş, yaklaşık 4 bin insanı diri diri gömerek bütün bir şehri ateşe vermiştir. Timur'un Sivas'ta gerçekleştirdiği felaket insanları çok etkilemiş ve halk arasında "*Sana bir iş edeyim ki Timurlenk Sivas'a etmemiş ola*" sözü sık sık söylenmiştir.⁹¹ 1402 Ankara Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin Timur karşısında yenilmesi Sivas'ın yöneticisiz kalmasına sebebiyet vermiştir. Fetret devrinde bir süre Kadı Burhaneddin'in damadı olduğu söylenen Mezid Bey idaresine verilmiş olan Sivas'ın,⁹² 1408 yılında Çelebi Mehmet'in Sivas'ı yeniden ele geçirmesiyle ikinci kez Osmanlı topraklarına geçtiği bilinmektedir.⁹³ Sivas 15.yüzyıla kadar şehzadelerin oturduğu sancaklardan biri olup doğu seferlerinde ise ordunun konakladığı askeri üst konumunda tutulmuştur.

⁸⁶ İbrahim Aslanoğlu, **Her Yönden Sivas**, 3.Baskı, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul, 1979, ss.17-19.

⁸⁷ Uzunçarşılı, Kadı Burhaneddin Ahmet, ss.191-198.

⁸⁸ Mahiroğulları, Sivas İli, ss.21-24.

⁸⁹ Esra Çıplak, " XVI. Yüzyılda Süper Güçlerin Nüfuz Sahası Sivas", **Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed. İbrahim Yasak), 29 Eylül-01 Ekim 2005, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas, 2006, s.166.

⁹⁰ Mahiroğulları, Sivas İli, ss.21-24.

⁹¹ Mahiroğulları, Sivas İli, s.21.

⁹² Uzunçarşılı, Kadı Burhaneddin Ahmet, s.238.

⁹³ Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, ss.396-398.

Osmanlı Devletine katıldığı ilk dönemlerde Sivas toprakları Eyalet-i Rum sınırları içinde yer almıştır. Bu bölge 1413 yılından itibaren Rumiye-i Suğra adı ile anılmaya başlamıştır.⁹⁴ 1520 yılına kadar Amasya ve Tokat arasında değişen paşa sancağı bir süre sonra Sivas'a taşınmıştır.⁹⁵ II. Murat devrinde Canik, Çorum ve Karahisar-ı Şarki bölgelerinin eklendiği Rum Vilayetinin sınırlarının Kanuni döneminde Bayburt, Kemah, Malatya, Divriği, Canik ve Trabzon'a kadar uzandığı görülmektedir. XVI. yüzyıla kadar devam etmiş olan bu idari taksimat Malatya ve Trabzon gibi bölgelerin başka eyaletlere aktarılmasıyla değiştirilmiştir. XVI. yüzyılın tahrirlerinde Vilayet-i Rum-i Kadim olarak geçen Rum Eyaletinin Sivas, Amasya, Çorum, Divriği, Canik ve Arapkir sancaklarından oluşan idari yapılanması küçük değişikliklerle birlikte XIX. yüzyılın ortalarına kadar devam ettiği anlaşılmaktadır.⁹⁶

Tanzimat Fermanı sonrasında gerçekleştirilen taşra teşkilatlanmasından etkilenen Sivas, 1864 Vilayet Nizamnamesinin yayınlanmasıyla Sivas Vilayeti haline dönüştürülmüştür. 1869-1870 tarihli devlet salnamesine göre ise Sivas Sancağı; Sivas Aziziye, Tokat, Koçgiri, Divriği, Darende, Gürün, Tonus kazalarından, Amasya Sancağı; Amasya, Merzifon, Zile, Mecidözü, Osmancık, Erbaa, Köprü kazalarından Karahisar-ı Şarki Sancağı ise; Karahisar-ı Şarki, Suşehri, Milas ve Koyulhisar'dan oluşturulmuştur.⁹⁷ 1880 yılında II. Abdülhamit iradesiyle sancak statüsüne getirilen Tokat böylelikle Sivas Vilayeti sınırlarına eklenmiştir.⁹⁸ Sivas sancağının kazalarına bakıldığında ise 1870-1871 Sivas Vilayeti Salnamesine göre; Sivas, Tokat, Koçgiri, Divriği, Darende, Gürün, Aziziye, Tonus'tan, 1876-1877 vilayet salnamesine göre; Sivas, Tokat, Koçgiri, Divriği, Darende, Gürün, Aziziye, Tonus, Yıldızeli, Hafik'ten, 1880-1881 salnamesine göre; Sivas, Koçgiri, Divriği, Darende, Gürün, Aziziye, Tonus, Yıldızeli, Hafik'ten, 1903-1904 salnamesine göre ise Sivas, Koçgiri, Divriği, Darende, Gürü, Aziziye, Tonus, Yıldızeli, Hafik, Kangal, Bünyanhamid kazalarından meydana getirildiği anlaşılmaktadır.⁹⁹

⁹⁴ Hakkı ve Nafiz, s.123. Açık, Rum Eyaleti, s.225.

⁹⁵ Açık, Rum Eyaleti, ss.225-226.

⁹⁶ S. Sönmez, s.41.

⁹⁷ Mercan, Sivas Vilayeti'nin Teşkili, s.552.

⁹⁸ Ali Açık, " Tokat Kazası'nda Vakıf İdaresinin Teşkili ve Gelişimi (1835-1890)", **Vakıflar Dergisi**, Sayı:43, 2015, (Tokat Kazası'nda Vakıf) ss.47-48.

⁹⁹ Erol Genç, **Salnamelere Göre Sivas Vilayetinde Dini ve Sosyal Yapı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2009, ss.7-12.

Anadolu vilayetleri içinde oldukça önemli bir jeopolitik konuma sahip olan Sivas'ta iki önemli valinin görev yaptığı bilinmektedir. Bunlardan biri 1880 tarihinde göreve gelen İsmail Hakkı Paşa diğeri ise 1882-1885 yılları arasında görevde bulunmuş olan Halil Rıfat Paşa'dır. İsmail Hakkı Paşa'nın eğitime önem verdiği ve sıbyan mektepleri açtığı görülmektedir. Kentsel dönüşüm, alt yapı ve yol yapımı üzerinde durmuş olan bu valiler zamanında yeni yollar inşa edilmiş, bozuk yollar ve kaldırımlar onarılmış, şehir ortasındaki mezbelelik bir millet bahçesine çevrilmiştir.¹⁰⁰ XVI. yüzyılın sonlarına doğru imarı İslamlaşan Sivas'ın¹⁰¹ Selçuklu dönemi boyunca gelişen sosyal ve ekonomik durumunun Osmanlı dönemi içinde biraz gerilediği gözlemlenebilirken¹⁰² söz konusu valilerin çabaları ile kentin gelişmiş bir vilayet merkezi görünümü kazanabildiğini söylemek mümkündür.

Ermeni, Rum, Yahudi gibi pek çok Gayrimüslimin yaşamış olduğu Sivas Vilayeti sınırlarında ipekçilik ve dokumacılık önemli bir üretim ve sanayi alanı oluşturmaktadır. Halıcılık sektörünün yanında kılıç, ev ve cep bıçaklarının da üretildiği Sivas'ta Kılıççılar Çarşısı bu ürünlerin pazarlandığı yerler arasında yer almaktadır.¹⁰³ Şehrin toprak yapısının engebeli olması ve karasal iklimin ağır basması tarımsal üretimin çeşitliliğini düşürmüş, vilayet genelinde arpa, buğday, çavdar, fasulye, nohut, mercimek, soğan, sarımsak ekilip¹⁰⁴ küçükbaş hayvanlardan ise koyun, keçi ve kuzu yetiştirilmiştir.¹⁰⁵ XIX. yüzyılda önemli ticaret merkezlerinden biri olan Sivas Vilayeti'nin¹⁰⁶ ticaret hacminin

¹⁰⁰ Kemalettin Kuzucu, "Osmanlı Modernleşmesi Sürecinde İki Sivas Valisinin Raporlarının Karşılaştırılması ve Vilayetin Kentsel Dönüşümüne Etkileri", **Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed. Şeref Boyraz), 21-25 Mayıs 2007, Cilt:1, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas, 2007, (Vilayetin Kentsel Dönüşümü), ss.338-340.

¹⁰¹ Adnan Gürbüz, " 15-16. Yüzyıllarda Sivas Şehir Hayatı", **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 11, 2009, s.56.

¹⁰² Adnan Gürbüz, "XVI. Yüzyılda Sivas Ekonomisi", **Tarih ve Medeniyet**, Sayı: 23, 1996, ss.24-29.

¹⁰³ Adnan Mahiroğulları, " XIX. Yüzyılın Ortalarından Birinci Dünya Savaşı'na Kadar Sivas'ın Sosyo-Ekonomik Yapısı", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyoloji Konferansları Dergisi**, Sayı:27, 2003, (Birinci Dünya Savaşı'na Kadar Sivas), ss.64-65, Saim Savaş, "Sivas'ta Kılıççılar Çarşısı", **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:3, Sivas, 1984, s.43.

¹⁰⁴ Ömer Demirel, **Osmanlı Dönemi Sivas Şehri ve Esnaf Teşkilatı**, Sivas Belediyesi Kültür Yayınları, Sivas, 1998, (Sivas Şehri ve Esnaf Teşkilatı), ss.92-95.

¹⁰⁵ Vildan Duman, **II. Abdülhamit Dönemi Sivas Şehri'nin İktisadi Yapısı (1876-1909)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2018, s.112.

¹⁰⁶ Sezgin Zabun, "19.Yüzyılda Sivas'ın Sosyo-Ekonomik Durumu", **Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 7(1), s.223.

yüksek olduğu ve üretilen malların pek çok Avrupa ülkesine de pazarlandığını ifade edebilmek mümkündür.

1.3.2. Amasya Sancağı

Strabon tarafından “*benim memleketim Amasya içinden İris Irmağının aktığı geniş ve derin bir vadide kurulmuştur, insan emeği ve doğa buraya hem kent hem de kale karakterini olağanüstü bir şekilde sağlamıştır*”¹⁰⁷ ifadesiyle tanımlanan Amasya, Sivas Vilayeti sınırları içinde sancak statüsünde olan bir başka önemli bölgedir. Tokat, Canik ve Çorum Amasya’nın çevresinde olan önemli komşuları arasındadır. Kentin ilk ne zaman ve kim tarafından kurulduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte Roma İmparatoru Septimius Severus dönemine ait bulunan bir Amasya sikkesinde “*Hermes’in*” şehrin kurucusu olduğu yazılmıştır.¹⁰⁸ Tarih boyunca farklı isimlerle kayıtlara geçen Amasya, Strabon tarafından “*Amaseia*” olarak aktarılmıştır.¹⁰⁹ Bunun yanında “*Amasea*,”¹¹⁰ *Amasise, Amazis, Amazos, Amizos, Mase*” gibi farklı isimlerle de kaynaklara geçmiş olan Amasya’nın ilk kez Hitit belgelerinde “*Hakmiş*” olarak ifade edildiği anlaşılmaktadır.¹¹¹ Pontus döneminde “*Amasseia*” olarak geçen bölge Roma döneminde “*Amesia*” adıyla değişikliğe uğramadan “*Amaciac*” (Amasia) olarak isimlendirilmiştir. Türk egemenliği altında Danişmendliler tarafından “*Amasiyye*” ya da “*Şehr-i Haraşna*” olarak anılan Amasya isminin Selçuklu ve Osmanlı Devleti sınırlarına geçene dek bir değişikliğe uğramadan günümüze kadar geldiği söylenebilmektedir. Öte yandan bütün bu isimlerin yanında “*Medinetü’l – Hükema, Bağdâdü’r-Rum, Ermeniyiye-i Kübra, Dâru’l-İzz, Dâru’n Nasr, Türbetü’l-Evliya, Kasru’l Selatin*” gibi unvanlar da Amasya için kullanılan ifadeler arasından öne çıkanlardandır.¹¹²

¹⁰⁷ Ali Tuzcu, **İlk Çağlardan Cumhuriyet’e Seyahatnamelerde Amasya**, 1.Baskı, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri, 2007, s.6.

¹⁰⁸ Melih Arslan, “Roma Dönemi Pontus-Paphlagonia Bölgesi Şehir Sikkeleri”, **Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yıllığı**, 1990, s.77.

¹⁰⁹ Ahmet Şimşirgil, “XVI. Yüzyılda Amasya Şehri”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt:11, Sayı:1, 1996, s.77.

¹¹⁰ İzzet Nihat Orlu, **Amasya Hakkında Coğrafya ve Tarih Bilgisi**, Amasya, 1939, s.10.

¹¹¹ A.M. Dinçol ve J.Yakar, “Nerik Şehrinin Yeri Hakkında”, **Belleten**, Cilt:38, Sayı:152, 1974, s.565.

¹¹² İsmail Erdoğan, **XX. Yüzyıl Amasya Tarihi ve İnanç Coğrafyası**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 1996, ss.3-4, Abdi-zade Hüseyin Hüsameddin Efendi, **Amasya Tarihi**, Cilt:1, s.10.

Anadolu'nun tarihi kadar köklü bir geçmişe sahip olan Amasya'nın tarihi M.Ö 3000'li yıllara kadar uzanmaktadır.¹¹³ Hattiler, Hititler, Frigler, Kimmerler, Lidyalılar, Persler, Pontus Krallığı, Roma İmparatorluğu ve Bizans yönetiminin ardından Türk devletlerinin sınırlarına giren Amasya'da ilk yerleşim Hattiler döneminde başlamıştır.¹¹⁴ Daha sonra Hitit sınırlarına giren Amasya¹¹⁵ Hitit Konfederasyonunu oluşturan on üç şehir devletlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Hititlerin ardından Frig, Kimmer, Lidya, Pers ve Makedonya Krallığının da sınırları içinde kalan Amasya Pontus egemenliği süresince önemli merkez şehirlerinden biri statüsünde tutulmuştur.¹¹⁶ M.Ö 63 yılında Roma idaresine katılan Amasya bir piskoposluk merkezi olarak önem kazanmaya devam etmiştir. 395 yılında Roma'nın ikiye ayrılması ile Bizans topraklarına giren Amasya¹¹⁷ idari ve askeri önemini korumuştur. 712 yılında Araplar tarafından işgal edildiği bilinmekte olan Amasya'nın bir süre Arap yönetimi altında kaldığı ancak 717-740 yılları arasında Bizans tahtında oturan III. Leo tarafından yeniden Bizans topraklarına kazandırıldığı anlaşılmaktadır.¹¹⁸

Amasya topraklarında Türk devletlerinin yönetimi Malazgirt Savaşı'nı takip eden süreçte yaşanmıştır. Melik Ahmet Gazi (Danışmend Gazi) tarafından fethedilen Amasya¹¹⁹ Danışmendli Devleti'nin önemli merkezlerinden biri olmuştur. Danışmendlilerin Amasya'daki otoriteleri uzun yıllar boyunca devam etmiştir. Danışmendlilerin ardından II. Kılıçarslan tarafından ele geçirilen Amasya Anadolu Selçuklu Devleti döneminde “*Darü'l-İzz*” unvanıyla kaynaklarda yer almaktadır.¹²⁰ II. Kılıçarslan'ın 11 oğlu arasında ülkeyi pay etmesiyle Nizameddin Argun Şah yönetimine

¹¹³ Hüseyin Menç, **Cemal Kutay'ın Önsözü İle Olaylar ve Belgelerle Amasya Tarihinden Sayfalar**, Eser Matbaası, Amasya, 1987, s. 11.

¹¹⁴ Ekrem Akurgal, **Anadolu Kültür Tarihi**, 5. baskı, Ankara, Tübitak, 1998, s. 17.

¹¹⁵ Abdulhalik Bakır ve Ali Gökçen, “Osmanlı Öncesi Dönemde Tokat, Amasya, Kastamonu ve Çorum Şehirleri”, **Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, Haziran-2019, s. 64.

¹¹⁶ M. Şemseddin Günaltay, **Yakın Şark**, Cilt: IV, 2.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987, s.279.

¹¹⁷ Ahmet Caner Çatal, **19.Yüzyılın İkinci Yarısında Amasya Şehri'nin Demografik Yapısı ve İskân Siyaseti**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2009, s.2.

¹¹⁸ İlhan Şahin ve Feridun Emecen, “Amasya”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 3, İstanbul, 1991, s.1.

¹¹⁹ Hüseyin Hüsameddin, s.21, Sefer Solmaz, “ Danışmend Gazi'nin Anadolu'ya Gelişi”, **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı:14, 2002, ss.229-249.

¹²⁰ Şahin ve Emecen, s.1.

verilen Amasya¹²¹ bir süre sonra Rükneddin Süleyman'ın yönetimine geçmiştir. Amasya'nın 1243 Köseadağ Savaşı sonrasında oldukça etkilendiği ve İlhanlı valilerinin yönetimi altına girdiği de bilinmektedir. Eretna ve Hacı Şadgeldi tarafından da yönetilen Amasya toprakları¹²² 1386 yılında Yıldırım Bayezid tarafından Osmanlı topraklarına girmiş¹²³ ve Bayezid Rum Eyaletinin de ilk valisi konumuna getirilmiştir.¹²⁴ Çelebi Mehmet ise 1402 Ankara Savaşı'na kadar bölgede yöneticilik yapmıştır. Osmanlı Devleti ve Timur arasında gerçekleşen Ankara Savaşı sonrasında olumsuz etkilenen yöreye yönetici olarak Fetret Devri sonrasında tahta geçen Çelebi Mehmet'in lalası Yörgüç Paşa görevlendirilmiştir.¹²⁵

Osmanlı topraklarına katılan Amasya Rum Eyaleti içinde yer almıştır.¹²⁶ Amasya, Tokat ve Sivas'ın bulunduğu bu eyalete bir süre sonra Çorum, Canik ve Karahisar-ı Şarki sancakları da eklenerek sınırları genişletilmiş ve Anadolu'nun tamamı için söylenen Rum kelimesinden ayrılması için Vilayet-i Rumiye-i Suğra şeklinde isimlendirilmesi yapılmıştır. Anadolu'da “*Şehzadeler Şehri*” olarak geçen Amasya zaman zaman Tokat ile birlikte eyaletin paşa sancağını üstlenmiş ancak daha sonraki süreçte paşa sancağı Sivas'a taşınmıştır. Sivas Eyaleti içinde bir sancak olarak idare edilen Amasya¹²⁷ 1864 Vilayet Nizamnamesi ile birlikte Sivas Vilayetine bağlı bir sancak olarak yönetilmeye devam etmiştir. 1870 vilayet salnamesinde Sivas merkezli Amasya ve Karahisar-i Şarki sancaklarından oluşan Sivas Vilayetinin sancak sayısı¹²⁸ Tokat'ın müstakil bir sancak olmasıyla dörde yükseltilmiştir. Bazı kazalarının eklenip çıkarılmasıyla idari taksimatının zaman zaman değiştirildiği anlaşılan Amasya Sancağının 1907-1908 Sivas Vilayeti

¹²¹ Baykara, s.54.

¹²² Şimşirgil, s.79.

¹²³ Abdi-zade Hüseyin Hüsameddin Efendi, **Amasya Tarihi**, Cilt:3, ss.84-85.

¹²⁴ Adnan Gürbüz, **Toprak ve Vakıf İlişkileri Çerçevesinde XVI. Yüzyılda Amasya Sancağı**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1993, s.25. Sibel Kavaklı, **XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Amasya (Şer'iyye Sicillerine Göre)**, 1.Baskı, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2016 s. 47.

¹²⁵ Çatal, ss.4-5.

¹²⁶ Şahin ve Emecen, s.3.

¹²⁷ Sadık Çetin, **Şer'iyye Sicillerine Göre III. Selim ve II. Mahmut Dönemleri Amasya'sında Merkez-Taşra Münasebetleri**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gaziantep, 2018,s.13.

¹²⁸ Edip Uzundal, “Sultan II.Abdülhamit Dönemi Amasya Sancağı'nın İdari Yapısı (Salnamelere Göre)”, **III. Uluslararası Geçmişten Günümüze Merzifon ve Amasya Yöresi Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, 08-10 Ekim 2015, Edge Akademi Yayıncılık, 2015, s.249.

Salnamesine göre kaza durumunun; Amasya, Madensim, Merzifon, Lâdik, Köprü, Osmancık, Mecidözü ve Havza şeklinde taksim edildiği anlaşılmaktadır.¹²⁹

Tarih boyunca kale-şehir olarak geçtiği anlaşılan Amasya özellikle şehzadeler sancağı olmasıyla Osmanlı Devleti'nde adından sıklıkla bahsettirmiştir. Yönetime gelecek olan şehzadelerin bu yörede sancağa çıkarılması ve devlet yönetiminin nasıl olması konusunda eğitimler alması Amasya'nın uzun yıllar boyunca gözde bir sancak olarak ön plana çıkmasına sebebiyet vermiştir. Uluslararası ticaret yolları üzerinde kurulu olan yöre, ticari ve iktisadi anlamda her dönemde canlılığını koruduğu gibi ayrıca I. Süleyman'ın İran Savaşları sırasında bir süre Amasya'da ikamet etmesi sebebiyle de askeri önemini sürdürebilmiştir.

Boyahane ve değirmenleri olan Amasya ismini daha çok ipek böcekçiliği ve ipek ticareti ile duyurmuştur. İpekçilik ve ipekçiliğe dayalı kumaş sektörünün geliştiği Amasya'da başlangıçta ipeklerin İran'dan temin edildiği düşünülmektedir.¹³⁰ XIX. yüzyıl başlarından itibaren ipek ve koza üretiminin önemli sayıda arttığı Amasya Sancağında üretilen ürünlerin bir kısmının İstanbul başta olmak üzere Bosna, Halep ve Diyarbakır'a gönderildiği bilinmektedir.¹³¹ Amasya ipeğinin kalitesinin Avrupalılar tarafından keşfedilmesiyle Amasya'da İsviçre ticaret temsilciliği açılmış ve yörede üretimin artırılması için çalışmalar başlatılmıştır. Ancak 1860 sonrasında ortaya çıkan ipek böceklerindeki hastalık Amasya'daki ipek üretimini derinden sarsmış dut ağaçları kesilerek yerine meyve ağaçları dikilmiştir. Bölge üzerinde üretimin yeniden canlandırılması için Japonya'dan tohumlar getirilmiş olsa dahi verim tam olarak sağlanamamıştır. Bunun yanında Süveyş Kanalı ile birlikte Çin ipeğinin de Avrupa pazarına yayılması Amasya ipeğini olumsuz etkilemiş ipekçiliğin yeniden bu bölgede üretiminin sağlanması için farklı önlemler alınmasına yol açmıştır.¹³² XIX. yüzyılın sonlarına doğru üretimi yeniden canlandırılan ipekçiliğin yanında sert beyaz buğday,

¹²⁹ Sivas Vilayet Salnamesi, 1325, ss.255-257.

¹³⁰ İsmail Kıvrım ve Süleyman Elmacı, "Osmanlı Döneminde Amasya'da İpekçilik", **Turkish Studies**, Cilt:6/4, 2011, s.717.

¹³¹ Hüsnü Yücekaya, "Amasya İpekçiliği Üzerine (1750-1900)", **Akademik Bakış Dergisi**, Cilt:7, Sayı:13, 2013, s.273.

¹³² Kıvrım ve Elmacı, ss.715-726.

arpa, mercimek, fiğ,¹³³ pirinç, elma, armut, nar, haşhaş, kendir ve üzüm yetiştiriciliğinin yapıldığı da görülmüştür. Yüksek kesim ve ovalarda küçükbaş ve büyükbaş hayvancılığında yapıldığı Amasya’da arıcılıkta önemli geçim kaynakları arasında yerini almıştır. Gerek coğrafik konumu gerekse askeri, idari ve ticari potansiyeli ile Sivas Vilayeti’nin önemli sancaklarından biri olan Amasya önemini uzun yıllar boyunca sürdürmüştür.

1.3.3.Karahisar-ı Şarki Sancağı

Karahisar-ı Şarki bölgesinin jeopolitik konumu itibariyle Osmanlı Devleti yönetimine kadar pek çok devletin idaresi altında kaldığını söylemek mümkündür. Tarihsel süreç içinde “ Kolonia, Kuguniya, Kaluniya, Mavro-Kastron, Kögoniye, Şebin Karahisar”¹³⁴ gibi isimlerle anılan olan bu bölgenin M.Ö 65 yılında Roma egemenliği altında Pompeius tarafından askeri garnizon haline getirilerek “Koloneia”, “Kogönya” olarak isimlendirildiği anlaşılmaktadır.¹³⁵ Askeri özelliği Bizans döneminde de devam ettirilen Karahisar söz konusu dönemde “Mavrokastron” olarak anılmıştır. XIII. yüzyılda Rumca “Garasaris”,¹³⁶ olarak geçen bölge Selçuklular döneminde “Kögoniye” Türkler tarafından ise XIV. yüzyılda “Karahisar” olarak adlandırılmıştır.¹³⁷ Karahisar, Fatih döneminde şap madeni sebebiyle “Şebin” ismini de alarak Şebin Karahisar şekline dönüştürülmüştür.¹³⁸ Fakat Osmanlı Devleti zamanında daha çok Şarki Karahisar olarak geçen bu sancak 1924 yılında Atatürk’ün şehri ziyaret edip şehrin isminin Şebinkarahisar olarak değiştirilmesini istemesi sonucunda bugünkü ismine kavuşmuştur.¹³⁹ Karahisar-ı Şarki Osmanlı Devleti egemenliğine kadar Hititler, Persler, Romalılar, Selçuklular, Danişmendliler, Mengücekler, Moğollar, Eretnalılar, Kadı Burhanaddin, Karakoyunlular

¹³³ Sancak genelinde az miktarda yetiştirilen bu ürün daha çok hayvan yemi olarak kullanılmaktadır. Daha detaylı bilgi için bkz: Fuat Er, **XV ve XVI. Yüzyılda Amasya**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009, s.122.

¹³⁴ Ali Sinan Bilgili, **XVI. Asırda Karahisar-ı Şarki Kazası**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1989, ss.4-5.

¹³⁵ Haşim Karpuz, **Şebinkarahisar**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s.5.

¹³⁶ Bilgili, s.4.

¹³⁷ Fatma Acun, “Şebinkarahisar”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt.38, İstanbul, 2010, (Şebinkarahisar) s.393.

¹³⁸ Hasan Tahsin Okutan, **Şebinkarahisar ve Civarı: Coğrafya, Tarih, Kültür, Folklor**, Yeşil Giresun Matbaası, Giresun, 1949, s.123.

¹³⁹ Osman Kubilay Gül, **Şebinkarahisar-Yeniden Vilayet Olma Yolunda 81 Yıl**, Yaz Yayınları, İstanbul, 2015, (Şebinkarahisar 81 Yıl), ss. 2-3.

ve Akkoyunlular yönetimi altında kalarak farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış bir bölgedir. Karahisar-ı Şarki'nin tarihi Hititlerde II. Murşuliye kadar uzanmaktadır.¹⁴⁰ Bu bölge Hitit metinlerinde “*Azzi Hayaşa*” ülkesi olarak yazılmıştır.¹⁴¹ Bir süre Kimmer ve İskit saldırılarına da maruz kalan Karahisar-ı Şarki Perslerin sınırlarına da geçmiştir. Şehrin daha sonraki dönemlerde Pontus Devleti yönetimine de girdiği görülmektedir.¹⁴² M.Ö Pompeius'un Pontus Devletine son vermesiyle Karahisar Roma idaresine girmiş ve şehrin kalesi onarılarak askeri garnizon haline dönüştürülmüştür.¹⁴³ Roma'nın ardından Bizans dönemi başlayan Karahisar'ın Müslümanlar ile ilk tanışması ise 778 yılında Yezid bin Usayd al- Sulâm'ın Karadeniz akınları sırasında gerçekleşmiştir.¹⁴⁴

Karahisar-ı Şarki bölgesinde Türk varlığı Malazgirt Zaferi sonrasında oluşmaya başlamıştır. Sultan Alparslan komutasında olan Mengücek Gazi tarafından ele geçirilen Karahisar,¹⁴⁵ daha sonra Bizans elinden alınarak Türk yönetimine geçirilmiştir. Karahisar 1178 yılına kadar Danişmendli idaresi altında kalmış daha sonra ise Saltukluların sınırlarına eklenmiştir.¹⁴⁶ Saltukluların ardından Bizans işgaline de uğramış olan yöre, Mengücek emiri Fahrettin Behramşah tarafından da yönetilmiştir.¹⁴⁷ 1228 yılına kadar Mengüceklilerde kalan Karahisar daha sonra Anadolu Selçuklu Devleti'nde varlığını sürdürmeye devam etmiştir.¹⁴⁸ Karahisar-ı Şarki topraklarında 1243 Köseadağ Savaşı ile yönetimin el değiştirdiği tespit edilmektedir. Kısa süre Trabzon Rumlarının da güçlerinin hissedildiği Karahisar bölgesi İlhanlı yönetimi altına alınmış ancak daha sonra Eretnalılar idareyi ele alabilmişlerdir.¹⁴⁹ Eretnalılarının ardından Kadı Burhaneddin, Karakoyunlu ve

¹⁴⁰ Bilgili, s. 18.

¹⁴¹ Karpuz, s.4.

¹⁴² Karpuz, s.4.

¹⁴³ Gülhan Yılmaz, **Şehir Coğrafyası Açısından Şebinkarahisar**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006, s.18.

¹⁴⁴ Bilgili, s.6.

¹⁴⁵ Faruk Sümer, **Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri**, 3.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998, s.22.

¹⁴⁶ Acun, Şebinkarahisar, s.393.

¹⁴⁷ Okutan, ss.73-74.

¹⁴⁸ İsmail Kıvrım, **Şebinkarahisar Kazası Nüfus Defteri (1251-1835)**, Giresun İl Özel İdaresi, İstanbul, 2015, s.9.

¹⁴⁹ Acun, Şebinkarahisar, s.393.

Akkoyunlu sınırlarına da girmiş olan Karahisar son olarak Fatih ve Uzun Hasan arasında meydana gelmiş olan 1473 Otlukbeli Savaşı ile Osmanlı topraklarına geçmiştir.¹⁵⁰

Osmanlı Devleti döneminde Karahisar'ın 1520-1523 tarihli tahrirle Kaza-ı Karahisar-ı Şarki olarak kaydedildiği ve Hasha-ı Mirliva-ı Karahisar-ı Şarki kaydı ile de bölgenin liva olarak düzenlendiği bilgisine ulaşılmaktadır.¹⁵¹ XVI. yüzyılda Rum Eyaletine bağlı olan Karahisar'ın¹⁵² Kanuni dönemindeki tahrirde ise Liva-ı Karahisar-ı Şarki olarak kayıt edildiği görülmüştür.¹⁵³ 1848 yılında Trabzon Eyaletinin sancakları arasında yer alan bölgenin bir dönem Erzurum Eyaleti sınırlarına da girdiği bilinmektedir.¹⁵⁴ Son olarak 1864 Vilayet Nizamnamesi ile birlikte Sivas Vilayeti'nin sancakları arasında olduğu anlaşılan Karahisar'ın bu tarihten sonra ismi Sivas Vilayeti ile birlikte anılmaya başlamıştır.¹⁵⁵ 1870-1871 Sivas Vilayeti Salnamesine göre Karahisar-ı Şarki Sancağı; Karahisar-ı Şarki, Suşehri, Koyulhisar, Milas kazalarından, 1876-1877 salnamesine göre Karahisar-ı Şarki, Suşehri, Koyulhisar, Milas, Karasun, Alucra kazalarından, 1880-1881 salnamesinde ise Karahisar-ı Şarki, Hamidiye, Suşehri, Koyulhisar ve Alucra kazalarından oluştuğu anlaşılmaktadır.¹⁵⁶ Karahisar-ı Şarki sancağının idari taksimatı kazalarda meydana getirilen küçük değişiklikler dışında devletin yıkılış sürecine kadar aynı kalmıştır.

Karahisar tarih boyunca şap madeni ile özdeşleşen bir bölge olmasıyla dikkatleri çekmektedir. Şap madeni açısından zengin olan Karahisar-ı Şarki Avrupa'nın şap ihtiyacının önemli bir miktarını karşılayan yerler arasında bulunmuştur. Bölgeden çıkarılan şap madeni deri işlemeden, kumaş boyamaya, eczacılıktan, kuyumculuğa

¹⁵⁰ Karpuz, s.5, İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, 5.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003, s. 193.

¹⁵¹ Fatma Acun, **Karahisar-ı Şarki ve Koyulhisar Kazaları Örneğinde Osmanlı Taşra İdaresi (1485-1569)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006, (Karahisar-ı Şarki ve Koyulhisar Kazaları), s.52.

¹⁵² Fatma Acun, "Osmanlı Döneminde Anadolu Şehirlerinin Gelişmesinde Devletin Rolü: Karahisar Örneği", **Belleten**, Cilt: 65, Sayı:242, Nisan 2001, s.171.

¹⁵³ Fatma Acun, "Osmanlı Döneminde Anadolu Şehirlerinin Gelişmesinde Devletin Rolü: Karahisar Örneği", **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed. Ali Çelik), 30 Haziran-1 Temmuz 2000, Şebinkarahisar Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2000, s.8.

¹⁵⁴ İsmail Bozalioğlu, "Karahisar-ı Şarki'nin İdari, Ekonomik ve Sosyal Durumuna Dair (1870-1926)", **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed. Ali Çelik), 30 Haziran-1 Temmuz 2000, Şebinkarahisar Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2000, s.167.

¹⁵⁵ Ali Özdemir ve Hasan Özhan, **İlçe Oluşunun 50.Yılında Şebinkarahisar**, Yeni Şebinkarahisar Yayınları, ss.17-20, Gül, Şebinkarahisar 81 Yıl, ss. 24-25.

¹⁵⁶ E. Genç, ss.7-12.

kadar hemen hemen her sektörde kullanılmıştır.¹⁵⁷ Şebinkarahisar'da çıkarılan şap Trabzon ve Giresun limanlarına getirilerek buradan ihraç edilmiştir.¹⁵⁸ Ürünlerin limanlara ulaştırılması için özellikle Bizans devrinde Şarki Karahisar ve Giresun yolu aktif olarak kullanılmaya başlandığı bilinmektedir. Bu yol XIX. yüzyıl boyunca Karahisar bölgesinin ticaret güzergâhı olmaya devam etmiştir. Aynı yüzyılda bir Fransız şirketi ıslah çalışmalarını üstlenmiş yolun yapımına 1869 yılında başlanmıştır. Giresun ve Karahisar'ı birbirine bağlayan bu şose yol 1882-1885 yıllarında Sivas'ta valilik makamında bulunan Halil Rifat Paşa girişimleriyle genişletilmiştir.¹⁵⁹

Karahisar-ı Şarki sancağının coğrafik durumu, ikliminin sertliği ve zeminin dağlık olması tarım ve ziraat faaliyetleri üzerinde oldukça önemli bir rol oynamıştır. Ceviz, elma, armut, erik gibi meyvelerin yetiştirildiği bu sancakta XV. yüzyıl boyunca devam eden tuz imalatı XVI. yüzyılda tamamen ortadan kaldırılmıştır. Koyun, keçi, at, manda ve eşek gibi hayvanların yetiştirildiği yörede hayvancılığa dayalı sanayi kolları da kurulmuştur.¹⁶⁰ Tütün ve ipekçiliğinde yaygın olarak görüldüğü Karahisar'da boyahanelerde kurulmuştur.

Rum, Ermeni ve Yahudi halkının da yaşadığı Karahisar-ı Şarki sancağı, ticari ve jeopolitik konumu sebebiyle uzun yıllar boyunca ön plana çıkan bölgeler arasında yer almıştır. Sivas Vilayeti'nin önemli sancaklarından biri olan Karahisar-ı Şarki, önemini tarihin her döneminde korumayı başarmıştır.

¹⁵⁷ Fatma Acun, “Osmanlı İdari Öncelikleri: Karahisar-ı Şarki Sancağı'nda Gelir Artırımı Örneği”, **Uluslararası Kuruluşunun 700.Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi Kitabı**, (Haz.Alaaddin Aköz, Bayram Ürekli, Ruhi Özcan), 7-9 Nisan 1999, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 2000, s.680.

¹⁵⁸ Mehmet Ersan, “XIII-XIV. Yüzyıllarda Şap Ticareti ve Şebinkarahisar” **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed. Ali Çelik), 30 Haziran-1 Temmuz 2000, Şebinkarahisar Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2000, s.59.

¹⁵⁹ İsmail Demircioğlu ve Nazım Kurucu, “XIX.Yüzyılın İkinci Yarısında Şebinkarahisar-Giresun Ticaret Yolu (İpek Yolu)”, **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, Genelkurmay ATASE ve Denetleme Başkanlığı Yayınları, Yıl:4, Sayı:7, 2006, s. 36.

¹⁶⁰ Acun, Karahisar-ı Şarki ve Koyluhisar Kazaları, ss.89-94.

1.3.4. Tokat Sancağı

Sivas Vilayeti'nin önemli bir başka sancağı ise Tokat'tır. Osmanlı egemenliğine kadar pek çok devlet ve milletin yaşamış olduğu Tokat'ın ismi ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmektedir. Bunlardan biri şehrin Togayıt Türkleri tarafından kurulması sebebiyle adının Togay (Tokad) kelimesinden geldiğidir.¹⁶¹ Başka bir görüş ise şehrin isminin "Toh-Kat" ve "Tok-At" kelimelerinden geldiğine yöneliktir. Toh-Kat kelimesi "*surlu şehir*" Tok-At ise "*besili at*" anlamına gelmektedir.¹⁶² Tokat isminin menşei ile ilgili Ramsay "Dazimon" ifadesini kullanırken¹⁶³ Paul Wittek ise Bizans şehri olan "Dokeia" ismini ileri sürmüştür.¹⁶⁴ Grek kökenli olan Dokeia adının "*çanak memleket*" anlamına geldiği ifade edilmiştir.¹⁶⁵ Tokat'ın çukur gibi bir alanda kurulması Wittek'in düşüncelerinin daha doğru olabileceğini işaret etmektedir.¹⁶⁶ Sargon Erdem'de kaleme almış olduğu "*Tokat Kelimesi Üzerine Düşünceler*" adlı bildirisinde bu konu üzerinde durmuş ve Wittek'in görüşlerini desteklemiştir.¹⁶⁷ Tokat kelimesini anımsatan "*şille, şamar*" gibi kelimelerin ise üstü açık etrafı çitlerle çevrili ağıl anlamına da geldiği anlaşılmaktadır.¹⁶⁸

Tokat Anadolu'da tarihi eski çağlara kadar uzanan önemli şehirlerden biridir. Şehrin kesin kuruluş tarihi bilinmemekle birlikte yerleşim tarihinin Geç Kalkolitik Çağa kadar uzandığı anlaşılmaktadır.¹⁶⁹ İlk olarak Hitit egemenliğinin görüldüğü Tokat ve çevresinde daha sonra Frigyalılar yaşamıştır. Kimmer ve İskitlerin yönetimi altında kaldığı bilinen Tokat bir süre Medler tarafından ele geçirilmiştir.¹⁷⁰ M.Ö 550 yılında

¹⁶¹ Mehmet Beşirli, **Orta Karadeniz Kentleri Tarihi 1 Tokat (1771-1853)**, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınları, Tokat, 2005, s.7.

¹⁶² Ali Açık, "Tokat", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:41, İstanbul, 2012, (Tokat), s.219.

¹⁶³ W.M. Ramsay, **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**, çev. Mihri Pektaş, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1960, s. 364.

¹⁶⁴ Paul Wittek, "Bizanslılardan Türklere Geçen Yer Adları", çev. Mihin Eren, **Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi**, Cilt:1, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1970, s.220.

¹⁶⁵ Beşirli, s.7.

¹⁶⁶ Açık, Tokat, s.219.

¹⁶⁷ Sargon Erdem, "Tokat Kelimesi Üzerine Düşünceler", **Türk Kültüründe ve Tarihinde Tokat Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Haz.Hayri Bolay, Mustafa Yazıcıoğlu, Bahaeddin Yediyıldız, Mehmet Özdemir), 2-6 Temmuz 1986, Tokat Valiliği Şeyhülislam İbn Kemal Araştırma Merkezi, 1987, ss.11-16.

¹⁶⁸ Erdem, s.15.

¹⁶⁹ Murat Tekin, "Hititler Dönemi'nde Tokat ve Çevresi", **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Haz.Ali Açık, Samettin Başol, Ali Osman Solmaz, Murat Hanılçe), 01-03 Kasım 2012, Cilt:1, Tokat Valiliği İl Özel İdaresi, Tokat, 2013,ss. 287-311.

¹⁷⁰ Esat Aktaş, **XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Tokat Sancağı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, 2009, (Tokat Sancağı) s.6.

Medlerin Perslere karşı yenilmesiyle bölgenin bu kez Pers sınırlarına girdiği görülmüştür.¹⁷¹ Pers döneminde Kapadokya Satraplığı içinde yer alan Tokat Makedonların yönetimine geçmiştir.¹⁷² Türk yönetimi öncesinde pek çok farklı devletten izler barındıran Tokat son olarak Pontus Krallığı ve Roma İmparatorluğu sınırlarına geçirilmiş Roma'nın 395 yılında ikiye ayrılması ile de Bizans'a dâhil edilmiştir. Bizans devrinde İslam akınlarına maruz kalan Tokat'ın bir dönem Bizans ve İslam kuvvetleri arasında el değiştirdiği anlaşılmıştır.¹⁷³

Tokat'ın Türk devletlerine geçmesi Malazgirt Zaferi sonrasına rast gelmektedir. Selçuklu Sultanı Alpaslan'ın Anadolu fethine görevlendirdiği Emir Danişmend Sivas başta olmak üzere Tokat, Niksar ve Amasya bölgelerini almış ve burada kendi siyasi birliğini kurabilmiştir.¹⁷⁴ Danişmendlilerin yıkılışına kadar bu beylikte kalan Tokat¹⁷⁵ Bizans'ın etnik ve kültüründen tamamen sıyrılmış Müslüman bir Türk şehri olarak imar edilmiştir.¹⁷⁶ Tokat 1175 yılında II. Kılıçarslan tarafından ele geçirilmiş böylelikle Tokat'ta Selçuklu yönetimi başlamıştır. Selçuklular bu şehre “*Dar'ün-Nusre*” yani yardım şehri unvanını vermişlerdir.¹⁷⁷ Tokat'ın bu dönemde Selçuklu Devleti idari birimleri arasında bulunduğu¹⁷⁸ ve meliklik merkezi olarak geçtiği bilinmektedir. 1243 Köseadağ Savaşı sonrasında Moğol işgaline uğrayan Tokat, sonrasında İlhanlı yönetimine geçirilmiştir. Ancak bu sırada İlhanlıların Anadolu valisi Timurtaş'ın Mısır'a kaçmasını fırsat bilen Eratna Bey'in bağımsızlığını ilan ettiği ve Sivas başta olmak üzere Tokat'ı da ele geçirdiği bilinmektedir.¹⁷⁹ Bir süre Eretna topraklarında kalan bölge 1381 yılında Eretna idaresini alan Kadı Burhaneddin Ahmet yönetiminde de kalmıştır.¹⁸⁰ Kadı Burhaneddin'in bölge üzerindeki gücü Akkoyunlu Karayülük Osman Bey tarafından

¹⁷¹ Açikel, Tokat, s.219.

¹⁷² Açikel, Tokat, s.219.

¹⁷³ Açikel, Tokat, s.219.

¹⁷⁴ Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, 1.Baskı, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1971, s.112.

¹⁷⁵ Mustafa Kafalı, “Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi”, **Türkler**, Cilt:6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.182.

¹⁷⁶ Mustafa Daş, “Tokat'ın Ortaçağ Tarihi Üzerine Bazı Tespitler”, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Haz. Ali Açikel, Samettin Başol, Murat Hanılçe, Emel Hisarcıklılar), 25-26 Eylül 2014, Cilt:1, Tokat Valiliği İl Özel İdaresi, Tokat, 2015, s.368.

¹⁷⁷ İsmail Turan, **Selçuklular Döneminde Tokat**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, 2016, s.37.

¹⁷⁸ Baykara, s.59.

¹⁷⁹ Yaşar Yücel, **Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar**, 2.Baskı, Cilt:2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s.15.

¹⁸⁰ Açikel, Tokat, s.220.

öldürülmesiyle son bulmuş ancak beraberinde çeşitli çatışmalar meydana gelmiş halk huzuru kısa süre içinde tamamen bozulmuştur. Karayülük Osman Bey'in Sivas ve dolaylarını alma girişimi karşısında ise yöre halkı Yıldırım Bayezid'den yardım istemiş ve Osmanlı orduları bölgeye gelerek Tokat, Sivas ve çevrelerini 1398 yılında ele geçirebilmişlerdir.¹⁸¹

XV. yüzyılda Tokat, Sivas ve Amasya ile birlikte Rum Eyaleti bir diğer adıyla Rumiye-i Suğra Eyaleti sınırları içinde bulunmaktadır. XVI. yüzyılda Galata Voyvodası Küçük Ahmet Ağa'nın bölgeye vergileri toplamak üzere voyvoda olarak atanmasıyla Tokat Voyvodalığı kurulmuştur. XVIII. yüzyılda Tokat'ın Sivas Eyaletine bağlı olarak voyvodalık şeklinde yönetildiği anlaşılmaktadır. Tanzimat sonrasında gerçekleştirilen idari düzenlemeden etkilenmiş olan Tokat Voyvodalığı muhassıllık sistemine dönüştürülmüş¹⁸² ancak muhassıllık sisteminin kaldırılıp kaza yönetiminin müdürlere tayin edilmesiyle Tokat kaza müdürleri tarafından yönetilmeye başlamıştır.¹⁸³ 1864 Vilayet Nizamnamesi ile Sivas vilayet statüsüne getirilirken Tokat Kazası da kaymakamların idaresine teslim edilmiştir.¹⁸⁴ XIX. yüzyılda Sivas'a bağlı olan Tokat Kazası 1879- 1880 yılında padişah iradesiyle¹⁸⁵ sancak yönetimine dönüştürülmüştür. Canik sancağına bağlı Niksar ve Amasya sancağına ait olan Erbaa ve Zile kazaları Tokat'a bağlanarak sancak sınırları genişletilmiştir.¹⁸⁶

Özellikle Fatih devrinde ticari anlamda gelişmiş olan Tokat Sivas Vilayetine önemli bir sancağıdır. Ticaret yollarının merkezinde bulunması zamanla bu topraklar üzerinde pek çok mevsimlik işçinin yaşamasına olanak vermiştir. XV. yüzyılda 900 adet dükkân olduğu bilinen Tokat'ta Evliya Çelebi'nin aktarmasına göre Bursa ve Halep'le

¹⁸¹ Açık, Tokat, s.220.

¹⁸² Hatice Ö.Akyüz, Mehmet Akif Ceylan, " Osmanlı Döneminde Tokat Şehrinin Fonksiyon Özellikleri", **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:11 (2), 2020, s. 112. Aktaş, Tokat Sancağı, s.18.

¹⁸³ Ersin Şeyhoğlu, **24 Numaralı Şer'iyye Sicili'ne Göre Tokat**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, 2007, s.32, Ali Açık, "Tanzimat Döneminde Tokat Kazasının İdari ve Nüfus Yapısındaki Değişiklikler (1839-1880)", **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:27, Sayı:2, 2003, (Tokat 1839-1880), ss.254-259.

¹⁸⁴ Aktaş, Tokat Sancağı, ss.17-18.

¹⁸⁵ Açık, Tokat Kazası'nda Vakıf, s.48, Mehmet Mercan, "Tokat'ın Mutasarrıflık Oluşuna Dair Bir Belge", **Tokat Kültür Araştırma Dergisi**, Sayı:17, 2002, ss.5-13.

¹⁸⁶ Ali Açık, "Tokat Sancağının İdari Durumu ve Nüfus Yapısı (1880-1907)", **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.14, Sayı:2, 2004, (Tokat 1880-1907), s.334.

yarışır bedestenler bulunmaktaydı.¹⁸⁷ İran ile yapılan ticarete de yine Tokat'ın önemli güzergâhlar arasında olduğu bilinmektedir. İpekçilik ve dokumacılık sektörünün yoğun olarak görüldüğü Tokat sancağı içinde ayrıca boyahane, kalhane, sabunhane de kurulmuştur.¹⁸⁸ Engebeli araziye rağmen topraklarının verimli olduğu bilinen Tokat'ta arpa, haşhaş, kendir, buğday, salep, pamuk, tütün, sebze ve meyvelerin yetiştirildiği görülmektedir.¹⁸⁹ Deri sektörünün de görüldüğü Tokat'ta özellikle bakırcılık çok gelişmiş ve Avrupa pazarlarına Tokat bakırları ihraç edilmeye başlanmıştır.¹⁹⁰

Ekonomi çeşitliliğinin fazla olduğu Tokat sancağının XIX. yüzyıl sonlarına doğru ismini “*Tokat Çayı*” ile duyurmayı başardığı görülmektedir. Öyle ki ülke sınırlarını aşan bu çayın şöhreti Rusya başta olmak üzere pek çok Avrupa ülkesinin dikkatini çekmiştir. 1870’li yıllarda Yaylacık ormanlarında keşfedilen bu bitki güneşte kurutulup çay haline getirilerek Çerkez tüccarlar tarafından Rusya içlerine sokulmaktaydı. Ruslar tarafından çeşitli işleminden geçirilen bu bitkinin daha sonra Çin çayı olarak pazarlandığı anlaşılmaktadır. Bu bitkinin Tokatlı Tahir Rüştü’nün 1893 yılında Sabah Gazetesi’nde yazmış olduğu “Çay” başlıklı mektup sonrasında öneminin arttığı ve gümrükten geçişi bir süre kısıtlanmasına rağmen daha sonra yasakların esnetildiği bilinmektedir.¹⁹¹

Gayrimüslim ahali içinde Ermeni halkının yoğunlukta yaşadığı Tokat ve havalisinde zaman zaman Ermeni olaylarının yaşanması şaşırtıcı değildir. Özellikle XIX. yüzyılın ikinci yarısından sonra artan bu olaylar sebebiyle Müslüman ve Ermeni halkın karşı karşıya geldikleri durumlar çoğunlukta. Bunun yanında eşkıyanın barınmasına

¹⁸⁷ Erhan Afyoncu, “Osmanlı Döneminde Tokat”, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Haz. Ali Açık, Samettin Başol, Murat Haniç, Emel Hisarcıklılar), 25-26 Eylül 2014, Cilt:1, Tokat İl Özel İdaresi, Tokat, 2015, s. 19.

¹⁸⁸ Halis Turgut Asarkaya (Cinlioğlu), **Osmanlılar Zamanında Tokat**, Tokat Belediyesi Kültür Yayını, Tokat, 2019, ss.268-271.

¹⁸⁹ Esat Aktaş, “19.Yüzyılın Sonunda Tokat Sancağı”, **Mavi Atlas**, Cilt: 9, Sayı: 1, 2021, ss.102-103.

¹⁹⁰ Mehmet Genç, “ 17.- 19. Yüzyıllarda Sanayi ve Ticaret Merkezi Olarak Tokat”, **Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Haz. Hayri Bolay, Mustafa Yazıcıoğlu, Bahaeddin Yediylıdız, Mehmet Özdemir), 2-6 Temmuz 1986, Tokat Valiliği Şeyhülislam İbn Kemal Araştırma Merkezi, 1987, ss.145-168.

¹⁹¹ Kemalettin Kuzucu, “Osmanlı’nın Son Döneminde Uluslararası Kaçakçılığa Konu Olan “Tokat Çayı’nın” Serüveni”, **Gazi Osmanpaşa Üniversitesi Tokat Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Haz. Ali Açık, Samettin Başol, Ali Osman Solmaz, Murat Haniç), 01-03 Kasım 2012, Cilt:1, Tokat Valiliği İl Özel İdaresi, Tokat, 2013, ss.183-189.

elverişli bir coğrafik yapısının da olması sebebiyle Tokat sancağının ismi sık sık asayiş sorunlarıyla birlikte anılmaya devam etmiştir.

1.4. Sivas Vilayeti'nin Demografik Yapısı

Sivas ve çevresi tarihsel süreç içinde pek çok millet ve devlete ev sahipliği yapmış önemli bey ve devlet adamlarına merkez olmuştur. Bu sebeple uzun yıllar boyunca farklı kültür ve etnik gruptaki insanların Sivas ve çevresinde yaşaması şaşırtıcı değildir. Anadolu'nun merkezinde bulunan Sivas Vilayetinin nüfus yapısını Müslümanlar ve Gayrimüslimler birlikte oluşturmuştur. Çoğunluğunun Müslüman olduğu vilayette Gayrimüslimlerin sayısı da azımsanmayacak şekildedir. Gayrimüslim cemaat içinde bulunan Ermeni, Rum ve Yahudiler uzun yıllar boyunca Müslümanlar ile birlikte yaşamışlar ve vilayet çevresinde varlıklarını sürdürebilmişlerdir. Müslüman ve Gayrimüslim halkın yıllık nüfus oranlarına girilmeden önce Sivas Vilayeti'ni teşkil eden bu yaşayan unsurların özelliklerine, sosyal ve ekonomik durumlarına değinilecektir.

Sivas Vilayeti'nde yaşayan unsurlar arasında siyasi ve idari anlamda olduğu kadar nüfus olarak da üstün durumunda olan Müslüman Türklerdir. Genel olarak her sancak ve kazada nüfus yoğunluklarının fazla olduğu anlaşılan Müslümanların sosyal ve iktisadi hayatta Gayrimüslimler ile iç içe geçtikleri açıktır. Ticari hayatta etkili olamayan Müslümanların önemli bir kısmı köylü olup ziraatla uğraşmış ya da hayvancılık yapmıştır.¹⁹² Ekonomik durumlarının Gayrimüslim halka göre daha zayıf olduğu bilinen Müslümanların zaman zaman Ermeniler ile rekabet içinde oldukları yazılmaktadır. Boğos Natanyan'ın 1877 yılında kaleme almış olduğu rapora göre zengin ve varlıklı Müslümanların yanında fakir ve Ermeniler üzerinden para kazanarak geçinen Müslümanlarda vardır.¹⁹³ İş kolu olarak bahçıvan, rençper, çiftçilik, ziraatçı, yaylacı ve imam müezzin gibi dini alanları tercih eden Müslümanlar daha çok bağ, bahçe ve tarlacılık ile ilgilenmişlerdir.¹⁹⁴ Müslümanlar girişimciliğin ön plana çıktığı sanayi

¹⁹² Kemalettin Kuzucu, **İsmail Hakkı Paşa'nın Sivas Valiliği ve İlk Ermeni Olayları (1880-1882)**, 1. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008, (İsmail Hakkı Paşa), s.22.

¹⁹³ Natanyan, s.280.

¹⁹⁴ Selim Özcan, "Tanzimat Dönemindeki Temettuat Defterlerine Göre Amasya Şehir Nüfusunun Mesleki Yapısı", **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, Cilt:6, Sayı:15, 2018, s. 887.

kollarına ait meslek gruplarına girmemiş olsalar dahi Gayrimüslimler ile mal mülk alım satımında bulunmuşlardır.¹⁹⁵ Dini farklılıkların XIX. yüzyıl ortalarına kadar sorun teşkil etmediği vilayette vakıflar dahi Müslim-Gayrimüslim fark etmeksizin faaliyet gösterebilmiştir. Uzun süre Gayrimüslimler ile yaşamış olan Müslümanların XIX. yüzyıl başlarından itibaren özellikle Ermeni olayları etkisiyle sıklıkla Ermenilerle karşı karşıya kaldıkları, uzun süren çatışma ve karışıklıklardan etkilendikleri ifade edilmektedir.

Müslümanların ardından vilayet çevresinde yaşayan Gayrimüslim halkın genel olarak zanaatkârlık ve ticaretle meşgul oldukları bilinmektedir. Çoğunlukla kuyumculuk ve kürkçülük gibi mesleklere yönelmiş olan Gayrimüslimler Müslüman halka göre çok daha zengin ve daha varlıklı bir hayat yaşamışlardır. Vilayetin hemen hemen her toprağında faaliyette olmuş olan Gayrimüslimlerden özellikle Amasya ve Tokat sancaklarında bulunanlar eskicilik, kuyumculuk, terzilik, abacılık, ırgatlık ve hallaçlık gibi alanlarda çalışmışlardır.¹⁹⁶ Nüfus yoğunluğu fazla olan ve şehirlerde ikamet eden Ermenilerin ise Sivas'ta her türlü dini inanç ve ibadet özgürlüklerine sahip oldukları bilinir. Daha çok şehirlerarası alım-satım ve para ticaretinde bulunan Ermeniler Sivas ticaretinin mihenk taşları konumundadırlar.¹⁹⁷ Basmacı, çadırcı, bezci, çizmeci, hekim, kalaycı, kilitçi, odabaşı, bakkal, berber, boyacı, tellakçı, saatçi, kılıççı, balmumcu gibi çok geniş bir iş koluna sahip olan Ermeniler her alanda faaliyet göstermişlerdir.¹⁹⁸ İş sektöründe zanaatkârlık mesleğinde yoğunlaşmış olan Ermeniler vilayetin genel ihtiyaçlarını büyük ölçüde karşılayabilmişlerdir.

Rumlarda Gayrimüslim halk arasında etkili olan unsurlar arasında yer almışlardır. Ermenilere göre nüfus yoğunluğu daha az olan Rumlar çoğunlukla Müslüman ve Ermenilerle iyi ilişkiler içinde bulunmuş zanaatkârlık ve ticaretle uğraşmışlardır. Büyük çoğunluğu fakir olan Rumların genel olarak Rumca bilmedikleri ve kendi aralarında dahi

¹⁹⁵ Serap Bozpolat, "Tanzimat Öncesinde Sivas'ta Müslim-Gayrimüslim Münasebetleri", **Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed.Şeref Boyraz), 21-25 Mayıs, 2007, Cilt:1, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas 2007, ss.422.

¹⁹⁶ Galip Eken ve Hanife Şen, "Tanzimat Dönemi Cizye Defterlerine Göre Amasya'da Gayrimüslimler", **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Cilt:11, Sayı: 1, 2016, s.123.

¹⁹⁷ Yıldız Deveci Bozkuş, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Sivas Ermenileri'nin Genel Durumu", **Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed.Şeref Boyraz), 21-25 Mayıs 2007, Cilt:1, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas 2007, ss.377-392.

¹⁹⁸ Mustafa Tekbaş, **II. Meşrutiyet'ten Kurtuluş Savaşı'na Sivas'ta Gayrimüslimler**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2007, s.31.

Türkçe konuştukları aktarılmaktadır. Vilayet genelinde idari alanlarda da görevli olmuş olan Rumların kendi aralarındaki ilişkilerin Ermenilere göre daha iyi geliştiği belirtilmektedir.¹⁹⁹

Sivas Vilayeti'nde nüfus olarak çoğunlukta olmayan gruplar arasında Yahudiler bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nde çok fazla huzursuzluğa sebep olmayan Yahudiler Sivas'ta da asayiş bozabilecek durumlara karışmamışlardır. Ayrıca vilayet sınırları içinde yaşamış olan yabancılar da bilinmektedir. Genelde Amerika, Fransa ve İngiltere'den gelerek misyonerlik faaliyetleri yürüten bu kişilerin çoğu Cizvit idi. Okullar açıp kitaplar basarak misyonerlik faaliyetlerini yürüten bu kişilerin Ermeniler üzerindeki tesirleri oldukça dikkat çekicidir.²⁰⁰ Müslüman, Ermeni, Rum, Yahudi halkının yanında XIX. yüzyıl ortalarından itibaren yaşanan Kafkasya göçleri ve bu göç dalgasıyla bölgeye gelen göçmenler de unutulmamalıdır. Kırım ve 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşları sonrasında Anadolu içlerine gelen göçmenler Sivas başta olmak üzere belirlenen bölgelere yerleştirilmiştir. Özellikle Koçgiri ve Koçhisar kazalarına yerleştirilen göçmenler nüfus hareketliliğine neden olmuştur.²⁰¹

Vilayet genelinde yaşamış olan halkın nüfus oranlarına bakıldığında ise kaynaklara göre bu oranların farklı yazılabildiği saptanmıştır. Sivas Vilayetini teşkil eden Müslüman ve Gayrimüslim halkın nüfus oranları yapılan devlet sayımları ve vilayet salnameleri yanında konsolosluk rapor ve nüfus verilerinden de tespit edilebilmektedir. Ancak raporların zaman zaman belirli bir bölgede özellikle Ermeni halkının çoğunlukta bulunması amacıyla hatalı olarak hazırlanması nüfus oranlarının belirlenmesinde zorluklar çıkarmaktadır. Özellikle patrik ve piskoposluklar tarafından hazırlanan nüfus

¹⁹⁹ Bayram Kodaman, “ XX. Yüzyıl Başlarında Sivas Vilayeti (1901)”, **Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Haz. Hayri Bolay, Mustafa Yazıcıoğlu, Bahaeddin Yediylidiz, Mehmet Özdemir), 2-6 Temmuz 1986, Tokat Valiliği Şeyhülislam İbn Kemal Araştırma Merkezi, 1987, ss.181-182.

²⁰⁰ Derya Şimşek, “19.Yüzyılda Sivas'ta Misyonerlik Faaliyetleri” **Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed. Şeref Boyraz), 21-25 Mayıs, 2007, Cilt:1, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas, 2007, ss.453-455, Ayrıca bknz: Ahmet Gökbel, “Geçmişten Günümüze Sivas'ta Misyonerlik Faaliyetleri”, **Hayat Ağacı Kültür Sanat ve Çevre Dergisi**, Sayı:2, 2005, Sivas, ss.84-85.

²⁰¹ Fikri Karaman, **Salname-i Vilayet-i Sivas 1308**, Sivaslılar Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001, s.54.

verileri bölgede Ermeni nüfusunu fazla göstermiş Müslüman halkını ise alt gruplara bölmüştür bu durum yanıltıcı nüfus bilgilerini ortaya çıkarmıştır.²⁰²

Sivas Vilayeti'nin nüfus oranlarına ilişkin net bilgileri XIX. yüzyıl başlarından itibaren sistemli hale getirilen nüfus sayımları ile tespit edebilmek mümkündür. II. Mahmud devrinde 1827 yılında yapılan sayıma göre şehir merkezindeki nüfusun yaklaşık 18.170²⁰³, 1831 yılındaki sayımda ise 19.235 olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu sayımda askeri gruplar, dul kadınlar yer almamıştır.²⁰⁴ XIX. yüzyılın sonlarına doğru Sivas'ta pek çok nüfus araştırmasının yapıldığı bilgilerine ulaşılmaktadır. Öyle ki piskoposlar, din adamları, konsolosluklar ve devletin resmi sayımları olmak üzere gruplandırılabilir bu nüfus sayımlarının doğru bir şekilde tahlil edilebilmesi hayli zordur. Avrupalı devletlerin siyasi çıkarları doğrultusunda hazırlanmış olan bir takım sayımların özellikle Ermeni nüfusunu bölge üzerinde üstün göstermek için tasarlandığı anlaşılmaktadır. Bütün bu sayımların yanında en güvenilir sonuçlara ulaşmamıza yardımcı olabilecek kaynak Kemal Karpat tarafından hazırlanmıştır. Kemal Karpat özellikle 1880-1881 sayım sonuçlarını pek çok nüfus rakamları ile birlikte karşılaştırarak sunmuştur. Bu bilgiler ışığında Sivas'ın 1881 tarihindeki nüfusunun 708.550 ile 895.682 olduğu tahmin edilmektedir.²⁰⁵ Kemal Karpat 1881-82-93 Osmanlı genel sayımında Sivas Vilayeti'nde Türk nüfusunun 766.558 Ermeni nüfusunu ise 116.545 olarak saptamıştır.²⁰⁶ İngiliz Konsolos Chermside'a ait 1878 tarihli rapora göre vilayeti oluşturan sancaklarda toplam 344.149 erkek nüfusun olduğu ve bu nüfusun 292.644'ünün Müslüman, 51.505'inin Ermeni olduğu aktarılmış bu rapora göre başkonsolos olarak atanan Wilson²⁰⁷ ise 1880

²⁰² Kuzucu, İsmail Hakkı Paşa, ss.24-31.

²⁰³ Demirel, Sivas Şehri ve Esnaf Teşkilatı, s.62.

²⁰⁴ Sıddık Ünal, "XIX. ve XX. Yüzyıllarda Sivas'ın Demografik Yapısı", **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 9/2, 2014, (Sivas'ın Demografik Yapısı), s.37.

²⁰⁵ Kemal Karpat, **Osmanlı Nüfusu (1830-1914): Demografik ve Sosyal Özellikleri**, çev.Bahar Tırnakçı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003, s.74.

²⁰⁶ Karpat, s.176.

²⁰⁷ Sivas'ta ihdas edilen İngiliz Askeri Konsoloslğunun başındaki yetkili kişidir. Genel konsolos olarak atanan Wilson'un ardından kendisine yardımcı olacak Chermside başta olmak üzere askeri yardımcı konsoloslar da görevlendirilmiştir. İngiliz Dışişleri Bakanı Salisbury'nin 1879 talimatnamesi ile bu konsolosların görevleri belirlenmiş ve konsolosların kendi görev yerlerinde bilgi toplamaları, nüfus araştırmaları yapmaları istenmiştir. Atandıkları bölgelerden bilgiler alıp raporlar hazırlayan bu konsoloslar önemli askeri istihbaratlarda elde etmişlerdir. Chermside tarafından Wilson'a sunulan raporlar arasında Sivas nüfusu ile ilgili bilgiler de yer almaktadır. Bknz: Emel Demir Görür, "Teğmen Herbert Chermside'ın Raporlarında Keldaniler, Nasturiler, Yezidiler ve Kürtler (1881-1882)", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt:36, Sayı:1, 2021, ss.93-93.

yılında yeni bir rapor hazırlayarak Müslüman sayısının Ermeni sayısından oldukça fazla olduğunu belirtmiştir.²⁰⁸ İngiliz konsoloslar tarafından hazırlanan bu nüfus sayımlarının 1881-1882 Osmanlı nüfus sayımları ile benzerlik gösterdiği söylenebilmektedir. Vilayetin nüfus oranları ile ilgili bilgiler dönemin Sivas gazetesinden de alınabilmektedir. Söz konusu gazetenin 1880 yılında yayımladığı rakamlara göre vilayetin genel nüfusu 830 bin civarında idi. Bu nüfusun 51.524'ünü ise Ermeniler oluşturmaktaydı.²⁰⁹ Misyoner bir ailenin evladı olarak Tokat'ta dünyaya gelen Henry Jewett Sivas'ta açılan Amerikan Konsolosluğunun da başına gelerek Sivas ve havali ile ilgili raporlar düzenleyip Washington'a göndermiştir. 1887 yılında hazırlayıp gönderdiği raporda bölgenin nüfusu ile ilgili bilgiler de sunan Jewett herhangi bir kaynak göstermeden vilayet sınırlarında 650 bin Müslüman Türk ve 350 bin Ermeni Hristiyan'ın olduğunu kaleme almıştır.²¹⁰ 1890'lı yılların başında Sivas'a gelerek yaklaşık iki ay kalan ve kaleme almış olduğu seyahatnamesinde de yöre ile ilgili bilgiler veren Vital Cuinet Sivas şehir merkezinin nüfusunu 43.112²¹¹ olarak verirken vilayetin toplam nüfusunu ise 1.086.455 olarak yazmıştır.²¹² 1890 yılı salnamesine göre ise vilayette 400.594 Müslüman, 93.165 Gayrimüslim olduğu yazılıdır.²¹³ Bayram Kodaman Fransa'nın Sivas konsolosluğundan konu ile ilgili arşiv belgelerini derlemiş ve 1901 yılında Sivas şehir merkezinde 132.200 Türk, 68.500 Ermeni, 3.230 Rum, 4.380 Çerkez ve 19.800 Kızılbaş olmak üzere toplamda 235.000 kişinin yaşadığını aktarmıştır. Yine aynı araştırmaya göre Sivas Vilayeti'nde halkın dini dağılımına bakıldığında Müslümanların 1.004.000 ve Hristiyanların da 214.000 nüfusa sahip oldukları anlaşılmıştır.²¹⁴ 1903 nüfus sayımında ise Sivas'ta Müslümanların sayısı 381.920, Gayrimüslim sayısı 94.526'dır.²¹⁵ 1907 yılında 441.076

²⁰⁸ Kuzucu, İsmail Hakkı Paşa, s. 26.

²⁰⁹ Kemalettin Kuzucu, "Ermeni Meselesinin Taşradan Görünüşü: Sivas Vilayet Gazetesine Göre Ermeni Olayları ve Türk-Ermeni İlişkileri (1880-1882)", **Ermeni Araştırmaları II. Türkiye Kongresi Kitabı**, Cilt:1, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Ermeni Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2007, s.122.

²¹⁰ Daha detaylı bilgi için bkz: Osman Kubilay Gül, "Amerika Birleşik Devletleri Sivas Konsolosluğu Raporlarına Göre 19.Yüzyıl Sonlarında Sivas ve Havalisinde Ekonomik ve Sosyal Hayat (1887-1893)" **Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:6, Sayı:21, 2005, s.153.

²¹¹ Mahiroğulları, Birinci Dünya Savaşı'na Kadar Sivas, s.52.

²¹² Ünalın, Sivas'ın Demografik Yapısı, s.43, Eserin aslı için bkz: Vital Cuinet, **La Turquie D'asie: Geographie Administrative, Statistique, Descriptive et Raisonnee de Chaque Province de L'asie-Mineure**, Cilt: I, Ernest Leroux Éditeur. Paris, 1892, s. 618.

²¹³ Karaman, s.117.

²¹⁴ Kodaman, s.179.

²¹⁵ Sivas Vilayeti Salnamesi, 1321, ss. 236-239, Tekbaş, s.26.

Müslümanın yaşadığı Sivas'ta 1909 yılına gelindiğinde ise toplam nüfusun düzeltilerek 1.112.270 kişi olduğu saptanmıştır.²¹⁶ Son olarak 1325 tarihli Sivas Vilayeti salnamesine göre genel vilayet nüfusunun 1.185.016 olduğu geçmektedir.²¹⁷ 1914 ve sonrasında vilayet genelinde yaşanan göçler, karışıklıklar, çatışmalar, Ermeni olayları ve Birinci Dünya Savaşı sebebiyle Gayrimüslim nüfusunda azalmalar görülmüştür.²¹⁸

Amasya sancağının XIX. yüzyıl nüfus oranlarına bakıldığında ise 1831 resmi devlet sayımları dikkat çekmektedir. Bu sayıma göre merkez kazada 4.326 Müslüman ve 2.053 Gayrimüslim olmak üzere toplam nüfus 6.379 kişiden meydana gelmekteydi. Bu sayımda toplam Amasya sancağının nüfusu ise 47.775 olarak kaydedilmiştir.²¹⁹ 1867-1873 yılları arasında İngiltere'nin Trabzon konsolosluğunda görev yapmış olup 1869 yılında Amasya, Tokat ve Sivas çevresini gezerek raporlar düzenleyen William Gifford Palgrave bu raporları daha sonra İngiltere'nin İstanbul Başkonsolosluğuna sunmuştur. Bu raporlarda Amasya'nın içinde 15.931 kişi yaşadığını ve 62.08'inin Hristiyan olduğunu belirtmiştir.²²⁰ 1863 Ermeni Nizamnamesinin bölgede uygulanıp uygulanmadığını tatbik etmek için İstanbul Patrikhanesi tarafından 1877 yılında görevlendirilen Boğos Natanyan Sivas, Tokat ve Amasya bölgelerini dolaşarak raporlar hazırlamıştır. Amasya ile ilgili bilgiler de kaleme almış olan Natanyan yörede bin hane kadar Ermeni, kırk hane kadar Rum, üç bin civarında da Müslüman hane sayısından bahsetmiştir.²²¹ 1877-1878 yılında ise Karpat'a göre Amasya'nın nüfusu 115.167 olarak yazılmaktadır.²²² 1882-1893 yıllarındaki Amasya Sancağının nüfusu 208.117'dir, 1894-1895 yılına gelindiğinde ise Amasya Sancağının genel nüfusunun 194.271 olduğu anlaşılmaktadır.²²³ Yıllara göre nüfus artışının gözlemlenebildiği Amasya Sancağının 1903 yılındaki nüfusu ise 223.063 olmuştur.²²⁴ 1914 yılında Amasya sancağının nüfusu ise 230.258'dir.²²⁵ 1306 tarihli

²¹⁶ Ünal, Sivas'ın Demografik Yapısı, s.46.

²¹⁷ Sivas Vilayeti Salnamesi, 1325 ss.256-257, E. Genç, s.93.

²¹⁸ Ünal, Sivas'ın Demografik Yapısı, ss.44-48.

²¹⁹ Karpat, s.153.

²²⁰ Tuzcu, s. 245.

²²¹ Natanyan, ss.326-328.

²²² Karpat, s. 159.

²²³ Çatal, ss.63-64.

²²⁴ Çatal, ss.64-65.

²²⁵ Yahya Kadioğlu ve Yusuf Yılmaz, "Tanzimat'ta Cumhuriyet'e Amasya Nüfusu", **Uluslararası Amasya Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, 4-7 Ekim 2017, Cilt:1, KIBATEK Yayınları, Amasya, 2017, ss. 244-254.

vilayet salnamesine göre sancaktaki Müslüman sayısı 76.772 iken Gayrimüslim sayısı 13.537'dir.²²⁶ İncelenen 1308 tarihli salname nüfus oranlarının da 1306 ile hemen hemen yakın olduğu tespit edilmiştir. 1321 vilayet salnamesine göre toplam nüfusu 223.062²²⁷ olan Amasya'nın nüfusu 1325 salnamesine göre 252.828'dir.²²⁸

Tokat'ın 1877 yılı nüfusu ile ilgili Boğos Natanyan sekiz bin hane olarak aktarmıştır. Ermenileri bin üç yüz hane ile yazmış olan Natanyan elli hane kadar Yahudi ve yüz elli hane kadar da Rumların bu bölgede yaşadıklarını belirtmiştir.²²⁹ Ali Açıknel ise Tokat kazasının nüfusu ile ilgili yaptığı çalışmada merkez kazanın 1870 yılındaki nüfusunu 20.720 olarak saptamıştır.²³⁰ Kemal Karpat'ın 1830-1914 yılları arasındaki Osmanlı Nüfusunun incelendiği eserinde 1881-1893 nüfus sayımlarına bakıldığında Müslümanların 165.911, Rumların 7.911, Ermenilerin 14.685 kişi oldukları ve bu üç milletten insanların toplam nüfuslarının ise 188.507 olarak gösterildiği açıktır.²³¹ Vital Cuinet ise merkez kazanın 1892 yılındaki nüfusunu 29890 olarak belirtmiştir.²³² 1906-1907 yılına gelindiğinde sancaktaki toplam Müslüman nüfus sayısı 238.148'i bulmuştur.²³³ Salnamelere bakıldığında ise 1304 tarihli salnameye göre Tokat sancağı genelinde 181.751 kişinin yaşadığı yazılmaktadır. Nüfus durumu giderek artan Tokat'ın 1325 tarihli salnameye göre nüfusu ise 274.465'dir.²³⁴

Karahisar-i Şarki'nin nüfusuna gelindiğinde ise 1835-1844 yılları arasında merkez kazada toplamda 4303 erkek nüfusunun bulunduğu anlaşılmıştır. Bu sayının erkek nüfusunun 2 ile çarpılması sonucunda ise toplamda 8606 kişinin Karahisar-ı Şarki kazasında yaşadığı tahmin edilmektedir.²³⁵ Karahisar-ı Şarki'nin 1881-1893 yılları arasındaki nüfusunun ise 133.800 olduğu kayıtlara geçmiştir.²³⁶ Bu sayının 102.675'ini

²²⁶ E.Genç, s.83.

²²⁷ Sivas Vilayeti Salnamesi, 1321, ss.238-239.

²²⁸ Sivas Vilayeti Salnamesi, 1325, ss.255-257.

²²⁹ Natanyan, ss.318-325.

²³⁰ Açıknel, Tokat 1839-1880, s.260.

²³¹ Karpat, s.176.

²³² Açıknel, Tokat 1880-1907, s.339.

²³³ Karpat, s.202.

²³⁴ E. Genç, ss.74-79.

²³⁵ İsmail Kıvrım, "Nüfus Defterlerine Göre 19.Yüzyılın Ortalarında Şebinkarahisar'ın (Karahisar-ı Şarki) Nüfus Yapısı", **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, Cilt:10, Sayı:19, 2015, s.15.

²³⁶ Karpat, ss.176-177.

Müslümanlar, 14.029'unu Rumlar, 17.096'sını ise Ermeniler teşkil etmektedir. Karpat'ın 1906-1907 nüfus sayımlarındaki rakamlara göre ise 169.631 olduğu belirlenmektedir.²³⁷ 1321 salnamesine göre 150.324 olan nüfus sayısı 1325 salnamesine göre ise 170.421'dir.²³⁸ 1914 yılına gelindiğinde ise merkez Karahisar-ı Şarki'nin nüfusunun 51.256 olup genel nüfus toplamının ise 173.825 olduğu tahmin edilmektedir.²³⁹

Bütün bu bilgiler sonucunda homojen bir nüfus yapısına sahip olduğu anlaşılan Sivas Vilayeti'nin genelinde nüfus yoğunluğunu Müslümanların oluşturduğunu, Gayrimüslim tebaa içinde ise Ermenilerin sayıca Rum ve Yahudilerden fazla oldukları, Yahudilerin hiçbir dönem nüfus çoğunluğunu elde edemedikleri saptanabilmektedir.

²³⁷ Karpat, ss. 176, 177, 202.

²³⁸ E. Genç, ss.87-93.

²³⁹ Gül, Şebinkarahisar 81 Yıl, s.30.

İKİNCİ BÖLÜM

SİVAS VİLAYETİ'NDE CİNAYET TÜRÜ SUÇLAR

2.1. Suç ve Cinayetin Tanımı İle Ana Hatlarıyla Osmanlı Hukukunun Yapısı

Suç, insanlığın ilk dönemlerinden itibaren olmakla birlikte bütün din kitapları ve hukuk sistemlerinde yasak kabul edilen bir olgudur. Kanunlarda ve dini öğretilerde karşılığında cezai eylemler gerektiren suç; toplum tarafından kabul edilen davranışlardan sapma ve toplum normlarına karşı bir fiil gerçekleştirmektir. Ahlaki kuralları yok sayan eylemler bütünü de kapsayan suç için cinayet kelimesi de kullanılmıştır.²⁴⁰ İslam hukukunda cerime veya cinayet olarak da geçen suç²⁴¹ 1858 Osmanlı Ceza Hukuk içinde ise cinayet, cünha ve kabahat olarak üçe ayrılarak tarif edilmektedir.²⁴² İslam'da Allah'ın yasakladığı, otoritelerin kabul etmediği fiiller olarak geçen suçun İslam Ceza Hukukunda kanunilik, maddi ve manevi olmak üzere üç temel unsuru olduğu bilinmektedir.²⁴³

Adam öldürmek anlamında kullanılan cinayetin fıkıhta yasaklı eylemlerin yapılması karşılığında da kullanıldığı tespit edilmektedir.²⁴⁴ Cinayet işleyenlere “*cani*”, suça maruz kalanlara ise “*mecniyyün aleyh*” denilmiştir.²⁴⁵ İslam Hukukunda adam öldürme suçlarına bakıldığında bu suçun kasten, kasıt benzeri, hataen, hata benzeri ve sebep olma olarak beşe ayrıldığı görülmektedir.²⁴⁶

Osmanlı Devleti'nin hukuk sistemine ana hatlarıyla bakıldığında güçlü bir hukuk ağının oluşturulduğunu söylemek mümkündür. Şer'i ve örf'i hukuktan müteşekkil olan

²⁴⁰ Mehmet Boynukalın, “Suç”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:37, İstanbul, 2009, ss.453-457.

²⁴¹ İlhan Bulut, “İslam ve Osmanlı Hukukunda Hataen Öldürme Suçu”, **Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi**, Yıl:3, Sayı:1, 2018, s.44.

²⁴² Said Nuri Akgündüz, “Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukukunun Kaynakları”, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:4, Sayı:8, Güz-2016, ss.9-10.

²⁴³ Yılmaz Yurtsever, “Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Ta'zir Suç ve Cezaları”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:9, Sayı:3-4, 2001, ss.268-269.

²⁴⁴ Hasan Ali Eş-Şazeli, “Cinayet”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:8, İstanbul, 1993, ss.14-15.

²⁴⁵ Eş-Şazeli, s.14.

²⁴⁶ Ahmet Erdoğan, **Suç ve Ceza: Osmanlı Toplumunda Bireysel Suçlar ve Cezalar (1559-1609)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2019, s.139.

Osmanlı hukuku temelini kendisinden önceki Türk ve İslam Devletlerinden örnek almıştır.²⁴⁷ Büyük Türk ve İslam Devletlerinden alınarak oluşturulan Osmanlı Devleti'nin hukuk sisteminin hiçbir düzenleme yapılmadan uygulamaya koyulduğunu söylemek yanlış olacaktır. İmparatorluğun giderek büyümesi ve sınırlarının genişlemesi ile oluşturulan kanunlar gerekli düzenlemelerden geçmiş, Osmanlı Devleti ve hukukuna uygun hale getirilerek altı yüz yıllık imparatorluk tarihinde bazı dönemlerde güncellenmiştir. İslam hukukunun, şeriatın ve İslam dininin ilkeleri ile ortaya koyulan Şer'i Hukuk²⁴⁸ Osmanlı Devleti'nin de temel hukuk sistemini inşa etmiştir.²⁴⁹ Bu hukukun kaynaklarını ise Kur'an, Hz. Peygamberin sünnetleri, icma ve kıyas meydana getirmiştir.²⁵⁰ Padişahın emir ve fermanlarından teşkil edilen hukuka ise Örfi Hukuk denilmiştir.²⁵¹ Şeriatın yanında uygulanan kanun ve örflerin Osmanlı Devleti'nden önceki Türk-İslam devletlerinde görüldüğü de bilinmektedir.²⁵² Halkın hayrı ve devletin istikbali için çıkarılan bu hukuk kurallarının şer'i hukuktan ayrı düşünülmesi imkânsızdır. Şer'i hukuka aykırı bir kanun koyma yetkisi bulunmayan sultanlar şer'i kurallar çerçevesinde kanunlar yayınlarak örf'i kanunları düzenlemişlerdir.

Bu örf'i kanunlar yazılı kanunlar arasında olup çeşitli kanunnameler, Hatt-ı Hümayunlar, padişah ferman, emir ve buyruklarından meydana getirilmiştir. Şer'i Hukukun aksine dönemin ihtiyaçlarına göre şekillendirilip gerektiğinde düzenlemeler yapılabilen Örf'i Hukuk, Şer'i Hukukun bir tamamlayıcısı olup onun bir parçası olarak değerlendirilebilir. Şer'i Hukuk ile ters düşmeyecek ve onun eksiklerini tamamlayacak şekilde uygulamaya koyulan Örf'i kurallar özellikle yayınlanan kanunnameler ile uzun bir süreçte oluşturulmuştur. Devletin kuruluş dönemiyle başlayan kanun yapma durumu²⁵³ özellikle Fatih ve Kanuni dönemlerinde daha sistemli hale getirilmiştir.

²⁴⁷ Halil İnalcık, **Devlet-i Aliyye-Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar -1**, 1.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009, s.227.

²⁴⁸ Aydın Yetkin, "Osmanlı Devleti'nde Hukuk Devletin Gelişim Süreci", **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:6, Sayı:24, 2013, s.383.

²⁴⁹ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi – Islahat Fermanı Devri (1856-1861)**, 8.Baskı, Cilt: VI, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011, s. 135.

²⁵⁰ Mehmet Akif Aydın, **Türk Hukuk Tarihi**, 9.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2012, ss.31-43.

²⁵¹ Mehmet Akman, "Örf", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:34, İstanbul, 2007, ss.93-94.

²⁵² Yetkin, s.384.

²⁵³ Halil İnalcık, "Osmanlı Hukukuna Giriş; Örfi-Sultani Hukuk ve Fatih'in Kanunları", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:13, Sayı:2, 1958, ss.102-126.

Osmanlı Devleti'nin ceza hukukuna bakıldığında ise daha çok Şer'i hukuka dayanan bir ceza sisteminin esaslarının dikkate alındığı görülmüş olsa dahi şer'i ve örf'i ceza hukukunun birlikte bir bütünlük ilkesi etrafında uygulanmasına önem verilmiştir.²⁵⁴ İslam ceza hukukuna (ukubat) göre suçlara verilen cezalar; had cezası,²⁵⁵ tazir cezası²⁵⁶, kısas cezası²⁵⁷ olarak ayrılmış²⁵⁸ ve istisnalar dışında İslam-Osmanlı ceza hukuku esaslarına uyulmuştur. Şer'i hukuk kaynaklarında bu tip suçlarda verilecek cezalar aynen uygulanırken Örf'i Hukuk'ta tamamen etkisiz bırakılmamıştır.²⁵⁹

Osmanlı Devleti'nde suçlunun aldığı ceza süresine göre suçlar kabahat, cinayet ve cünha şeklinde ayrılmış cinayet türü suçlar kapsamında ise eşkıyalık, eşkıyaya yataklık etme, adam öldürme, kız kaçırma, hırsızlık yapma ve tecavüz gibi suçlar yer almıştır. Bu suçlar işlendiği takdirde suçlulara kabahat türü suçları işleyen kişilere göre çok daha ağır cezalar olan idam, müebbet kalebentlik ve kürek gibi cezalar verilmiştir.²⁶⁰ Bunun yanında cünha ve kabahat türü suçlar ise adi hırsızlık, kaçakçılık, tehdit, sarhoşluk gibi suçlardan oluşmaktadır. Bu tür suça karışanlara para cezası, memuriyetten uzaklaştırma, geçici sürgün etme ve kısa süreli hapis cezaları uygun görülmüştür.²⁶¹ Söz konusu bölümde cinayet türü suçlar incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

2.2. Sivas Vilayeti'nde Cinayet Türü Suçlar

2.2.1. Eşkıyalık ve Eşkıyaya Yataklık

Yol kesme, haydutluk yapma, adam kaçırma, para çalma, devlet nizamına karşı gelme gibi suçlar insanlığın var olduğu andan itibaren sıklıkla görülen suçlar arasında yer almaktadır. Bu ve benzeri suçlar Osmanlı Devleti'nin her döneminde şahitlik ettiği ve

²⁵⁴ Mehmet Akif Aydın, "Ceza", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:7, İstanbul, 1993, s.478.

²⁵⁵ Ayrıntılı olarak bkz:Ali Bardakoğlu, "Had", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:14, İstanbul, 1996, ss.547-551.

²⁵⁶ Tuncay Başoğlu, "Ta'zir", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:40, İstanbul, 2011, ss.198-202.

²⁵⁷ Şamil Dağcı, "Kıyas", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:25, Ankara, 2022, ss.488-494.

²⁵⁸ İlhan Akbulut, "İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:52, Sayı:1, 2003, s.170, İbrahim Çalışkan, "İslam Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları", **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:31, Sayı:1, ss.371-372.

²⁵⁹ Yurtsever, ss.265-292.

²⁶⁰ Sarıay, s.105.

²⁶¹ Nagihan Yıldız Tepret, **Suç Cetvellerine Göre Hudâvendigâr Vilayeti'nde Suç ve Suçlular (1912-1917)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2019, s.122.

mücadele etmek durumunda kaldığı önemli iç güvenlik sorunu unsurlarından olmuştur. Bedbaht ve asi gibi anlamları da olan eşkıya şaki kelimesinin çoğulu olarak ifade edilmiştir. Bunun yanında yol kesme olarak *kuttâu't-tarîk* terimi de kullanılmıştır.²⁶² Evsiz anlamında ifade edilebilen berduş ve serseri gibi sözcüklerin varlığı da bilinmektedir.²⁶³ Kanun tanımayan, yol kesen, ahlaksızlık yapan, adam soyan, adam kaçıran, ev basıp halkın mallarına el koyan eşkıyalar; devlet otoritesine karşı gelen, nizama aykırı davranan, düzeni bozan eylemler gerçekleştiren kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁶⁴

Ekonomik krizin görüldüğü ve halkın büyük bir kısmının yoksullaştığı dönemlerde artan eşkıyalık Karen Barkey'in de belirttiği gibi toplumun en yoksul ama en genç ve güçlü kesiminden beslenmiştir.²⁶⁵ XVI. yüzyılda giderek artan eşkıyalık olayları XVII. yüzyıla gelindiğinde ciddi anlamda sorun teşkil etmeye başlamıştır.²⁶⁶ Eşkıyalığın bu denli artmasının ardında birden çok neden olduğunu söylemek mümkündür. Öncelikli olarak nüfusun artması, yaşanan ekonomik kriz, halkın fakirleşmesi, devlet otoritesinin merkez ve taşrada bozulması, uzun süren savaşlar ve toprak kayıpları bu nedenlerin başında gelmektedir. XVI. yüzyılda daha çok küçük çeteler şeklinde karşımıza çıkan bu asi gruplar aynı yüzyılın sonuna doğru eşkıya gruplarına dönüşmüş ve levendat olarak bilinen çeteler celâli eşkıya gruplarının temelini meydana getirmiştir.²⁶⁷ Tımar sisteminin bozulması, uzun süren savaşlar ve savaşa gitmek istemeyen sipahilerin ellerinden topraklarının alınması eşkıyalık faaliyetlerinin başlamasına neden olmuş bu durum devleti oldukça zor bir duruma sokmuştur. Devlet nizamının bozulması ve asayişin sağlanamayışı eşkıyalık faaliyetlerinin hızlanmasına sebep olurken aynı zamanda başta taşradaki yerel idarecilerin kötü ve acımasız yöneticilikleri de eşkıya ve çete olaylarının şiddetlenmesine yol açmıştır. Eşkıyalığı engellemek ve eşkıya çetelerini yakalamakla

²⁶² Ali Bardakoğlu, "Eşkıya", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:11, İstanbul, 1995, s.463.

²⁶³ Olcay Pullukçuoğlu Yapucu, **Aydın Sancağı 1845-1914 (Sosyal, Ekonomik, İdari Kültürel Durum)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2006, s. 142.

²⁶⁴ Pullukçuoğlu Yapucu, s.142

²⁶⁵ Karen Barkey, **Eşkıyalar ve Devlet: Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi**, çev. Zeynep Altok, 2.Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011, s.193.

²⁶⁶ Mücteba İlgürel, "Eşkıya", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:11, 1995, İstanbul, s.466.

²⁶⁷ Mehmet Öz, "Modernleşme-Öncesinde Osmanlı Toplumunda Eşkıyalık Hareketlerinin Niteliği ve Özellikleri", **Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör**, (Ed.Osman Köse), İlkadım Belediyesi, Samsun, 2017, s.15.

görevli devlet yetkililerinin ise eşkıya ile birlik içinde olması çetecilik faaliyetlerini güçlendirmiş bu durum zor durumda kalan köylü halkın kendi topraklarını terk etmelerine, tarım faaliyetlerini sonlandırmalarına, kente yerleşmelerine ve eşkıya gruplarına katılmak zorunda kalmalarına sebep olmuştur.

Sayıları gittikçe artan ve halk güvenliğine zarar veren eşkıyalar daha çok coğrafik şartların uygun olduğu bölgelerde yaşamışlardır. Issız dağ yamaçları, mağaralar, ormanlar, sarp kayalık alanlar ve saklanması kolay bölgelerde faaliyetlerini sürdüren eşkıyalar devlet kontrolünün sağlanmasının zor olduğu yerlerde konuşlanmışlardır. En az coğrafik özellikler kadar iklim şartları da eşkıyalıkta etkili olmuş yazın artan eşkıyalık faaliyetleri kışın azalmıştır.²⁶⁸ Dağlık eşkıyasının saklanması için uygun bir coğrafyaya sahip olan Batı Anadolu bölgesi tarih boyunca oldukça dikkat çekmiş bölgenin ismi sıklıkla eşkıyalık faaliyetleri ile birlikte anılmaya başlamıştır.²⁶⁹ Bu coğrafyada Türk kökenli eşkıyaların yanında Rum, Arnavut, Laz, Çingene, Kürt ve Çerkez kökenli eşkıyalar da bulunmuştur.²⁷⁰ Öte yandan Batı Anadolu topraklarını bu dönemde Ege Adaları'ndan gelen Rum kökenli eşkıya ve kaçakçılar da tehdit etmiştir. Mora Adası'ndaki Rumlar diğer ada sakinleri ile birleşerek Batı Anadolu kıyılarında eşkıyalık yapmaya başlamış bu durum Batı Anadolu'nun güvenliğini oldukça zedelemiştir. Adalardaki Yunanlı kanun kaçakları ile de ilişkili olan bu Rum kökenli çete grupları adalardan gelerek çeşitli suçlara karışmış özellikle İzmir ve çevresinde yağmacılık yaparak kaçakçılık işlerinde yer almışlardır.²⁷¹

Sosyal direniş hareketi olarak görülen eşkıyalık aynı zamanda efe-zeybek ve sosyal eşkıyalık kavramları ile iç içe geçmiştir. Kendi içlerinde katı bir hiyerarşiye sahip

²⁶⁸ Zekeriya Türkmen, "XX: Yüzyıl Başlarında Batı Anadolu'da Eşkıya ile Mücadelede Osmanlı Kolluk Kuvvetlerinin Faaliyetleri: Çakırcalı Eşkıyasının Takip Harekâtı", **XVI. Türk Tarih Kongresi Bildiriler Kitabı**, 09-13 Eylül 2002, Cilt:2, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2004, s.199.

²⁶⁹ Dilşen İnce Erdoğan, "Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Aydın Vilayeti'nde Bazı Eşkıyalık Olayları", **Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör**, (Ed.Osman Köse), İlkadım Belediyesi, Samsun, 2017, s. 477.

²⁷⁰ Ali Özçelik, " Batı Anadolu Eşkıyalığının Bir Mit Haline Geliş Serüveni", **Tarih ve Günce Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi**, 11/5, 2019, s.335.

²⁷¹ Mehmet Başaran, Ali Özçelik, "XIX. Yüzyılda Aydın ve Çevresinde Eşkıyalık ve Güvenlik Sorunu", **18. Türk Tarih Kongresi**, 1-5 Ekim 2018, Ankara, 2018, ss.897-899.

olan zeybek gruplarının²⁷² başında efeler bulunmuş efelerin emri altında ise kızanlar, yamaklar ve ayıngacılar yer almıştır. Daha çok Batı Anadolu sahasında bulunan zeybekler İzmir, Aydın ve Manisa kültürü ile özdeşleşmiştir.²⁷³ XVIII. yüzyılda kır bekçiliği, derbentçilik ve kahve işletmeciliği yapan zeybekler zamanla halktan para toplama olaylarına karışmışlar kahvehanelerinin kapatılması ile de eşkıyalık faaliyetlerine başlamışlardır.²⁷⁴ Yiğit anlamına gelen efeler düzene isyan ederek halkın yanında olan, zeybek geleneğine bağlı kalarak ezilenlerin hakkını savunan halk kahramanları olarak tanınmış cana, mala, namusa göz diken eşkıya tayfasına ise Çalıkakıcı denilmiştir.²⁷⁵ Çalıkakıcılıktan ayrılan bu kişiler köylü tarafından sevilip sayılmış ahaliyi adaletsizlikten koruyarak halk gözünde birer kahraman olarak ifade edilmiştir. Sosyal eşkıyalar olarak da tanımlanabilen bu efeler bir suçtan dolayı değil adaletsizlikten dolayı dağda çıkmışlardır. Adaleti sağlamak için çabalayan, zorunda kalmadıkça adam öldürmeyen, köylünün hakkını koruyan, kendilerine sevgi ve saygı duyulan²⁷⁶ bu efeler devletin içinde her daim zorba ve eşkıya olarak isimlendirilmişlerdir. Yörük Ali ve Çakırcalı Mehmet Efe Batı Anadolu'ya ait olan efe kültürünün ünlü simalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eşkıyalar için faaliyet gösterdikleri yerlerde almış oldukları yardım oldukça önemli olmuştur. Eşkıyaya yiyecek, giyecek, lojistik, silah ve barınma desteği gibi yardımlarda bulunan kişilere “yatak” ismi verilmiştir. Herhangi bir yardımı bulunmayan eşkıyanın dağlarda uzun süre kalması mümkün olmamaktadır. Genellikle tanıdıkları kişilerden yardım alan eşkıyaların yataklarını köylüler, beyler, ağalar, yerel yöneticiler, tüccarlar hatta kolluk kuvvetlerinden kişiler arasından seçtikleri görülmüştür.²⁷⁷

²⁷² Mehmet Başaran, Aysun Sarıbey Haykıran, Ali Özçelik, **Atçalı Kel Mehmed Efe-Batı Anadolu'da Eşkıyalık ve Zeybeklik**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2018, ss.164-166.

²⁷³ Cihan Özgün, Gizem Tunç ve Yasin Özdemir, “Bir Çatışmanın Denklemi: Çakırcalı Mehmet Efe'nin Başarısında Yatak ve Pusu Faktörü”, **Tarih ve Günce Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi**, Sayı:8, 2021, s.59.

²⁷⁴ Aysun Sarıbey Haykıran, Mehmet Başaran, “Osmanlı Merkezi Yönetimine Taşranın Direnişi: Atçalı Kel Mehmed Ayaklanması” **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:12, Sayı:22, Aralık-2009, s.158. Tuncer Baykara, “Zeybekler, Eşkıya mı İdiler?”, **Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör**, (Ed.Osman Köse), İlkadım Belediyesi, Samsun, 2017, ss.24-25

²⁷⁵ Mehmet Serçinlioğlu, “Zeybeklik ve Zeybekler”, **Töre Dergisi**, Sayı: 39, İstanbul, 1972, s.14.

²⁷⁶ Eric Hobsbawn, **Sosyal İsyancılar**, çev. Necati Doğru, 2.Baskı, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995, ss.34-35.

²⁷⁷ Yücel Yiğit, “Mütareke Günlerinde Balıkesir'de Eşkıyalık Hareketleri”, **Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör**, (Ed.Osman Köse), İlkadım Belediyesi, Samsun, 2017, ss.567-568.

Yataklarını çoğu zaman kendi etnik kimliklerine göre belirleyen eşkıyaların Rum kökenli yatak tercih edenlerin Rum eşkıyası Türkmen kökenli yatak tercih edenlerin ise Müslüman eşkıyası olduğu anlaşılmıştır. Böylelikle eşkıyaların kendi etnik kökenlerinin yatak seçme tercihleri üzerinde etkili olduğunu söylemek mümkündür. Sayıları oldukça fazla olabilen bu eşkıya yataklarının çete büyüklüğüne göre sayıları artıp azalabilmiştir.²⁷⁸ Eşküyayı koruyan ve şehir ile bağlantısı olan bu kişilerin çoğunlukla korktukları için veyahut eşkıyanın elde ettiği ganimetlerden pay elde edebilmek için yataklık yapmaya devam ettikleri bilinmektedir.

Eşkuya ile mücadele devletin her daim gündeminde olan iç güvenlik sorunlarından biriydi. Her ne kadar Osmanlı Devleti'nin eşkıyalar karşısında baskıcı bir politika takip ettiği düşünülmüş olsa dahi çoğu zaman devletin uzlaşmacı bir politika yürüttüğü anlaşılmaktadır.²⁷⁹ Eşküyaların ilk olarak sağ olarak ele geçirilmesine dikkat edilmiş teslim olmaları amaçlanmıştır. Ancak eşkıya çetelerinin bütün uzlaşma isteklerini reddetmesi ve eşkıyalık faaliyetlerine devam etmesi halinde ise devlet askeri müdahalelere ve silaha başvurmak durumunda kalmıştır. Sert tedbirler kapsamında zaman zaman sürgün ve idam gibi cezaları da uygulamış olan devlet²⁸⁰ böylelikle eşkıyalık olaylarının da önüne geçebilmeyi hedeflemiştir. Osmanlı Devleti eşkıyalığın önüne geçebilmek için bazı dönemler beyannameler ve kanunnameler de hazırlamıştır. 1909 yılında “*Şekavetin Men'i ve Mütecasirlerin Takip ve Tedibi Hakkında Kanun Layıhası*” da eşkıyalığın engellenmesi için çıkarılmış ve daha çok Men-i Şekavet Kanunu olarak bilinmiştir. Aydın Vilayetine yönelik çıkarılan bu nizamnamenin ardından 18 Ekim 1909'da Aydın'da Divan-ı Harpler kurulmuştur. Aynı gün halka bir beyanname yayınlanarak halkın eşkıyalar karşısındaki görevleri belirtilmiştir. Bu kanunun

²⁷⁸ Cihan Özgün, Elif Charlotte Nelson, İbrahim Hamaloğlu, Yasin Özdemir ve Gizem Tunç, **II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkuya ve Eşkuya Yatakları (Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)**, (Ed.Olcay Pullukçuoğlu Yapucu), Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2022, ss.82-83.

²⁷⁹ Özgün, Nelson ve diğerleri, s.138.

²⁸⁰ Kemal Daşcıoğlu, “Osmanlı'da Eşküyalık Hareketlerini Cezalandırma Yöntemi Olarak Sürgünler”, **Osmanlı'dan Günümüze Eşküyalık ve Terör**, (Ed.Osman Köse), İlkadım Belediyesi, Samsun, 2017, s. 309.

uygulanması sonucunda pek çok eşkıya yatağı cezalandırılmış, mallarına el konulmuş ve bazı yataklar ise sürgüne gönderilmiştir.²⁸¹

Kolluk kuvvetlerinin eşkıya karşısındaki durumlarına bakıldığında ise uğraşlarının yeterli olmadığı görülmektedir. Elllerinde gırra, martini gibi silahlar bulunduran eşkıyalar karşısında askerlerin eski silahlara sahip olması ve kolluk kuvvetlerinin yetersizliği eşkıya takibini önemli ölçüde engellemiştir. Devletin yakalanan eşkıyalara karşı vermiş olduğu cezaların uygulanış biçimi de oldukça dikkat çekicidir. Eşkıyalığı önlemek, eşkıyaya yataklık eden insanları tespit edebilmek ve eşkıyalığı bastırabilmek için bazı cezalar halka açık şekilde sergilenmiştir. Özellikle büyük çatışmalara sebebiyet veren, devleti uzun süre meşgul eden eşkıyalar yakalandığında kafaları kesilmiş ve halka teşhir edilmiştir.²⁸² Teşhir cezası ayrıca ceza alan eşkıyaların elleri ve ayaklarına kelepçe vurularak işledikleri suç ile aldıkları cezaların bir levhaya yazılıp göğüslerine asılması ile de uygulanmıştır. Bu yöntemde eşkıyalar kalabalık kent meydanlarında halka teşhir edilmişlerdir.²⁸³

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'ndeki diğer vilayetlerde olduğu gibi Sivas Vilayeti'nde de eşkıyalık ve eşkıyaya yataklık gibi suçların arttığı anlaşılmaktadır. Eşkıyalık gibi suçların Sivas ve çevresinde artmasının başlıca sebepleri arasında vilayetin coğrafi yapısı ve nüfusun çok çeşitli olması yatmaktadır. XVIII. yüzyılda konargöçerlerin yine Sivas ve çevresinde yerleştirilmeye çalışılması ancak bunun tam anlamıyla başarılabilmesi eşkıyalık olaylarının artmasına neden olurken yine aynı yüzyılda bölgede sayıları artan kapısız leventlerin de dağa sığınmasıyla eşkıyalık faaliyetleri hızla yükselmiştir. XVIII. yüzyılın ortalarında Sivas coğrafyasında leventdat olan Deli Veli, Çerçioğlu Çırağı Aşkarabadlı Ali, Cerberoğlu Abdullah gibi kişilerin

²⁸¹ Kemal Yakut, "Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Eşkıyalığın Önlenmesine İlişkin Düzenlemeler", **Kebikeç**, Sayı:34, 2012, s.147.

²⁸² Cihan Özgün ve Aysun Sarıbey Haykıran, "Osmanlı İmparatorluğunun Son Zamanlarında Eşkıyanın Gölgesinde Bir Kaza: Kuşadası", **Osmanlı'dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör**, (Ed.Osman Köse), İlkadım Belediyesi, Samsun, 2017,s.437

²⁸³ Ali Özçelik, **II. Abdülhamid Döneminde Batı Anadolu'da Eşkıyalık ve Şiddet-Af Sistemi Bağlamında Devlet-Eşkıya İlişkisi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2019, s.251.

eşkıyalık yaptığı, dağları mesken edindiği, halkın huzurunu bozup zulüm ettiği bilinmektedir.²⁸⁴

Sivas Vilayeti'nde eşkıyalık ile ilgili arşiv belgelerine baktığımızda eşkıyaların halkın mal ve hayvanlarını gasp ettiğini, adam kaçırdığını, sık sık kolluk kuvvetleri ile çatışmaya girdiğini, yaralama olaylarına karışarak hane bastığını ve ticaret yollarını tutarak yolcuların paralarını zorla aldığını görmekteyiz. Bu gibi eşkıyalık olayları vilayette sık sık tekrarlanmış eşkıyalar Sivas ve çevresindeki dağlarda uzun süre faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.

Arşivdeki bilgilere göre yol keserek adam yaralama suçuna karışan eşkıyaların faaliyetleri oldukça dikkat çekicidir. Özellikle Gürcü kıyafetleri ile dolaşarak ve Gürcü kılığına bürünerek eşkıyalık yapan kişilerin yol kestikleri arşiv kayıtlarında geçen önemli bilgiler arasında yer almaktadır. Buna benzer bir olay Niksar yakınlarında yaşanmıştır. Hamidiye kazasından Niksar'a giden Şakir, Ali Osman ve Hüseyin adlı şahısların Gökçebel bölgesinde eşkıyalar tarafından önleri kesilmiş ve taraflar arasında çatışma yaşanmıştır. Gürcü kıyafetli olan üç eşkıya Ali Osman'ı sağ uyluğundan kurşunla yaralarken Şakir ve Hüseyin'i darp ettiği belgede geçen bilgiler arasındadır.²⁸⁵

Cerh yani yaralama suçlarının da yaşandığı eşkıyalık olaylarında Ermeni, Kürt, Gürcü gibi pek çok milletten kişilerin dağa çıkarak eşkıyalık yaptıkları, halka zulüm ettikleri ve mallarını gasp ettikleri anlaşılmaktadır. Özellikle Ermenilerin sıklıkla eşkıyalık olaylarına karıştıkları görülen Sivas'ta buna benzer bir olay Tonus kazasında yaşanmıştır. Tonus kazasında meydana gelen olayda Kantariz karyesinde Ali isimli bir şahıs altı Ermeni eşkıyası tarafından yaralanmış ve tabancası çalınmıştır. Olaydan hemen sonra altı Ermeni kaçmış olsa dahi soruşturmalar sonunda kısa sürede yakalanmışlardır.²⁸⁶ Yolcuların önünün kesilerek eşkıyalık yapıldığı başka bir olay ise Suşehri'nde yaşanmıştır. Suşehri kazasından Üzengi geçidinde geçmekte olan yolculara saldıran eşkıyalar yolcuların para ve eşyalarını çalmış beş eşkıyadan biri ölü biri diri

²⁸⁴ Faruk Söylemez, "XVIII. Yüzyılda Sivas Çevresinde Eşkıyalık Olayları", **Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed. Şeref Boyraz), 21-25 Mayıs, 2007, Cilt:1, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas, 2007.

²⁸⁵ BOA, DH.MKT, 350/14, (H-03.09.1312)

²⁸⁶ BOA, Y.A.HUS, 329/39, (H-03.12.1312)

olarak yakalanmış diğer üç eşkıya için de gerekli araştırmaların devamına karar verilmiştir.²⁸⁷

Yol kesmenin yanında ev basma gibi suçlara da karışan eşkıyalar evlere baskınlar düzenleyerek halka korku salmışlardır. Bir arşiv belgesine göre Karahisarlı Süleyman'ın gece vakti evini basan 16 kişilik eşkıya çetesi Süleyman'ın yaşlı babası ve amcasını darp ederek tehdit etmişlerdir. Para ve hayvanları alan bu eşkıya çetesinin bütün malları Suşehri'nden Ömercik karyesine götördüklerine yönelik haber de alınmıştır. Bu eşkıyaların araştırılması ve bir an önce ele geçirilerek yakalanması gerekli görülmüştür.²⁸⁸

Sivas Vilayeti'nde yaşanan bir başka eşkıyalık olayı ise yine Çerkez ve Ermeni eşkıyalarla ilgilidir. Sivas Vilayeti sınırlarına tecavüz ederek korku salan iki Çerkez ve bir Ermeni eşkıyası yapılan incelemeler sonucunda gasp ettikleri eşyalar ve hayvanlarla beraber yakalanmıştır.²⁸⁹ Kolluk kuvvetlerinin soruşturmaları sonucunda yakalanan bir başka eşkıya ise Şişmanoğlu Ohan'dır. Canik sancağına bağlı Çarşamba ve Sivas Vilayetine bağlı kazalarda eşkıyalık yapan Ohan, Ermenilerden Minasoğlu'nun arkadaşlarından biridir. Askerlerin çabaları sonunda Ohan, Canik biraderi Dikran ile Gürcülerden Yako Bey canlı olarak yakalanmışlardır.²⁹⁰ Yakalanan eşkıyaların arasında Karahisar-ı Şarki taraflarında olan Ezbider-i Zir eşkıyasından Ahmet Çavuş'ta bulunmaktaydı. Bölgedeki eşkıyalık faaliyetlerinde rol oynamış olan Ahmet Çavuş martin tüfeği ile birlikte yakalanıp tutuklanmıştır.²⁹¹ Bölge üzerinde eşkıyalık yapıp korku salan eşkıyalardan bir başkası da Dirikanlı aşireti mensubu olan Hallu'dur. Hallu bölge üzerinde bilinen eşkıyalardan biri olmakla birlikte Tokat sancağında yedi yıllığına mahkûm iken kaçmıştır. Yol kesmekten dolayı kat-ı tarik maddesinden Kırşehirince'de üç sene mahkûm olan Hallu (Hallo), şahsına karar olunan soruşturma üzerine ele geçirilmiştir.²⁹²

²⁸⁷ BOA, Y.A.HUS, 329/39, (H-03.12.1312)

²⁸⁸ BOA, DH.EUM.EMN, 34/11, (H-06.12.1331)

²⁸⁹ BOA, Y.A.HUS, 313/69, (H-26.05.1312)

²⁹⁰ BOA, DH.TMIK.M, 28/36, (H-18.09.1314)

²⁹¹ BOA, DH.EUM.EMN, 110/57, (H-18.11.1331)

²⁹² BOA, DH.TMIK.M, 154/26, (H-06.07.1321)

Sivas Vilayeti'nde eşkıyalık ile ilgili arşiv kayıtlarına bakıldığında eşkıyaların adam kaçırmaya gibi suçları da işledikleri ortaya çıkmıştır. Konu ile ilgili bir belge incelendiğinde Sivas'a bağlı bir bölge olan Suşehri'nde eşkıya dağa adam kaldırmaya yeltenmiştir. Vilayette alay beyi olarak görevde olan Hüsrev Bey ve sorumluluğundaki askerler eşkıyalardan ikisini yaralı bir şekilde yakalamayı başarmışlarsa da diğer iki eşkıya ormana kaçarak gözden kaybolmuştur.²⁹³ Adam kaçırmaya ile ilgili bir başka suçta Niksar'da yaşanmıştır. Niksar'da tütün eken Aleksandır oğlu Karabet gece saatlerinde 7 nefer şaki tarafından kaçırılmış Karabet'i kaçırılanların ise Gürcü oldukları saptanmıştır. Eşkıyalar tarafından kaçırılan Karabet'in üç yüz lira karşılığında kurtarıldığı arşiv belgesinde geçmektedir. Bölgede bu tip kaçırma olaylarının tekrarlanması ve eşkıyaların fidye istemeye devam etmesi sebebiyle gerekli önlemlerin alınmasına karar verilmiştir.²⁹⁴

Yöre halkını maddi manevi pek çok zarara uğratmış olan eşkıyalar aynı zamanda kaçakçılığa da karışmışlardır. Özellikle tütün kaçakçılığında ismi geçen eşkıyalar zorla gasp ettikleri tütünleri vilayet sınırlarından çıkararak el atından satmaya çalışmışlardır. Tütün kaçakçılığı sebebiyle eşkıyalar ve kolluk kuvvetleri arasında dönem dönem çatışmalar yaşanmış eşkıyaların gasp ettikleri tütünlerin kurtarılması amaçlanmıştır. Merzifon'da da buna benzer bir olay tespit edilmiştir. Merzifon'un Tavşan Dağı bölgesinde eşkıyalık yapan Gürcü elbiseli ve martin tüfekli iki kişinin dolaştığı görülmüştür. Bu olay üzerine reji kolcuları ile birlikte bölgeye müfrezeler sevk edilmiş ve gece saat on bir buçukta gruplar arasında çatışmalar başlamıştır. Çatışma sonunda iki eşkıya ölü olarak ele geçirilmiş ise de diğer eşkıyaların gecenin karanlığından yararlanarak kaçtığı, eşkıyaların elinde olan on yük tütünün ise ele geçirildiği anlaşılmıştır. Bu eşkıyaların Müslüman oldukları bir derece anlaşılmış olsa dahi kesin milliyetleri ve hüviyetleri bilinmemiştir.²⁹⁵ Eşkıyaların tütün kaçakçılığı ile ilgili bir başka dikkat çeken olay ise Tokat'ta yaşanmıştır. Arşiv belgesine göre Tokat sancağına bağlı Difo karyesi ahalisinden Uzun Ali ve oğlu Emin adlı kişiler tütün kaçırırken buna engel olmak isteyen biraderini hanesini yakmak ve kendisini alenen katl eyleyeceklerine yönelik tehdit etmişlerdir. Tehdide uğramış olan Ahmed şikâyetle bulunarak gerekenin

²⁹³ BOA, DH.MKT, 1645/56, (H-06.12.1306)

²⁹⁴ BOA, DH.ŞFR, 177/66, (R-31.05.1311)

²⁹⁵ BOA, DH.TMIK.M, 7/23, (H-03.01.1314)

yapılmasını talep etmiştir.²⁹⁶ Bu ve benzeri tehdit olaylar eşkıyalık olaylarında çokça görülmüş konu ile ilgili önlemler alınmak istenmiş olsa da tam anlamıyla başarılı olunamamıştır.

Sivas Vilayeti'nde eşkıyalık olaylarına bakıldığında eşkıyaların hayvan hırsızlığı da yaptıkları, halkın geçim kaynağı olan hayvanları zorla ele geçirdikleri anlaşılmaktadır. Arşiv belgesine yansıyan bir olaya göre; Zile ve Yozgat dağlarındaki göçerlerden olan ve hırsızlık yapmakla tanınan Badıllı aşiretinden isimleri ve kimlikleri bilinmeyen beş şahsın Mecidözü kazasına bağlı bir karyeden bir öküz ve bazı karyelerden de çul, çuval çaldıkları tespit edilmiştir. Ayrıca bu kişiler Deli Hasan karyesinden Monla Mehmed'in de otuz kadar koyununu gasp etmişlerdir. Hırsızlık yapan bu eşkıyalar köyün bekçisi ve koyunların sahibi tarafından takip edilmiş Hırsız Deresi mevkiinde taraflar arasında çatışmalar yaşanmıştır. Arşiv belgesinde, çıkan çatışma sonucunda bekçi ve koyunların sahibi tarafından atılan mermilerden bir kısmının eşkıyalardan birine isabet ettiği ve onu öldürdüğü koyunların da eşkıyalardan kurtarıldığı yazmaktadır.²⁹⁷ Bir başka hayvan hırsızlığı ise bu kez Suşehri'nde bir çobanın başına gelmiştir. Suşehri kazasının Ağıl karyesi Çobanı olan Osman, Karaman pınarı bölgesinde koyunların başındayken Bulak karyesinden İsmid oğlu Yor ve arkadaşları çoban Osman'ın üzerine hücum etmiş ve on iki koyunu gasp ederek kaçırmışlardır. Ancak bu eşkıyalar yapılan incelemeler sonunda kısa sürede yakalanıp tutuklanmışlardır. Öte yandan Alucra kazasının Armudlu Karakol müfrezeleri ormanda silahlanmış şekilde karşılaştıkları kişileri takip etmiş yaşanan çatışmada Tarul kazası ahalisinden Kara Mustafa oğlu Mehmed tüfekleriyle birlikte yakalanmıştır.²⁹⁸ Arşiv kayıtlarında hayvan hırsızlığı yaparken suçüstü yakalanan eşkıyalarda bulunmaktadır. Tokat'ta köylerde dolaşıp gasp ve hırsızlık gibi suçlar işleyen soruşturmalara rağmen yakalanamayan eşkıyalardan biri olan Kasım oğlu Deli Mehmet'te bunlardan biridir. Tokat'ın Kovanlı karyesinden Kasım oğlu Deli Mehmet ile Tepeyatak karyeli Ali oğlu Hamid Yenice yaylasına giderek yöre ahalisinden tehdit ile

²⁹⁶ BOA, DH.MKT, 1781/82, (H-02.04.1308)

²⁹⁷ BOA, DH.EUM.EMN, 30/10, (H-06.10.1331)

²⁹⁸ BOA, DH.EUM.EMN, 30/50, (H-14.10.1331)

yağ ve koyun istedikleri sırada yakalanmış silahları ile birlikte adliyeye sevk edilerek tutuklanmışlardır.²⁹⁹

Kaçakçılık, gasp, adam kaçırma, hayvan hırsızlığı gibi çeşitli suçlara karışan eşkıyaların ayrıca zorla evlere girerek halkın eşyalarını gasp ettikleri ve zaman zaman bu eşkıyalara yataklık eden kişilerin varlığı da bilinmektedir. Eşkıyanın varlığının devam ettirebilmesi, kolluk kuvvetlerinden kendini koruyabilmesi, silah ve gıda gibi ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için yatakların varlığı oldukça mühimdir. Bu nedenle tarihe nam salmış pek çok ünlü eşkıyanın kendilerine yardım eden yataklarının olduğu ve onlardan büyük destek aldığı bilinen bir gerçektir. Eşkıya ve yatağı ile ilgili bir suç Hafik kazasında meydana gelmiştir. Hafik kazasının Çalıcı karyesinden Mahmud Efendi'nin hanesine gece vakti giren mal ve eşyalarını çalmaya yeltenen on nefer eşkıyadan yakalananların Karahisar-ı Şarki sancağına bağlı Hamidiye kazasının Kızılcaviran karyesinden Baş Çukadaroğlu Salih, Kürkçü Ömer ve Kırca Mehmet oldukları tespit edilmiştir. Bu eşkıyalara yataklık eden ve onlara yol gösterenlerin ise Çalucu karyeli Mahmut Efendi'nin oğlu Mustafa ile Ali Beşe oğlu Bekir Çavuş oldukları anlaşılmıştır. Ele geçen eşkıyalar ve yatakları tutuklanırken suça karışan diğer eşkıyaların da bir an evvel yakalanmalarına karar verilmiştir.³⁰⁰

Eşkıyaların dağa kız kaçırma gibi suçlar işledikleri de görülmüştür. Kız kaçırıp dağa kaldıran eşkıyalardan halk mağdur olmuş sık sık bu eşkıyaların yakalanmaları için şikâyetlerde bulunmuşlardır. Örneğin dağa kız kaldırma ve adam öldürme gibi suçları bulunan Sivas Vilayeti'nin Tomuzaderesi köyü ahalisinden eşkıya Karacaoğlu Hamid'den yöre halkı oldukça zorluk çekmiş ve bu eşkıyanın bir an evvel yakalanması için kolluk kuvvetlerine şikâyetlerde bulunmuşlardır.³⁰¹

Sivas Vilayeti'nde eşkıyalık olayları ile ilgili arşiv belgeleri incelendiğinde genellikle adam kaçırma, hayvan hırsızlığı, dağa kız kaldırma, gasp, hırsızlık gibi belgelerle karşılaşmıştır. Coğrafyanın eşkıyalığa elverişli olması ve beraberinde yaşanmış olan Ermeni olayları eşkıyalığın hızla yayılmasına olanak verirken eşkıya

²⁹⁹ BOA, DH.EUM.EMN, 34/58, (H-08.12.1331)

³⁰⁰ BOA, DH.MKT, 2064/65, (H-26.05.1311)

³⁰¹ BOA, DH.MKT, 369/37, (H-05.11.1312)

elinde olan son teknolojik silahlar kolluk kuvvetlerinin onlarla olan mücadelesinin etkinliğini kırmıştır. Eşkialık her ne kadar halk desteği ve güvenlik güçlerinin gayretleri ile önlenmeye çalışılmış olsa dahi bütün Osmanlı topraklarında olduğu gibi Sivas ve çevresinde de tam anlamıyla sona erdirilememiştir.

2.2.2. Adam Öldürme

Adam öldürme anlamına gelen katl canlı olan bir varlığın hayatının bir başkası tarafından sona erdirilmesi olarak tanımlanabilmektedir.³⁰² Katl kelimesinin yerine de kullanılabilen cinayet Osmanlı hukukunda ağır cezalı suçları içermektedir.³⁰³ İslam hukukçuları bu suçu adam öldürme, müessir fiiller ve anne karnındaki çocuğun ölümüne yönelik cinayetler olarak üçe ayırmıştır.³⁰⁴ Osmanlı hukukunda karşılığı ağır yaptırımlar olan bu suçta kasıt unsuruna dikkat edilmiş hatta cezai yaptırımlarda dahi kasıt durumunun etkili olduğu görülmüştür.³⁰⁵ Osmanlı Devleti'nde adam öldürme suçunun kendi içinde türlere ayrıldığı ve o şekilde cezalara kararlaştırılıp, uygulandığı ve kayıt altına alındığı anlaşılmaktadır. Adam öldürme suçunun türleri; kasten adam öldürme (planlayarak öldürme), planlamadan adam öldürme, kazaen-darben adam öldürme ve alt-üst soydan birini öldürmedir. Burada üst soy olarak anne, baba, amca, dede, teyze, hala, dayı gibi akrabalar anlatılmak istenirken alt soy olarak ise çocuk ve yeğenler ifade edilmek istenmiştir. Üst soydan birinin öldürülmesi ve bu suça karışılması idam cezalarının verilebildiği cinayet suçları içinde yer almaktadır.³⁰⁶ Söz konusu bölümde vilayet genelinde meydana gelmiş olan adam öldürme suçunun örnekleri verilerek değerlendirilmesi yapılmak istenmiştir.

Sivas Vilayeti'nde kayda geçen önemli suçlar arasında adam öldürmede bulunmaktadır. En az eşkıyalık kadar sık yaşanmış olan katl olaylarının toplum huzurunu bozduğunu söylemek mümkündür. Ahali arasında meydana gelen husumetlerin adam öldürme olaylarına sebep olduğu gibi eşkıyalığında bu suça yol açtığı durumlar olmuştur.

³⁰² Ali Bardakoğlu, “Katil”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:25, Ankara, 2022, s.45.

³⁰³ İbrahim Yılmaz, “ Osmanlı Son Döneminde Adam Öldürme Suçu ve Soruşturma Usulleri”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:22, Sayı:2, 2020, ss.740-741.

³⁰⁴ Eş-Şazelî, s.14.

³⁰⁵ Fatih Öztıp, “Suç Cetvellerine Göre Osmanlı Devletinde “Adam Öldürme” Suçu: Aydın Vilayeti Örneği (1908-1916)”, **Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl:2, Sayı:3, 2015, ss.76-77.

³⁰⁶ Öztıp, ss.76-77.

Eşkîya Çanlı Ahmet'in başına gelenlerde söz konusu duruma örnek verilebilmektedir. Amasya sancağıyla Kargı kazası arasında yol kesip, gasp eden çete grubu içinde olan Çanlı Ahmet yakalanmış ancak eşkıyalık yaptığı dönemde katil olup olmadığı kesin olarak bilinemediğinden beş sene kürek cezasına çarptırılmıştır.³⁰⁷ Bölge üzerinde yapılan eşkıyalık olaylarında sık sık adam öldürme suçlarının da yaşanması ve halkın bundan mağdur olması böylesine bir cezanın uygulanmasına sebebiyet vermiştir. Çanlı Ahmet'in her ne kadar kesin olarak bir katil olayına karışıp karışmadığı tespit edilmemiş olsa da mensubu olduğu çete grubunun adam öldürme olaylarında isminin geçmesi onun da suçlu olabileceği ihtimalini yükseltmiştir. Hem çetelere gözdağı verebilmek hem de bu tür suçların önüne geçebilmek için böylesine cezaların verildiği kararlar alınmıştır.

Vilayet genelinde yaşanmış olan adam öldürme olaylarında zaman zaman bu suça Ermenilerinde karıştığı arşiv belgelerindeki bilgilerden anlamaktayız. Ermenilerin kendi siyasi emelleri için Müslüman halk ile ilişkilerini düşmanca yürütmeye çalışması ve vilayet çevresindeki taşkınlıkları bu tür suçları körüklemiştir. Ermenilerin içinde olduğu düşünüldüğü bir olayda Hafik kazasında yaşanmıştır. Söz konusu belgeye göre olay şu şeklide meydana gelmiştir; Hafik Kazası Tanhisar karyesinde memlahada (tuz çıkarılan yer) kolcu olarak çalışmakta olan Ömer memlaha hasılatından elde ettiği on dört bin küsür gurus ile birlikte Sivas'a gelmekte iken öldürülmüştür. Ancak Ömer'in cansız bedeni birkaç gün sonra katl olunduğu bölgede diğer kolcular tarafından bulunarak ihbar edilebilmiştir. Konu ile ilgili arşiv belgesinde bölgeye derhal zabtiye müfrezeleri sevk edildiği fakat maktulün bulunduğu yerde değil başka bir mahalde öldürölüp oraya bırakıldığı ifade edilmiştir. Yapılan tıbbi muayenede ise bir bıçak ya da balta çeşidi ile öldürölüğü anlaşılmıştır. Olay sonrası yapılan incelemelerde Ömer'in katil ya da katillerinin Ermeni fesat komitecilerinden biri ya da birileri olabileceği üzerinde durulmuştur.³⁰⁸

Eşkîyaların ve Ermenilerin sebep oluğu olaylar haricinde ahali arasında çıkan husumetlerden dolayı da adam öldürme suçunun işlendiği belirtilmişti. Bu tür olaylarda sert uygulamalara gidilmiş, kanunlar mağdurun yanında olarak suçluya ağır cezalar

³⁰⁷ BOA, DH.MKT, 1309/44, (H-07.02.1286)

³⁰⁸ BOA, DH.ŞFR, 180/99, (R-17.07.1311) Arşiv belgesinin eksik olduğu bildirilmiştir.

çarptırılmıştır. Sivas'ın Şeyh Çoban Mahallesi'nde Tekkenişinzade Halil Efendi'nin, Hafız Mehmet tarafından öldürüldüğü saptanmıştır. Hafız Mehmet işlediği suç sebebiyle affedilmemiş hakkında idam kararı verilmiştir.³⁰⁹ Böylesine kararların çıkması halkın kasten ve hataen adam öldürme girişimlerinin önüne geçilebilmesi için oldukça emsal niteliği taşımaktadır.

Vilayetin hemen hemen her kaza ve karyesinde görülen adam öldürme suçuna bu kez de Tokat sancağında rastlanmıştır. Tokat'a tabii Erbaa kazasında gerçekleşen olaya göre olay Tanya karyeli Çuhadaroglu Hasan Efendi ile Hacıoglu Reşid arasında geçmiş ve Hasan Efendi'yi öldüren Reşid idama bedel kürek cezasına çarptırılmıştır.³¹⁰ Belgede revolver (altıpatlar silah) ile Hasan Efendi'yi yaralayan Reşid'in silah sesini duyan Binbaşı oğlu Ali, Baki pehlivan oğlu Hüseyin, Çuhadar oğlu Yusuf, Piroğlu Mehmed, İsa oğlu Mehmed ve Derviş Efendi'nin o bölgeye gittikleri ve Hasan Efendi'yi yaralı olarak gördükleri yazılıdır. Reşid'in öncesinden Hasan Efendi'nin kerimesini (kız evlat) Erbaa'ya kaçırdığı için aralarında bir düşmanlık olduğu da belgede geçenler arasındadır. Hasan Efendi'yi öldüren Reşid'in tutuklanmasının ardından üzerinden çıkan revolverin kontrol edilmesiyle beş gözünün kurşun ile dolu olduğu bir gözünün ise boş olduğu tespit edilmiştir.³¹¹ Bu tip davalarda kolluk kuvvetleri oldukça hızlı hareket etmiş suçluların ve suçlu ihtimali olan kişilerin izlerini büyük bir hızla sürmüştür.

Her ne kadar adam öldürme suçu çoğunlukla fertler arası düşmanlıklardan, eşkıyalıktan ya da Ermeni olaylarında meydana gelmiş olsa da hepsi bu şekilde gerçekleşmemiştir. Öyle ki bazı belgelerden yola çıkarak kavga eden kişileri ayırmak için araya giren şahısların da ağır yaralar alıp hayatlarını kaybettiğini söylemek mümkündür. Böylesine bir olay Sivas'ta yaşanmıştır. Sivas'ın Gökmedrese Mahallesi'nde Hüseyin ile Aşıkoğullarından Hasan'ın tartışmasına engel olmak için araya giren İsmail olay anında atılan kurşunla hayatını kaybetmiştir. Katillerden biri yakalanıp tutuklanıp cezalandırılmış olsa dahi diğer suçluların yakalanması için takibe devam kararı verilmiştir.³¹² Bazı adam öldürme olaylarında devlet adamları da bundan etkilenmiş

³⁰⁹ BOA, BEO, 3764/282285, (H-06.06.1328)

³¹⁰ BOA, BEO, 1034/77493, (H-08.06.1315)

³¹¹ BAO, İ.AZN, 28/1, (H-02.06.1315)

³¹² BOA, DH.EUM.EMN, 34/17, (H-08.12.1331)

ahalinin tepkisi ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu tür olaylarda halkın karıştığı ve küçük çaplı hiddetlenmelerin görüldüğü anlar olmuştur. Buna benzer bir olay Ladik kazasında gerçekleşmiştir. Ladik kazası ahalisinden Süleyman Çavuş ile Gürcü muhacirlerden biri olan Mevlüd arasında bir çekişme yaşanmış bu olay esnasında Süleyman ölmüştür. Söz konusu kötü olay ile halk Ladik hükümet konağına yürüyerek kaza kaymakamına hakaretler etmeye başlamış öfkeli kalabalık hemen sakinleştirilememiştir. Katil olduğu tespit edilen Mevlüd tutuklanmış ise de yöre halkının neden olduğu karışıklık bir süre dindirilememiştir.³¹³

Sivas Vilayeti'ndeki adam öldürme suçunun örneklerinde de anlatılmak istendiği gibi meydana gelmiş olan olayların bir kısmı eşkıyalardan, bir kısmı Ermeni ve Gürcülerden bir kısmı da yerli ahali arasında yaşanan çekişme ve tartışmalardan doğmuştur. Kolluk kuvvetleri olaylara hemen müdahale ederek suçluları yakalamış ve ağır cezalar uygulanmış olsa dahi bu tür suçlar yaşanmaya devam etmiştir.

2.2.3. Hırsızlık

“Uğrulama”, “sirkat” ve “serika” gibi kelimelerle tanımlanan hırsızlık büyük suç ve günahlar arasında yer almaktadır. Bütün kadim din ve topluluklarda yasak olan bu eylemi gerçekleştiren hırsız için ise Eski Türkçe’de “uğru”, Arapça’da “sârik” ve “liss³¹⁴” terimleri kullanılmıştır. Genel anlamda hırsızlık, kişinin kendisine ait olmayan bir malı başka bir kişiden izinsiz olarak alması olarak tanımlanabilmektedir.³¹⁵ Hırsızlığın cezası İslam hukukunda had suçları arasında sayılmaktadır.³¹⁶ Hırsızlık suçunun zaman zaman yankesicilik, gasp, yol kesme gibi suçlarla karıştırıldığı görülmüş ancak bu suçların birbirinden tamamen ayrı olduğu anlaşılmıştır. Yol kesme suçu çoğu zaman eşkıyalık faaliyetleri ile birlikte anılmış bir silah ya da kesici aletlerle gerçekleştirilmiştir. Tazir cezası gerektiren yol kesme³¹⁷ suçunun hırsızlıktan tamamen farklı olduğunu söylemek

³¹³ BOA, DH.ŞFR, 328/146, (R-20.03.1320)

³¹⁴ Ali Bardakoğlu, “Hırsızlık”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:17, İstanbul, 1998, (Hırsızlık), ss.384-396.

³¹⁵ Ömer Menekşe, **XVII. ve XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Hırsızlık Suçu ve Cezası**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1998, s. 20.

³¹⁶ İ. Akbulut, s.176.

³¹⁷ İ. Akbulut, s.176.

mümkündür. Yankesicilik suçu ise hırsızlığın bir türü olmakla birlikte bir mal veya eşyanın kişinin dalgınlığından faydalanarak alınıp kaçırılması durumu vardır.³¹⁸

İslam hukukunda söz konusu suçun iki hükmü bulunmaktadır. Bunlardan ilki; bedeni ikincisi ise malidir. Bedeni hükümde uzuv el kesme (kat-ı yet) cezası varken mali hükümde ise suçlunun mağdura karşı zararının ödetilmesi yer almaktadır.³¹⁹ Osmanlı hukukuna bakıldığında ise hırsızlık suçlarının kanunnameler içinde yer aldığı görülmektedir. Hırsızlık suçu ile ilgili ilk yazılı hükümlerin yer aldığı kanunname Fatih'in Kanunnamesidir. Öte taraftan II.Bayezid ve Yavuz Sultan Selim Kanunnamelerinde de bu tür suçlar ele alınmıştır. Özellikle Yavuz Sultan Selim Kanunnamesinde bölge halkı tarafından istenmeyen bir hırsızın bölgeden sürülebileceği dahi belirtilmektedir.³²⁰ Kanuni döneminde yapılan kanunname içinde de yer edinmiş olan hırsızlık suçunun yanında ayrıca sahtekârlık ve kalpazanlık gibi yeni suçların da eklendiği görülmüştür.³²¹ Osmanlı kanunnamelerine bakıldığında kaz, tavuk, ördek, koyun, kuzu, kovan, at, eşek, deve, katır, sığır, tahıl, yoğur, ekmek, esir-köle, balta, bıçak, insan, hayvan, eşya ve yiyeceklerin hırsızlık suçunun unsurları olabileceği anlaşılmaktadır.³²² Suçlunun hırsızlık yaptığı anda yakalanması kadar suçlunun kendi yaptığı itiraf ve şahitlerin varlığı da suçun tespitinde önemli etkenlerdendir.³²³

Hırsızlık suçunun Osmanlı hukukunda had cezaları arsında yer aldığı anlaşılmaktadır. Uygun görülen cezanın sonucunda sağ elin bilekten kesildiği olaylarla da karşılaşılmıştır. Hırsız tarafından çalınmış olan malın nisab miktarından³²⁴ fazla olması halinde İslam hukukunda böylesi cezai işlemlere başvurulmuştur.³²⁵ Kanunnamelerde ise tavuk ve kaz gibi hayvanların çalınması halinde değerlerinin nisabın

³¹⁸ Mustafa Avcı, **Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar**, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2004, s.235.

³¹⁹ Yasemin Baba, “Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Hırsızlık Suçunun Hüküm ve Sonuçları”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt:71, Sayı:1, 2013, s.79.

³²⁰ Bardakoğlu, Hırsızlık, s.394.

³²¹ Bardakoğlu, Hırsızlık, s. 394.

³²² Cihan Osmanağaoğlu Karahasanoğlu, “Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Hırsızlık Suçunun Algılanması ve Cezalandırılma Şekilleri”, **II. Uluslararası Türk Hukuk Tarihi Kongresi Kitabı**, (Ed. Fethi Gedikli), 13-14 Mayıs 2016, Cilt:1, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2016, s.673.

³²³ Suha Oğuz Baytimur, “ Osmanlı Devletinde Hırsızlık Suçları ve Uygulanan Cezalar (1789-1839)”, **Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları**, Cilt: 8, Sayı: 15, 2018, ss.95-96.

³²⁴ Ayrıntılı bilgi için ayrıca bakınız: Mehmet Erkal, “Nisab”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:33, İstanbul, 2007, ss.138-140.

³²⁵ Baba, s.97.

altında kaldığı için çoğu zaman sopa cezalarının verildiği el kesme cezasının ise daha çok değeri fazla olan kovan, koyun ve kuzu gibi hayvan hırsızlıklarında uygulandığı ortaya çıkmaktadır.³²⁶ Hırsızlık suçuna verilen el kesme cezasının yanında nadirde olsa siyaseten katil-ölüm cezasının da verildiği görülmüştür.³²⁷ Hırsızlığı alışkanlık haline getiren kişilere ve hırsızlık suçunun yanında daha büyük suçlara karışmış olan şahıslara verilen ölüm cezalarının³²⁸ yanında sıklıkla karşımıza çıkan sopa ile dövme, kürek cezası ve sürgün gibi cezalar da bulunmaktadır. İslam hukukunun öngörmüş olduğu el kesme cezasının her ne kadar örnekleri bulunmuş olsa dahi bu ceza türüne oldukça az başvurulmuş daha çok sürgün, hapis, kalebentlik ve para cezalarına yönelme olmuştur. Suçlu kadın olduğunda ise kürek cezası yerine sürgün cezası da tercih edilmiştir.³²⁹

Osmanlı Devleti'nde hırsızlığın, suçun oluş şekline göre “cinayet” ve “cünha” suçları arasında değerlendirildiği görülmüştür. Meydana gelmiş bir hırsızlık suçunun cinayet kapsamında değerlendirilebilmesi için hırsızlık eyleminin gece gerçekleşmesi, suçluların en az iki kişi olması, suçlulardan birinin elinde silah bulundurması ve hırsızlığın kapı-duvar-pencere delerek yapılması gerekli görülmüştür.³³⁰ Bu tür suçlara genellikle kürek, hapis ve para gibi cezalar uygulanmıştır. Bunun yanında cünha suçlar arasında yer alan ve adi hırsızlık olarak adlandırılan bu hırsızlıkta ise gündüz vakti gizli veya açık silahlı, gece vakti ise bir mahalde iki ya da daha fazla kişi tarafından gerçekleştirilmelidir. Öte yandan hancı, lokantacı gibi esnaf grubunun kendisine emanet edilen eşyayı çalması da bu adi hırsızlığın içine girmektedir.³³¹ Adi hırsızlıkta suçun ağırlığına göre birkaç aylık veya senelik hapis cezaları verilmiştir. Söz konusu bölümde cinayet türü hırsızlık ele alınmıştır.

Sivas'taki hırsızlık olaylarının ardında eşkıyaların, husumetli olan yöre halkının olduğunu söylemek mümkündür. Genellikle ahalinin evine zorla gece girip malını ve parasını alan eşkıyaların varlığı oldukça çoktur. Suçların genellikle leylen yani geceleyin

³²⁶ Nasi Aslan, “Klasik Dönem Ceza Kanunnameleri Bağlamında Osmanlı Hukukunun Şer’iliği Üzerine”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:3, Sayı: 2, 2003, s. 31

³²⁷ Mehmet Koç, “Osmanlıda Ölüm Cezası Verilen Zina, Hırsızlık, Öldürme ve Yaralama Suçları”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Sayı:33, 2019, s.270.

³²⁸ Koç, s.270.

³²⁹ Osmanağaoğlu Karahasanoğlu, s.690.

³³⁰ Sarıay, s.142.

³³¹ Sarıay, s.172.

kapı ve pencere kırılarak işlendiği anlaşılmaktadır. Sivas'ın Yıldızeli kazasına bağlı olan Tungal karyesinin çobanının başına da böylesine bir olay gelmiştir. Tungal karyesinin çobanı olup Akdecik karyeli Mehmet'in gece vakti evine girerek eşyalarını çalan Hasan yapılan incelemelerden sonra yakalanmıştır.³³² Bir başka hırsızlık olayı ise Kangal kazasında olmuştur. Sivas'ın Kangal kazasına bağlı Ayırmaç karyesi sakinlerinden biri olan Hüso'nun eşyalarını çalanın Çelikanlı Aşireti mensubu olan Mehmet bin Halil İbrahim olduğu tespit edilmiş ve olayın ayrıntılarına bakılarak yakalanıp cezalandırılmasına karar verilmiştir.³³³

Gece vakti işlenen hırsızlık suçundan bir örnekte Hafik'te yaşanmıştır. Hafik kazası Höyük karyesinden Gazi İsmail ve arkadaşları gece vakti Hüseyin Çavuş'un evini basmıştır. Olayda Hüseyin Çavuş'un karısına ait olan para ve malların çalındığı anlaşılmıştır.³³⁴ Hırsızlığın yanında gasp da yapan bazı suçlular kaçmayı başarmış olsalar da kısa sürede yakalanmış ve hapse atılmıştır. Bir belgenin aktardığına göre; Köprü kazasında olup hırsızlık ve gasp suçlarından hakkında arama çıkartılan ve asker kaçağı olan Danacıoğlu Ahmed yakalanarak tutuklanmıştır.³³⁵ Çalıcılı Mahmud Efendi'nin hanesine geceleyin zorla girilerek gerçekleştirilen hırsızlık suçu da konu ile ilgili bir başka uygun örnektir. Eşkîyalık bölümünde ayrıntılı olarak incelenmiş olan bu hırsızlık eyleminde Hafik kazalı olan Mahmud Efendi'nin hanesine zorla girilerek mal ve eşyaları çalınmış bu eşkıyaların Baş Çukadaroğlu Salih, Kürkçü Ömer ve Kırca Mehmet oldukları yapılan incelemede ortaya çıkarılmıştır.³³⁶ Sivas ve çevre vilayetlerde bu ve benzeri suçlar oldukça fazla görülmüş yakalanan suçlular hapse atılıp cezalandırılırken kaçanlar hakkında takip kararları alınarak toplum güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır.

2.2.4. Tecavüz (Irza Geçme)

Cinsel içerikli suçlar arasında en ağırı olan insan bedenine ve ruhuna derin yaralar verebilecek tecavüz suçu bütün hukuk kuralları ve din öğretileri arasında yasak olan fiiller arasında yer almaktadır. Tecavüz anlamında da kullanılan ırza geçmenin Arapçadaki

³³² BOA, MVL, 747/119, (H-27.11.1283)

³³³ BOA, MVL, 746/101, (H-20.06.1283)

³³⁴ BOA, BEO, 1190/89234, (H-21.04.1316)

³³⁵ BOA, DH.EUM.EMN, 30/65, (H-19.10.1331)

³³⁶ BOA, DH.MKT, 2064/65, (H-26.05.1311)

karşılığı *hetk-i ırzdır*³³⁷ ve namus perdesini yırtmak anlamında kullanılmaktadır.³³⁸ Toplumun genel ahlak ilkelerine karşı bir eylem olan ve kamuoyu güvenliğini tehdit edebilen bir suç olan tecavüz İslam hukuku içinde de kabul edilmeyerek zina suçları içinde yer edinmiştir. Zina, evli bir erkek ya da kadının evli olduğu eşi dışında biri ile cinsel ilişki içinde bulunması, bekar olan kadın ya da erkeğin de karşı cinsten biri ile cinsel birliktelik yaşamasıdır.³³⁹ İslam hukukunda zina suçu içinde bulunan tecavüz had cezaları kapsamında tutulmuş ancak daha çok tazir olarak cezalandırılması yapılmıştır.³⁴⁰ Osmanlı hukukunda zina suçuna dayak, kürek, ölüm, para ve sürgün gibi cezalar uygulanmıştır.³⁴¹ Sadece şahsa ait değil aynı zamanda topluma karşı işlenmiş olan suçlar içinde de yer alabilecek olan tecavüz suçunu zinadan ayıran en temel özellik kadının erkek tarafından cinsel ilişkiye zorlanmasıdır. Genel anlamda bir erkeğin bir kadını zorla cinsel ilişkiye girmeye zorlaması³⁴² olarak tanımlanan tecavüz; hakk-ı âdemî yani şahsa karşı yapılan fenalık ve hakk-ı Allah (Allah hakkı) Allah’a karşı yapılan fenalık kötülük olarak da değerlendirilmektedir.³⁴³

Kanunnamelerde doğrudan tecavüz terimi olmamakla birlikte bu suçu tanımlayan suç ve ceza maddeleri görülmektedir.³⁴⁴ Fatih Kanunnamesinde de bu suçla ilgili doğrudan bir madde bulunmamasına rağmen II. Bayezid Kanunnamesinde bu suçun işleyen kişilerin tenasül uzvunun kesilmesi hükmü bulunmaktadır.³⁴⁵ Aynı hüküm Kanuninin Kanunnamesinde de geçmektedir.³⁴⁶ Irza geçme ve tecavüz ile ilgili en

³³⁷ Adem Yıldırım, “İslam Hukukunda Cinsel Dokunulmazlığa Karşı İşlenen Hetk-i Irz (Tecavüz) Suçunun Cezası ve Kur’an Ceza İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı:47, 2018, ss.225-261.

³³⁸ Zübeyde Güneş Yağcı, “Osmanlı Kanunnamelerinde Suç ve Ceza: Kadınlar ”, **Tanzimat Öncesi Osmanlı Toplumunda Cinsiyet, Mahremiyet ve Sosyal Hayat**, (Ed. Miyase Koyuncu Kaya, Bedriye Yılmaz), 1.Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2018, ss. 421-431.

³³⁹ Avcı, s.162.

³⁴⁰ Belkıs Konan, “Osmanlı Hukukunda Tecavüz Suçu”, **OTAM**, Sayı:29, 2011, ss.152-153.

³⁴¹ Ahmet Aksın ve Emrah Maral, “Osmanlı Devletinde Irza ve Namusa Yönelik İşlenen Suçlar ve Uygulanan Cezalar (1789-1852)”, **II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Kitabı**, (Ed. Fethi Gedikli), 13-14 Mayıs 2016, Cilt:1, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.820.

³⁴² Duygun Yarsuvat, “Mukayeseli Hukukta Cinsel Suçlar ve Müeyyideleri”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:30, Sayı: 1-2, 1964, ss. 115-170.

³⁴³ Melike Karabacak, “İrzimi İsterim: 19.Yüzyılda Cinsel Saldırı Davaları Üzerine Bir Vaka İncelemesi”, **Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi**, Cilt:6, Sayı:14, 2019, s.193.

³⁴⁴ Yağcı, s. 422.

³⁴⁵ Avcı, s.204, Yıldırım, s.141.

³⁴⁶ Konan, s. 158, Coşkun Üçok, “Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler III”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, 1947, s. 58.

kapsamlı hükümler 1858 Ceza Kanunnamesinde yer almaktadır. Söz konusu suçun işleniş biçimi ve suçluların durumuna göre ceza kanunnamesinde cezalar ve cezaların türleri de ayrıntılı olarak belirtilmektedir.³⁴⁷ Bu bölümde Sivas Vilayeti sınırları içinde gerçekleşen tecavüz suçları ele alınmıştır.

Sivas Vilayeti'nde gerçekleşmiş bir başka suç türü de tecavüz olmuştur. Arşiv kayıtlarına göre cebren kız kaçırma yoluyla yapılan tecavüz suçunun yanında evlenmemiş kızlarda *izale-i biki* yani kızlık bozma şeklinde gerçekleşen tecavüz olayları da vardır. İzale-i biki şeklinde yapılan tecavüzler sonucunda ahali arasında büyük karışıklıklar meydana gelmiş bu suçun mağdurları büyük zararlar görmüştür. Sivas'ın Tozanlı kazasında yaşanan tecavüz olayı da *izale-i biki* şeklinde meydana gelmiştir. Tozanlı Kazasının Elisle karyesi ahalisinden Recep'in kızı olan Fatma'yı dağa kaçırarak zorla biki izale (kızlığını bozmuş) eylemişlerdir. Olay üzerine suçlu biki tazminatı ödedikten sonra üç sene kürek cezasına çarptırılmıştır.³⁴⁸

Tecavüz suçunun beraberinde kız kaçırma, dağa kız kaldırma suçunu da doğurduğunu söyleyebilmek mümkündür. Öyle ki pek çok tecavüz suçunun öncesinde kızların cebren kaçırıldıkları, dağa kaldırıldıkları ya da zorla alıkonuldukları durumlar görülmüştür. Dağa kadın kaçırarak gerçekleştirilen tecavüz olaylarından biri de Gedikçubuk kazasında yaşanmıştır. Belgede geçen bilgilere göre olay şu şekilde gerçekleşmiştir; Sivas'ın Gedikçubuk kazasında Kızılca Kışla karyesinden Mustafa Efendi oğulları Mehmet Efendi ve Hüseyin Efendi'nin eşleri Meryem ve Fatma (Fatıma) hatunlar hanelerinden aldatılarak ve kandırılarak gece üç sularında Cinnioğlu Hacı Mehmet ile Abazaoğlu Aziz adlı şahıslar tarafından kaçırılmış ve üç gün boyunca dağ başlarında gezdirilerek tecavüz edilmişlerdir. Meryem ve Fatma hatunlar daha sonra Aziz ve Hacı Mehmet tarafından tekrardan Kızılca Kışla karyesine geri getirilmişlerdir. Yapılan araştırmalar sonrasında Hacı Mehmet yakalanamamış olsa dahi Aziz ele geçirilerek tutuklanmıştır.³⁴⁹

³⁴⁷ Konan, ss.162-167.

³⁴⁸ BOA, MVL, 743/15, (H-26.07.1282)

³⁴⁹ BOA, MVL, 680/70, (H-20.03.1281)

Bir başka tecavüz ve bıkını izale durumu Koçhisar kazasında meydana gelmiştir. Canik kazasına bağlı Türke karyesi ahalisinden Ahmet adlı kişi Nizamiye Doksan Üçüncü Alay Üçüncü Tabur Üçüncü Bölük efradından Hafız Mehmet'in Sivas'ın Koçhisar kazasına bağlı Türke yerinde oturan kız kardeşine tecavüz ederek bıkını izale etmiştir.³⁵⁰ Bu olay sonrasında Hafız Mehmet suçlunun yakalanması için şikâyetle bulunmuştur.

Tecavüzden dolayı ahalinin bu durumdan utanç duyuyor olması, kızı ya da eşlerinin mahalleli arasında adının çıkmasından korkması veya adli makamlara söylemekten kaçınması bu tür suçu işleyen kişilerin cezalandırılmamasına ya da ortadan kaybolmasına sebebiyet vermiştir. Özellikle evlilik çağına gelmiş genç kızların başlarına böylesine bir olayın gelmesi ve suçluların ortadan kaybolması kendilerine olduğu kadar onların ailelerine de sosyal hayatta zorluklar yaşatmıştır. Erbaa kazasının Herek karyesinden olan Anna'yı kaçıran tecavüz eden Karabet, Motros ve Mirca adlı kişilerde kaçmış³⁵¹ bu durumda en çok Anna mağdur olmuştur.

Anlaşılabacağı üzere toplumun huzur ortamını bozan ve kişinin beden dokunulmazlığını ihlal eden tecavüz ve benzeri suçlar ne yazık ki her dönem yaşanmış genç kızlar ve aileler bundan oldukça zarar görmüştür. Adli kurumlara yansımış olan pek çok davada alınan kararlar ile mağdurun yanında yer alınmaya çalışılmış gerek nakdi gerekse hapis cezaları ile suçun önüne geçilmeye uğraşmıştır.

2.2.5. Kız Kaçırma

Aile birliğini tehdit eden ve toplum içinde huzursuzluğa yol açabilecek olan kız kaçırma suçu ağır suçlar arasında yer almaktadır. Kırsal kesimlerde sıklıkla rastlanılan kız kaçırma suçu; kız ve kadınların kendi istekleri dışında bir yerden alınıp götürülmesi ve alıkonulması olarak tanımlanabilmektedir.³⁵² İslam ceza hukukunda tazir cezası içinde tutulan kız kaçırma suçu ile ilgili Osmanlı kanunnamelerine bakıldığında ise Fatih Sultan Mehmet Kanunnamesinde bir madde bulunmadığı anlaşılmaktadır. İnsan kaçırma ve

³⁵⁰ BOA, DH.H, 37/18, (H-29.06.1331)

³⁵¹ BOA, DH.EUM.EMN, 34/55, (H-08.12.1331)

³⁵² Mahmut Tezcan, "Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi", **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Cilt:6, Sayı:6, Ankara, 2003, ss.41-42.

dolayısıyla kız kaçırma suçu ile ilgili maddelere ilk olarak II. Bayezid Kanunnamesinde rastlanmaktadır.³⁵³ Bu kanunnamede insan kaçırma suçunun tarifi yapıp bu suçun cezası belirlenmiştir. Kız ve avret çekme suçu olarak nitelenen bu suç söz konusu kanunnamede; *“Kız ve oğlan çeken kişinin ve hıyanet ile bir ecnebinin evine giren kimsenin ve avret ve kız çekmeğe varan kimesnenin içmeği (emceği) kesile. Kız ve avret çeküb gücile nikâh etdirene cebr ile boşadalar ve nikâh edenin sakalın keseler ve muhkem let edeler. Ve avretle dutılanın şer'an siyasetin edeler”* şeklinde geçmektedir.³⁵⁴ Kanunnamede geçen hüküm ile zorla kız kaçırın kişinin boşandırılacağı ve nikâhı kıyan din adamının ise sakalının kesilerek dövürüleceği aktarılmıştır. Bu hüküm Kanuni Sultan Süleyman Kanunnamesinde de aynı şekilde bulunmaktadır. Tanzimat Fermanı sonrası yayınlanan ceza kanunnamelerinden biri olan 1851 Ceza Kanunnamesinde de kız kaçırma suçuna yer verilmiştir. 1858 Ceza Kanunnamesinde ise açık olarak buluş çağına ermemiş kız çocuklarının zorla ve hile ile kaçırılması halinde hapis veya kürek cezası ile çarptırılacağı belirtilmiştir.³⁵⁵

Kız kaçırma, dağa kız kaldırma çoğu zaman tecavüz suçu ile birlikte anılmıştır. Bu nedenle kız kaçırma olaylarının sonunda muhtemelen tecavüz suçu da işlenmiştir. Kız kaçırma gibi olaylar çoğunlukla eşkıyalar tarafından işlenen suçlar arasında olsa da bu suçu zaman zaman sevdiği kızla evlenebilmek için işleyen erkeklerin de varlığı bilinmektedir. Sevdiği kızı ailesinden isteyen ancak ailenin rızasını alamayan erkekler kızları gönüllü olarak ya da cebren kaçırmak ailelerinden zorla izin alma yöntemine başvurmuşlardır. Böylesi olaylar Anadolu’da çokça yaşanan eski evlilik türlerinden biridir. Kızların aileleri ise durumun yöre halkı tarafından duyulmaması ve kendilerine karşı laf, söz söylenmemesi için kız evlatlarını kaçırın kişiler ile çoğunlukla anlaşma yoluna gitmiş neticede kız kaçırma olayı evlilik ile sonlanmıştır. Bu durum masumane

³⁵³ Leslie Peirce, “İnsan Kaçırmanın Namuslu ve Namussuz Halleri: Osmanlı Dünyasında Hükümdarlar, Eşkıyalar ve Kahramanlar”, çev. Neslihan Demirkol, **Kebikeç**, Sayı:34, 2012, s.46.

³⁵⁴ Ahmet Akgündüz, **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri İkinci Kitap II. Bayezid Devri Kanunnameleri**, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990, s. 43.

³⁵⁵ Mehmet Selim Temel, **Osmanlı Devleti’nde Kız Kaçırma (1839-1908): Devlet, Cemaatler ve Modernleşme**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019, ss.21-45.

gibi gözükmiş olsa da kanun karşısında fiil zorla yapılmış ise kız kaçırma suçu altında kabul edilmiş cezai yaptırımlar uygulanmıştır.

Kız kaçırma ile ilgili arşiv belgelerine göz atıldığında Hafik kazasında gerçekleşen bir olay dikkat çekmektedir. Hafik kazasına bağlı Çalıcı karyesi ahalisinden olup sabıkalı olan Ahmet ve Mustafa adlı kişiler Kürd Oğlu İsmail Hakkı'nın evini tecavüz ederek karısını yaralamış ve kızlarını da zorla hanelerine götürüp alıkoymuşlardır. Eve ait eşyaları da çalan bu kişiler hakkında İsmail Hakkı soruşturma başlatılmasını isteyerek şikâyetçi olmuştur.³⁵⁶ Bir başka kız kaçırma suçu ise geceleyin kapı kırarak gerçekleştirilmek istenmiştir. Cinayet cetvelinde geçen kayda göre Hüseyin'in kız kardeşini kaçırmak isteyen suçlular hücumla kapıya saldırarak içeri girmişlerdir. Keçebeği karyesinden Karaca Ömer oğlu Hüseyin ve Salih Kamil adlı kişilerin kız kaçırma girişimlerinin başarısız oldukları anlaşılmıştır.³⁵⁷ Aynı cinayet cetveline yansıyan bir diğer kız kaçırma olayı ise Ballı Kaya karyesinden Kışlakçı oğlu Musa'nın karısı Zeynep'in başına gelmiştir. Zeynep aynı karyeden Ali oğlu Yusuf, Koca Bekir oğlu, Hokoğlu Hüseyin ve Aşur oğlu Osman tarafından gündüz vakti karye civarındaki harmanlıktan kaçırılmıştır ancak jandarma tarafından yakalanan suçlular ele geçirilerek adliye sevk edilmişlerdir.³⁵⁸

Kız kaçırma durumu sadece Müslümanların başına gelmemiş Ermeni milletinden de mağdurlar olmuştur. Bir belgeye göre; Kangal karyesi ahalisinden ve Ermeni milletinden olan Keşişoğlu Esrail'in karısı Karan, hanesinden zorla kaçırılarak gaip edilmiştir. Öte yandan Yarhisar karyeli Karakız oğlu Arut'un da karısının birkaç adam tarafından cebren kaçırıldığı yazılıdır. Belgede Arut'un hanesinin kapısının kırıldığı ve pencerelerinin tahrip edildiği bilgileri de bulunmaktadır.³⁵⁹

Kız kaçırma suçuna karışarak halkın nefretini alan eşkıyalarda bilinmektedir. Bunlardan biri de Tomuzaderesi köyünden olan Karacaoğlan Hamid'dir. Kız kaçırmak

³⁵⁶ BOA, DH.MKT, 342/3, (H-11.08.1312)

³⁵⁷ BOA, DH.EUM.EMN, 96/12, (H-21.02.1331)

³⁵⁸ BOA, DH.EUM.EMN, 96/12, (H-21.02.1331)

³⁵⁹ BOA, DH.TMIK.M, 40/65, (H-12.05.1315)

başta olmak üzere pek çok suça karışan dağa adam kaldıran, gaspçılık yapan Hamid'in yakalanması için ahali toplaşmış ve kolluk kuvvetlerine şikâyetlerini bildirmişlerdir.³⁶⁰

Böylesine kız kaçıрма, dağa kız kaldırma, ahalinin eşine göz koyup kandırarak kaçıрма gibi olaylar Sivas Vilayetine bağlı sancak ve kazalarda yaşanmış suçun işleniş biçimine göre nakdi veyahut hapis cezalarına karar verilmiştir.

2.2.6. Darp ve Yaralama

Sivas Vilayeti'ndeki cinayet türü suçlar arasında darp ve yaralama suçu da bulunmaktadır. Suçun kasti olarak gerçekleştirilmesi cezai uygulamaların türünü de belirlemiştir. İsteyerek bir kişiyi darp etmek ve yaralamak planlı bir eylem olarak kabul edildiğinden daha çok hapis cezalarının verildiği görülmüştür. Sivas'taki darp olayları incelendiğinde ahali arasındaki anlaşmazlıkların ve eşkıya olaylarının bu suçun ortaya çıkmasında etkisi olduğu saptanmıştır. Söz konusu darp ve yaralama başlığı altında Sivas ve çevre sancaklarda meydana gelmiş olan darp ve yaralama suçları incelenmeye çalışılmış ele geçen arşiv kayıtları değerlendirilmiştir.

Darp ve adam yaralama ile ilgili arşiv belgeleri tarandığında karşımıza ilk olarak bir eşkıyanın darp suçuna neden olduğunu anlatan bir belge çıkmıştır. Belgeye göre; Sivas'ın Aziziye kazasına bağlı olan Palas memlahasından tuz alan müşterileri soyan ve onları darp ederek yaralayan eşkıyanın faaliyetleri tespit edilmiş hakkında yakalama emri çıkartılmıştır. Kimliği belirlenen bu eşkıya yakalanmış Palas memlahasından tuz alan müşterilerin ise bu tür eşkıya saldırılarına karşı korunmasına karar verilmiştir.³⁶¹

Darp ve yaralama suçlarına sadece eşkıyalar karışmamış yerli ahali arasındaki çekişmelerinde bu tür suçların önünü açtığı anlaşılmıştır. Özellikle Sivas gibi Ermeni ve Rum nüfusunun yoğunlukta yaşadığı bir vilayette yerli ahali arasındaki husumetler XIX. yüzyılın son dönemlerinde iyice artmış bu durum Müslüman halk ile Gayrimüslim halk arasındaki olayların daha da körüklenmesine sebebiyet vermiştir. Bu duruma örnek olabilecek bir durum Tokat'ta meydana gelmiştir. Tokat'ta Ermeni ve Rum milletten 4 kişi Müslüman olan bir çocuğu darp ederek yaralamış bu olay ahali arasında kargaşaya

³⁶⁰ BOA, DH.MKT, 369/37, (H-05.11.1312)

³⁶¹ BOA, DH.MKT, 1955/97, (H-05.11.1309)

neden olmuştur. Belgede suçluların bulunduğu ve tutuklandığı yer alırken aynı zamanda kargaşanın daha da büyümesine meydan verilmemesi yazılmıştır.³⁶²

Kasten yaralama ve bu yaralama suçundan dolayı mağdur olmuş kişilerin adli mercilere yapmış oldukları şikâyetlerin bir kısmı oldukça dikkat çekmektedir. Dikkat çeken darp suçlarının kaydedildiği belgeler arasında devlet memurlarının başrolde olduğu durumlar da vardır. Kaymakam Ömer Bey ile ziraat müfettişi olan Mazhar Bey arasındaki yaralama olayı da bunlardan biridir. Havza kaymakamı olan Ömer Bey'in Trabzon ve Sivas Vilayeti ziraat müfettişi olan Mazhar Bey'i Amasya çarşısında açıkça darp ederek yaralamaya çalışmıştır. Olayda avukat olan Bedosyan Kalost Ömer Bey'i şikâyet etmiş ve Sivas Vilayetince derhal gerekenin yapılmasını talep etmiştir.³⁶³ Devlet adamlarının karıştığı tek darp ve yaralama suçu bu değildir. Ladik kaymakamı olan Tevfik Bey'in de bazı şahısları darp ettiği ve kanuna aykırı olarak kişileri hapsedtiği anlaşılmıştır. Bu olay sonucunda Tevfik Bey görevinden azledilirken yerine Mustafa Hulusi Efendi'nin tayin olunması bildirilmiştir.³⁶⁴

Sivas'ta meydana gelmiş olan darp ve yaralama suçlarının beraberinde ölümle sonuçlandığı olaylarda bilinmektedir. Darp olayları esnasında birinin ölmesi verilecek cezanın şiddetini arttırmış cezalar kasten adam öldürme çerçevesinde değerlendirilerek uygulamaya koyulmuştur. Ölümle sonuçlanan darp olaylarına bakıldığında bir çocuğun darp sonucu öldüğünün yazılı olduğu belge oldukça dikkat çekmektedir. Karahisar-ı Şarki'de jandarma mülazımlarından olan Hüseyin Ağa'nın Suşehri'ne bağlı olan Közköy karyesinden olan ahaliyi darp ederek tehdit ettiği bu darp sonucunda bir çocuğun vefat ettiği anlaşılmaktadır. Belgede çocuğun vefat etmesi sonucunda şikâyetler edilerek soruşturmaya lüzum görüldüğü geçmektedir.³⁶⁵

Anlaşılabilecek üzere Osmanlı Devleti'nin hemen hemen her toprağında görülebilecek suçlar arasında yer alan darp ve yaralama suçu Sivas Vilayeti'nde de tespit edilmiştir. Çoğu zaman eşkıya merkezli olan darp suçunu yöre halkının birbirine karşı olan düşmanlıkları da tetiklemiştir. Darp ve yaralama suçlarına karışan kişiler yakalanıp

³⁶² BOA, DH.ŞFR, 146/78, (R-31.08.1306)

³⁶³ BOA, DH.MKT, 1601/14, (H-02.07.1306)

³⁶⁴ BO, DH.MKT, 772/59, (H-11.07.1321)

³⁶⁵ BOA, DH.TMIK.M, 26/24, (H-06.08.1314)

gerekli görüldüğü takdirde hapse atıldığı gibi yaralama suçuna karışarak emniyeti suiistimal eden devlet görevlileri ise azledilmiştir.

2.2.7. Rüşvet

En eski topluluk ve devletlerde dahi görülmüş olan rüşvet “*reşv*” kökündün türemiştir. Kişinin haksız kazan elde ederek görevini kötüye kullanması olarak tanımlanabilen rüşvet için adam kayırma anlamına gelen “*muhâbât*” kelimesi de kullanılmıştır.³⁶⁶ Haram kazancı işaret eden rüşvet bütün ilahi dinlerde kabul görmediği gibi İslam dininde de kesin olarak yasaklanmıştır. Rüşvet çoğu zaman hediye terimi ile birlikte iç içe geçtiği için Hz. Peygamber de bu konu üzerinde durmuş hediye alınıp verilmesinin özendirici bir davranış olmasına rağmen kamu görevi ile meşgul olan kişilerin kendi görevlerini kötüye kullanmalarına neden olabilecek her türlü hediye ve alışverişten uzak durmaları gerektiğinin altını çizmiştir.³⁶⁷

Günümüzde dahi büyük bir toplumsal sorun olan rüşvet suçunun Osmanlı’daki ilk kayıtlarının Orhan Bey zamanına kadar dayandığı ve Çandarlı Kara Halil Paşa’nın Osmanlı ordusunu oluştururken rüşvet aldığı bilinmektedir.³⁶⁸ Kuruluştan yükselmeye kadar hemen hemen her dönemde görülmüş olan rüşvet suçu özellikle Kanuni dönemi ve sonrasında devletin her kademesine nüfuz etmiştir. Osmanlı hukukunda tazir suçları kapsamında değerlendirilen rüşvet suçu³⁶⁹ devletin idari yapısındaki çözümlerinin de başrolünde oynamıştır. Rüşvet aldığı tespit edilen devlet memurlarına çoğu zaman görevden alma gibi cezalar uygun görülmüştür.³⁷⁰

Sivas Vilayeti’nde de rüşvet suçlarına rastlanılmış ve rüşvetin önüne geçilmek için çeşitli önlemler alınmıştır. Daha çok devlet memurları arasında görülen rüşvet alma suçu nedeniyle görevi kötüye kullanma ve haksız kazanç sağlama durumları yaşanmış halk ise bundan dolayı mağdur olmuştur. İsmi rüşvet suçuna karışan pek çok devlet adamı halkın şikâyetleri doğrultusunda tespit edilerek haklarında soruşturmalar başlatılmıştır. Bu tür

³⁶⁶ Saffet Köse, “Rüşvet”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:35, İstanbul, 2008, ss.303-306.

³⁶⁷ Köse, s.305.

³⁶⁸ Neslihan Fulin, “Osmanlıda Rüşvet ve Cezası”, **Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, 2019, s.28.

³⁶⁹ Fulin, s.32.

³⁷⁰ Kemal Daşcıoğlu, “ Osmanlı Döneminde Rüşvet ve Sahtekârlık Suçları ve Bunlara Verilen Cezalar Üzerine Bazı Belgeler”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı:59, 2005, s.121.

suç olaylarında ismi geçen kişilerden ilki Tokat belediye reisliğine tayin olunan Kasım Efendi'dir. Tokatlı olan Ahmet Raif tarafından rüşvet aldığı yönünde şikâyet edilen Kasım Efendi hakkında soruşturma başlatılmıştır.³⁷¹ Rüşvet alma suçuna karışan devlet adamlarından bir başkası ise Bekir Paşa'dır. Amasya mutasarrıfı olan Bekir Paşa bir kazadan üç bin lira rüşvet aldığı iddia edilerek ahali tarafından şikâyet edilmiştir.³⁷²

Rüşvet verip rüşvet alma suçu beraberinde görevinden azledilen devlet adamlarını da doğurmuştur. Haklarında şikâyetler olan yöneticiler yapılan soruşturmalar sonucunda suçlu görülürse azledilmiş ve görevlerinden uzaklaştırılmışlardır. Belgelerin aktardığına göre Cemil Efendi de azledilen yöneticiler arasında yer almaktadır. Ladik kaymakamı olarak görev yapan ancak ismi rüşvet suçlarına karıştığı için halkın nefretini kazanan Cemil Efendi, görevinden azledilmiştir.³⁷³ Görevinden azledilme durumu Divriği kazası nüfus memuru Hacı Said Efendi'nin de başına gelmiştir. Nüfus memuru olarak görevde olan Hoca Said Efendi'nin rüşvet almadan iş yapmadığını bildiren halk Said Efendi ile ilgili şikâyetlerde bulunmuş yapılan incelemelerin ardından Said Efendi görevinden uzaklaştırılmıştır.³⁷⁴

Sivas Vilayeti'ndeki rüşvetle ilgili arşiv belgeleri incelendiğinde bazı devlet adamlarının hakkında şikâyet bulunmasına rağmen görevlerinde kalmaya devam ettikleri anlaşılmıştır. Kamil Efendi'de rüşvet almaktan suçlanan ancak görevinden azledilmeyen devlet adamlarından biridir. Hakkında rüşvet ve evrakta sahtecilik gibi türlü iddialar bulunan Tokat defter-i hakani memuru Kamil Efendi görevinde kalmaya devam etmiş ancak başka bir mahalleye nakli uygun görülmüştür.³⁷⁵

Rüşvet almak her dönem büyük suçlar arasında görülmüş kişilerin devlet dairlerindeki işlerini gizli yoldan para vererek yürütmesi ise kabul edilmemiştir. Rüşvet alma suçuna ismi karışan kişiler sadece kendi görevlerini kötüye kullanmamış aynı zamanda halkın devlete olan güvenini de sarmıştır. Devletin idari mekanizmalarına hasar veren bu kişiler bu nedenle suçları tespit edildikleri anda tutuklanarak hapsedilmişlerdir.

³⁷¹ BOA, DH.MKT, 1845/63, (H-22.11.1308)

³⁷² BOA, DH.ŞFR, 175/84, (R-17.04.1311)

³⁷³ BOA, DH.MKT, 1482/109, (H-22.05.1305)

³⁷⁴ BOA, DH.MKT, 1799/6, (H-01.06.1308)

³⁷⁵ BOA, DH.MKT, 2396/51, (H-01.05.1318)

Ancak bazı durumlarda bu suçtan ceza alarak hapsedilen kişilerin cezalarının hafifletildiği ya da tamamen affedildiği durumlar meydana gelmiştir. Rüşvet suçundan Amasya hapishanesinde mahkûm olan Mecidözünden Çerkez muhacirlerden Ali Bey’de bunlardan biridir. Karısı intihar eden Ali Bey’in geride kalan çocuklarının sahipsiz kalması ve onlara bakıcılık yapacak kimsesinin bulunmaması suçunun affedilmesine neden olmuştur.³⁷⁶ Böylelikle hapishaneden çıkarılan Ali Bey çocuklarına bakabilmesi için salıverilmiştir.

XVIII. yüzyılda devlet idaresinde ve bürokrasisinde büyük yozlaşmaların görüldüğü Osmanlı Devleti’nde XIX. yüzyılda rüşvet olaylarının artması şaşırtıcı değildir. Toplumsal bir sorun haline gelmeye başlayan rüşvet sadece bir suç olarak kalmamış aynı zamanda halkında devletine ve devleti temsil eden idarecilerine olan güvenini de sarsmıştır.

³⁷⁶ BOA, DH.MKT, 439/42, (H-18.04.1313)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİVAS VİLAYETİ'NDEKİ CÜNHA VE KABAHAHAT TÜRÜ SUÇLAR

Bu bölümde cünha ve kabahat türü suçlar ele alınacaktır. Sürgün, memurluktan uzaklaştırma, hapis gibi cezaların uygun görüldüğü bu suçlar kapsamında hayvan hırsızlığı, adi hırsızlık, kaçakçılık ve tehdit gibi suçlar başta olmak üzere sarhoşluk, evrakta sahtecilik, sahte para imalatı ve hakaret gibi suçlardan da bahsedilmiştir.

3.1. Adi Hırsızlık

Osmanlı'da suçluya verilen cezanın niteliği ve süresi çerçevesinde suçların cinayet, cünha ve kabahat olarak ayrıldığı hırsızlığın ise eylemin gerçekleşme düzeyine göre cinayet ve cünha olarak değerlendirildiği aktarılmıştı. Cinayet olarak kabul edilen hırsızlığın geceleyin zorla, en az iki kişi ile ve kapı pencere delerek yapılması gerektiği üzerinde de durulmuştu. Bu anlamda cinayet türü hırsızlıkta şahısların daha ağır cezalar alabildiğini kürek, hapis ve para cezalarının çoğunlukla uygulandığını söylemek mümkündür. Öte yandan cünha suçu olarak görülen adi hırsızlıkta eylemin gece vakti bir mahalde birden fazla kişi tarafından gerçekleştirilmesi, gündüz ise açık veya gizli olarak silahla yapılması gerekmektedir. Adi hırsızlığın kapsamına hancı, lokantacı gibi esnaf grubunun kendisine emanet edilen eşyayı çalması ve mahsul-ürün hırsızlığı da girmektedir.³⁷⁷

Sivas'taki adi hırsızlık suçları cinayet türü hırsızlık kadar dikkat çekecek ölçüdedir. Konu ile ilgili arşiv belgeleri incelendiğinde ürün ve erzak hırsızlığı hakkında işlenmiş suçlar tespit edilmiştir. Bu olaylardan biri Sivas'ın Küçükkilise Mahallesi'nde yaşanmıştır. Küçükkilise Mahallesi sakinlerinden biri olan Mardiros bir bakkal çırağıdır. Mardiros ustası olan Kigork ile birlikte bakkal dükkânını işletmektedir. Arşiv belgesine göre Mardiros, Kigork'un dükkânından kendisine emanet edilen erzağın bir kısmını çalmış ve yakalanmıştır. Adli incelemelerin ardından Mardiros'a üç sene hapis cezasının verilmesi uygun görülmüştür.³⁷⁸

³⁷⁷ Sarıay, s.172.

³⁷⁸ BOA, MVL, 743/62, (H-26.08.1282)

Sivas'ta kayıtlara geçen bir başka adi hırsızlık örneği ise yine bir bakkal da meydana gelmiştir. Sivas'ta bakkal Müezzinoğlu Hasan Ağa'nın dükkânını açarak bir miktar erzak çaldığı anlaşılan daha sonra da bunu itiraf eden Bakkal Moses oğlu Serkiz kesici aletle zorla kapı delerek cinayet türü bir hırsızlık yaptığı için üç sene kürek cezasına çarptırılmıştır.³⁷⁹

Cinayet cetveline yansıyan bir başka suçta ahz'dır. Bir malın veya eşyanın gizlice alınması olarak tanımlanabilen ahz ile ilgili dikkat çeken ilk olay Kürkçüoğlu (kürekçioğlu) Lion'un başına gelmiştir. Lion bağına gittiği sırada eşya ve paraları alınmış suçlu olan Mehmed, Hacı ve Mecid adındaki kişiler adliyeye sevk edilmiştir.³⁸⁰

Ağırlıklı olarak ürün, mahsul ve erzak hırsızlığı olarak karşımıza çıkan Sivas'taki adi hırsızlık örneklerinden de anlaşılabileceği üzere bu fiili gerçekleştirilenler affedilmemiş, hırsızlık esnasında kesici bir alet kullanılmış ise verilecek cezaların ağırlığı da ona göre değişmiştir. Adi hırsızlık kapsamında hırsızlar tarafından mağdur edilen ahali ise mal, eşya, ürün ve mahsullerinin ellerinden çıkması ile büyük zararlara uğratılmışlardır.

3.2. Hayvan Hırsızlığı

Osmanlı Devleti'nde Müslüman ahalinin en yaygın geçim kaynaklarından biri de hiç kuşkusuz hayvancılıktır. Bu nedenle Müslümanların kendi geçimlerini sağlamaları için gerekli unsur olan hayvanların varlığı, korunması, hayvansal hastalıkların önlenmeye çalışılması oldukça önemli bir konu olmuştur. Vilayet genelinde görülen suçlardan biri olan hayvan hırsızlığı uzun yıllar boyunca kolluk kuvvetlerini meşgul etmiş konu ile ilgili çeşitli önlemler alınıp uygulanmaya çalışılmıştır.

Arşiv belgelerindeki bilgilere göre Sivas ve çevresindeki vilayetlerde hayvan hırsızlığının oldukça fazla olduğu dikkat çekmektedir. Hayvan hırsızlığında çoğunlukla at, eşek gibi taşımacılıkta kullanılan hayvanlar tercih edilmiş bunun yanında etinden, sütünden ve yününden faydalanılacak büyükbaş ve küçükbaş hayvanlar da çalınmıştır. Divriği Kazası'nın Hornovil köyü mevkiinde de böylesine bir olay yaşanmıştır. Köylünün

³⁷⁹ BAO, MVL, 745/50, (H-06.02.1283)

³⁸⁰ BOA, DH.EUM.EMN, 96/12, (H-21.02.1331)

bir atı ve eşeğini çalan hırsızlar yapılan incelemelerin sonunda yakalanmışlarsa da Kuruçay taraflarında gecenin karanlığından yararlanarak kaçmayı başarmışlardır.³⁸¹ Eşkîya ya da hırsız olabileceği düşünülen suçluların yakalanmadan kaçtığı, kimliklerini kaybettirdiği ve çalınan hayvanların ise bir daha bulunamadığı durumların oldukça fazla olduğu bilinmektedir.

Sınırları geniş olan ve pek çok milletten insana ev sahipliği yapan Sivas Vilayeti'nde bir dönem hayvan hırsızlığı oldukça artmış durumdan mağdur olan halk ise çözümü adli makamlara şikâyet etmekte bulmuştur. Sivas'ın Hamidiye kazasına bağlı İskefsir nahiyesinde koyunların gasp edilmesi ahali arasında korkuya neden olmuş gaspçı olup koyun hırsızlığı yapanın Çakır Ahmet ve oğlu olduğu tespit edilmiştir. Bölge halkı Çakır Ahmet ve oğlunu şikâyet etmiş ve onların hakkında kanuni işlem yapılması talebinde bulunmuşlardır.³⁸²

Hayvan hırsızlığına pek çok milletten ve kimlikten insanlar karışmış olsa da genellikle bu suçun başrollerini eşkıyalar oynamıştır. Eşkîyalık yaptıkları bölgedeki insanlara musallat olarak mal, para ve kıymetli eşyalarına göz koymuş olan eşkıyalar aynı zamanda ahaliden çaldıkları hayvanların etinden, sütünden yararlanmış koyun gibi hayvanların postlarını ise giyecek olarak kullanabildikleri gibi satıp nakit para ihtiyaçlarını da gidermişlerdir.

Tokat'ta eşkıyalık yapan Kasımoğlu Deli Mehmet ile Ali oğlu Hamid'de hayvan hırsızlığı ile ün salmıştır. Ahaliden zorla koyun isteyen bu eşkıyalar suçu işledikleri sırada yakalanmış tutuklanarak adliyeye sevk edilmiştir.³⁸³ Eşkîyaların sıklıkla başvurduğu bir suç türü olduğu için hayvan hırsızlığı ile ilgili araştırmalar yapıldığında karşımıza eşkıyalık, eşkıyalık ile ilgili bir araştırma yaparken de hayvan hırsızlığı ile ilgili belge ve bulgulara rastlamaktayız. Eşkîyaların sebep olduğu bir başka hayvan hırsızlığı ise Mecidözü kazasında yaşanmıştır. Söz konusu belgeye göre; Badıllı aşireti mensuplarından beş kişi Mecidözü kazasındaki bazı hayvan ve koyunları gasp etmiş köy bekçisi ve koyunların sahibi tarafından takip edilmeleri sonucunda ise çıkan arbedede bir

³⁸¹ BOA, DH.EUM.MTK, 77/16, (H-06.07.1332)

³⁸² BOA, DH.MKT, 1717/105, (H-24.08.1307)

³⁸³ DH.EUM.EMN, 34/58, (H-08.12.1331)

eşkiya öldürülmüş ve koyunlarda kurtarılmıştır.³⁸⁴ Hayvan hırsızlığı ile ilgili bir başka suçta Divriği kazasında yaşanmıştır. Gündiran karyesi sakinlerinden biri olan Kavaklı oğlu Hazer'in öküzleri ve bir adette kazanı çalınmıştır. Bu durumdan oldukça mağdur olan Hazer hırsızlığı yapanın Divriği kazalı Hayran oğlu Karabet'in olduğunu iddia etmiş ve kolluk kuvvetlerine başvurmuştur.³⁸⁵

Sivas'ta hayvan hırsızlığı başta olmak üzere rüşvet ve kız kaldırma suçlarında artış yaşanmış bu suçların önüne geçilemeyince köylülerin hükümete başvuruları da artmıştır. Yapılan başvurular kolluk kuvvetlerinin suçların önlenmesinde yetersiz kalması, zabtiye birliklerinin sayıca azlığı gibi sebeplerle göz ardı edilmiş bu durum halkın huzurlu ve güvenli hissetmesini engellemiştir. Konu ile ilgili bir belgede köylüler tarafından hükümete yazılan müracaatta işlere yeterince bakılmadığı suçların ise müthiş bir hal aldığı belirtilmiş bu konu üzerine durumun araştırılmasına karar verildiği yazılmıştır.³⁸⁶

Hayvan hırsızlığına son vermek ve bu suçun önüne geçilmek için bir takım önlemlerin alındığı dönemlerde vardır. Kolluk kuvvetleri bu suçun yaşandığı her durumda mağdurun yanında yer alması hırsızları yakalayarak kaçmalarına engel olmak istemiştir. Hızlı kararlar alınıp uygulanarak çalınan hayvanların canlı bir şekilde sahibine iade edilmesi amaçlanmıştır. Vilayet sınırlarında hayvan hırsızlığının önüne geçilmesi için kararlar alınmış ve uygulamaya koyulmuştur. Bu doğrultuda at cinsiyle koyun ve keçi hariç karasığır ve develerden yirmi para resm alınması uygun görülmüştür.³⁸⁷ Bu ve benzeri pek çok karar yürürlüğe koyularak hayvan hırsızlığının bir nebze de olsa önüne geçilmeye çalışılmıştır. Ancak eşkiyalık, gasp ve hırsızlık gibi suçların en çok yaşandığı vilayetlerden biri olan Sivas'ta hayvan hırsızlığına tamamen engel olunamamıştır.

3.3. Kaçakçılık

Sivas Vilayeti ve çevresinde sıklıkla karşılaşılan suçlardan biri de kaçakçılıktır. Kaçakçılık vasıtasıyla kişiler ürün üzerinden daha çok kâr elde edebilmeyi ve devletten vergi kaçırmayı amaçlamışlardır. Kaçakçılık söz konusu yüzyılda sadece Sivas ve

³⁸⁴ DH.EUM.EMN, 30/10, (H-06.10.1331)

³⁸⁵ BOA, DH.TMIK.M, 58/14, (H-04.04.1316)

³⁸⁶ BOA, BEO, 3521/264068, (H-04.03.1327)

³⁸⁷ BOA, DH.MKT, 1817/78, (H-29.07.1308)

çevresinde görülmemiştir. XIX. yüzyılda özellikle Ege Adaları ve Batı Anadolu bölgelerinde faaliyet göstermiş olan Rum kökenli eşkıya ve kaçakçılar Aydın Vilayeti çevresini tehdit etmiş asayişin bozulmasına sebebiyet vermişlerdir. Ege Adaları çevresinden eşkıyalık ve kaçakçılık için gelen bu çeteler adalarına geri kaçarak kolayca izlerini kaybettirmeyi başarmışlardır.³⁸⁸ Yakalanmaları oldukça zor olan Rum kökenli eşkıyalar böylelikle uzun süre boyunca faaliyetlerini sürdürebilmişlerdir. Osmanlı Devleti ise hem Batı Anadolu hem de Sivas gibi Anadolu'daki diğer vilayetlerde bu suçun önüne geçebilmek için önlemler almış ancak alınan bütün tedbirlere rağmen kaçakçılık yapılmaya devam etmiştir.

Sivas'ta kaçakçılık yapılan ürünlerin başında tütün gelmiştir. Öyle ki kolcuların sayısı arttırılıp gerekli önlemler alınmış ise de tam anlamıyla kaçakçılığın yapılmasına engel olunamamıştır. Bölge üzerinden tütünler çoğunlukla dağlarda gezen eşkıyalar aracılığı ile çalınıp satılmış bu eşkıyaların kimliğinin ise Ermeni ve Gürcülerden oluştuğu anlaşılmıştır. Ancak bazı dönemler Çerkez eşkıyaların da kaçakçılık suçuna karıştığı hatta konu ile ilgili adli makamların dahi önlemler aldığı ve Çerkez eşkıyalara karşı takiplerin yoğunlaştırıldığı arşiv belgelerinde geçmektedir. Böylesine bir olay Tokat ve Aziziye bölgelerinde yaşanmıştır. Belgeye göre; Çerkez eşkıyalarının tütün kaçakçılığını yoğunlukla Aziziye ve Tokat çevresinde yaptıkları anlaşılnca haklarında soruşturmaların devam ettirilmesine karar verilmiş ve şüpheli görülenler hakkında dikkatli olunmaları bildirilmiştir.³⁸⁹

Kaçakçılık ya da tütün kaçakçılığı sadece Sivas Vilayeti'nde karşılaşın suçlardan biri olmamıştır. XIX. yüzyılda Anadolu ve Rumeli'deki pek çok vilayet ve sancakta benzer durumlar yaşanmış kolluk kuvvetleri bu tür suçlarla mücadele etmek durumunda kalmıştır. Sivas'a yakın olan Trabzon, Ankara ve Erzurum gibi vilayetlerde de benzer suçlar meydana gelmiş hatta bu kaçakçılık suçlarının birbiri ile bağlantılı olabildiği gözlemlenmiştir. Arşivde böylesine belgelerin bulunması oldukça dikkat çekicidir. Belgelerde geçenlere göre vilayetlere konu ile ilgili yazılar gönderilmiş adli mercilerin

³⁸⁸ Mehmet Başaran, Ali Özçelik, "Ege Adaları Menşeli Rum Çetelerin Batı Anadolu'daki Eşkıyalık ve Kaçakçılık Faaliyetleri (XIX.Yüzyılın İkinci Yarısından XX.Yüzyılın İlk Çeyreğine)", **İzmir Araştırmaları Dergisi**, Sayı:11, Yıl:5, İzmir, 2019, ss.79-105.

³⁸⁹ BOA, DH.MKT, 333/38, (H-19.07.1312)

önlemler almaları gerektiği yazılmıştır. Başka bir arşiv kaydına göre Akçaabad kazasında bazı şahısların yanlarında silahlı adamlar bulundurarak Erzurum ve Sivas Vilayetleri'nde tütün kaçakçılığı yaptıkları bildirilmiş vilayet yöneticileri ve güvenlik birimleri uyarılmış önlemlerin alınması gerektiği aktarılmıştır.³⁹⁰

XIX. yüzyılda Sivas ve beraberindeki pek çok vilayetin en çok mücadele ettiği suçlardan biri haline gelen kaçakçılığın önüne geçilmek istenmesi sık sık suçlular ile kolluk kuvvetlerini karşı karşıya getirmiş bu durum taraflar arasında çatışmaların yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Böylesine bir çatışma örneğine Aziziye kazasında yaşanan bir olayın kayıtlara geçmesi ile anlayabilmekteyiz. Çatışma kaçak tütünler ile Sivas taraflarına gelen süvari ve piyade Lazlar ile zabtiye yüzbaşısı Seyfullah Efendi ve müfrezesi arasında gerçekleşmiştir. Süvari ve piyade 70-80 kişilik Lazların martini tüfekleri ve kaçırdıkları tütünlerle birlikte Trabzon'dan çıkıp Kayseri'ye oradan da Niğde sınırlarına yaklaştıkları haber alınmıştır. Durumun haber alınmasının ardından grubun üzerine gidilmiş ancak Laz grup kurşunlarla karşılık vermiştir. Yaşanan çatışmada zabıta kuvvetlerinin yetersizliği sebebiyle Laz kaçakçılar karşısında başarılı olunamamış ve hemen Ankara ve Adana taraflarından yeterli derecede süvari desteğinin sevki istenmiştir. Lazların Kayseri'den Sivas dolaylarına geçecekleri anlaşıncaya zabtiye yüzbaşısı Seyfullah Efendi müfrezesi Aziziye kazası civarında onlara yetişmiş ve teslim olmalarını teklif etmiştir. Ancak teslim ol çağrısına kurşunlarla saldırarak cevap veren Lazlar çatışmaların doğmasına sebebiyet vermiştir. Çatışma sonucunda Lazlardan altısı diri, dördü yaralı ve üç tanesi ise ölü olarak yakalanmıştır. Lazların elinden otuz kadar beygir ve eşek, otuz altı renk tütün, üç martini ve üç kapaklı tüfek ele geçirilmiştir.³⁹¹ Kaçakçılar ile mücadeleler her daim olmuş diri yakalanan kaçakçılar çeşitli cezalara çarptırılmıştır. Karahisar-ı Şarki'de yine bir tütün kaçakçılığı haberi alınmış ve kolluk kuvvetleri ile kaçakçılar arasında girilen çatışmada iki kaçakçı ölü biri diri olarak yakalanmış beraberindeki tütün ve binek hayvanlara el konulmuş sağ yakalananlar tutuklanmıştır.³⁹²

³⁹⁰ BOA, DH.MKT, 290/41, (H-03.04.1312)

³⁹¹ BOA, DH.MKT, 1564/112, (H-13.03.1306)

³⁹² BOA, DH.EUM, EMN, 34/20, (H-08.12.1331)

Bir başka belgeye göre ise; Karahisar'ın Alucra kazasında reji kolcuları ile kaçakçılar arasında çatışma yaşanmış kaçakçılar ile birlikte bir yük tütün de ele geçirilmiştir.³⁹³

Belgelerde Sivas ve genelinde tütün kaçakçılığının yapılmasının yanı sıra değerli eşya ve madenlerinde kaçakçılık yapılan ürünler arasında olduğu yazılıdır. Bu tür suçları işleyen şahısların Sivas ve Erzurum vilayetleri havalisinde görüldükleri yakalanan kaçakçıların ise derhal memleketlerine iade edilmeleri istenmiştir.³⁹⁴

Önü alınamayan tütün ve benzeri değerli malların kaçakçılığı sebebiyle pek çok önlem alınmaya çalışılmış, yeni güvenlik birimleri oluşturulmuş, kolcular görevlendirilmiş, ağır cezalar uygulanmış, bölgeye yeni birlikler sevk edilmiş ve konu ile ilgili önlemleri kapsayan kararlar alınmıştır. Alınan kararların en önemlilerinden biri de hiç kuşkusuz Sivas Vilayeti'nde tütün kaçakçılığına karşı alınan önlemlerin bir kat arttırılmasıdır. Sivas'ta tütün kaçakçılığının ziyadesiyle artması ve Tokat - Niksar'dan dahi yükler ile getirilen kaçak tütünlerin şehre kolaylıkla sokulabilmesi böylesine bir kararı ortaya çıkarmıştır. Reji idaresinin de talebiyle oluşturulan bu karar doğrultusunda yörede önlemlerin bir kat arttırılması sonucuna varılmıştır.³⁹⁵

Kaçakçılık, bir mala el koyma, değerli ürün ve eşyayı kaçıracak daha kârlı olarak satma durumu en sık rastlanan suçlar arasında yer almış kısa sürede büyük paralar kazanıldığı için de bu yola sıklıkla başvurulmuştur. Halkın yoksullaşması, devlet ekonomisinin bozulması, gelir eşitsizliği, artan vergiler ve idarecilerin kötü yönetimi gibi durumlarda maalesef bu tür suçların işlenmesinin önünü açmıştır. Çünkü toplumlarda suçların ve suça meyilli insanların artmasının ardında sosyolojik sebepler aranabileceği gibi ayrıca ekonomik, siyasi ve idari alanlarda yaşanan istikrarsızlıklarında bu duruma yol açabileceğini söylemek mümkündür.

³⁹³ BOA, DH.EUM.EMN, 84/44, (H-12.08.1332)

³⁹⁴ BOA, DH.MKT, 2510/52, (H-28.03.1319)

³⁹⁵ BOA, DH.MKT, 1394/52, (H-27.04.1304)

3.4. Tehdit

Tehdit etmek veya gözdağı verici ifadeler kullanmak Osmanlı Devleti'nde hoş karşılanmayan ve cezai yaptırımları olan suç türleri arasında olmuştur. Bu başlıkta tehdit suçu ele alınmış konu ile ilgili belgeler incelenmiştir.

Şahsa karşı yapılmış en büyük suçlardan biri de tehdit olmuştur. Kişiyi huzursuz edecek, can ve mal güvenliğini tehlikeye sokacak, toplum içine karışmasını ve günlük işlerini yapmasını engelleyebilecek suçlardan biri olan tehdit suçu Sivas Vilayeti içinde de görülmüştür. Tehdit suçlarında genellikle kişinin canına ve malına kast edici ifadeler kullanılmıştır. Bu tür suça çoğunlukla eşkıyalar neden olmuş olsa dahi zaman zaman aynı haneye mensup kişilerin ya da husumetli olan mahallelinin de tehdit olaylarında yer alabildiği görülmüştür. Eşkıyaların zorla para ve eşya çaldıkları sırada şahısları tehdit edebildiği gibi alacak verecek davalarında, kız meselesinde, kötü giden insan ilişkilerinde hatta yolunda gitmeyen ticari ortaklıklarda dahi tehdit unsuru ortaya çıkabilmiştir.

Konu ile ilgili belgelere tarandığında eşkıyaların bu suçu çokça işlediklerine ulaşılmıştır. Sadece sosyal hayatı değil ekonomik hayatın dengesini bozacak girişimleri olan eşkıyaların bir belgeye göre karıştıkları olay şu şekildedir; Karahisar-ı Şarki'de yabancılar tarafından işletilen bir madenin çıkarılmasına ve madenin Trabzon'a taşınmasına engel olan Micanoglu Hüseyin maden müdürünü tehdit etmiş kolluk kuvvetleri bu eşkıyanın yakalanması için uzun süre uğraşmıştır.³⁹⁶ Yapılan incelemede bu kişinin Trabzon Vilayeti'nde ikamet ettiği anlaşılmış ve Trabzon Vilayetine de bu eşkıyanın yakalanması için gerekli bildiriler gönderilmiştir.³⁹⁷ Çıkarılan maden yatakları etrafına yerleşen eşkıyalar sıklıkla madenlere ve madende çalışan işçilere sorun çıkarmışlardır. Eşkıyaların neden olduğu pek çok tehdit suçu bulunmaktadır. Bunlardan biri de Kasım oğlu Deli Mehmet'tir. Yöre halkına çektiği zulüm sebebiyle nefret edilen Deli Mehmet ve arkadaşları Yenice yaylasında ahaliyi tehdit etmiş ve yağ, koyun gasp etmek istedikleri sırada silahları ile birlikte yakalanmıştır.³⁹⁸

³⁹⁶ BOA, DH. MKT, 1429/70, (H-14.10.1304)

³⁹⁷ BOA, DH.MKT, 1417/22, (H-09.08.1304)

³⁹⁸ BOA, DH.EUM.EMN, 34/58, (H-08.12.1331)

Eşkîyalık haricinde kız kaçırma, dağa kadın kaldırma gibi suçların da beraberinde tehdit suçunu doğurabildiği belirtilmişti. Böylesine bir olay Karahisar-ı Şarki sancağında meydana gelmiştir. Konu ile ilgili belgede; Zağpa karyesinden olup cinayetle sanık olan kardeşi Ahmet ile firarda olan Kurdoğlu Arif adlı kişinin kendi karyesinden olan ve evlerine sığınan Gülperi isimli hatunu zorla dağa kaldırdıkları ve ihtiyar pederini ise tehdit ettikleri yazılıdır.³⁹⁹

Tehdit olaylarının eşkıyalar ve kız kaçırma sorunları ile sınırlı kalmadığını yöre halkının birbiri ile ya da aile arasında yaşanan bir husumete de dayanabildiği açıklanmıştı. Aile içi husumet dolayısıyla ortaya çıkan tehdit suçu Amasya'da meydana gelmiştir. Amasya'da Rum cemaatinden Papaz Nikola'nın kız kardeşinin kızı Olokaya'nın ailesi tarafından tehdit edildiği ve bunun üzerine de hükümete gidip şikâyetle bulunduğu hatta canının korunmasını istediği anlaşılmaktadır. Belgede; Papaz Nikola'nın kız kardeşinin 14 yaşındaki kızı Olokaya'nın hükümete giderek ailesinin kendisini tehdit ettiği ve üzerinde baskı kurduğu yazılıdır.⁴⁰⁰ Konu ile ilgili yapılan incelemede Olokaya'nın hükümetten istediği korunma talebi uygun görülmüş genç kız buluş çağına gelinceye kadar korunma altına alınmıştır. Koruma altına alınan Olokaya'nın ebeveynleri tarafından arzu edildikçe görüştürülmesine ve alınıp götürülmesine karar verilmiştir.⁴⁰¹ Bu ve buna benzer şikâyetlerin dikkate alınması, gerekli araştırma ve incelemelerin yapılması ve korunma talep eden kişilere lüzum görüldüğünde isteklerinin kabul edilmesi Osmanlı'nın halkın huzur ve güvenliğine oldukça dikkat ettiğini göstermektedir.

Arşivdeki belgelerde para ve diğer değerli eşyaların çalınması olaylarında da tehdit ve benzeri unsurlarla karşı karşıya gelinmiştir. Genellikle eşkıyaların yol keserek halkı darp ve gasp ettikleri olaylarda bu tür tehdit durumlarının yaşanması şaşırtıcı değildir. Ermeni eşkıyaları arasında rastlanılan bu olaylardan biri de Karahisar-ı Şarki'de meydana gelmiştir. Karahisar-ı Şarki'de kendisi gibi Ermeni bir tüccarı tehdit eden ve para isteyen Ermeni eşkıyası yapılan araştırmada yakalanmış daha sonra da yargılanıp cezalandırılmıştır.⁴⁰²

³⁹⁹ BOA, BEO, 8/583, (H-27.10.1309)

⁴⁰⁰ BOA, DH.MKT, 2491/40, (H-11.02.1319)

⁴⁰¹ BOA, DH.MKT, 2502/132, (H-08.03.1319)

⁴⁰² BOA, A.MKT.MHM, 661/42, (H-15.01.1314)

Görüldüğü üzere tehdit; hırsızlık, gasp, kız kaçırma, dağa adam kaldırma, eşkıyalık hatta can güvenliğinin tehlikeye sorulması gibi pek çok suç türü içinde yer almıştır. Bu suça maruz kalan mağdurlar gerekli şikâyetleri adli mercilere ilettiklerinde soruşturmalar başlatılmış incelemeler sonucunda haklı oldukları ortaya çıktığında ise devlet koruması altına alınmıştır. Devlet böylelikle suçluları cezalandırarak halk güvenliğini sağlamaya çalışmıştır.

3.5. Sivas Vilayeti'nde Meydana Gelen Diğer Suçlar

Cinayet türü suçlar kapsamında eşkıyalık ve eşkıyaya yataklık, adam öldürme, hırsızlık, tecavüz ve kız kaçırma suçları işlenmiş hemen ardından cünha ve kabahat türü suçlar olan hayvan hırsızlığı, adi hırsızlık, kaçakçılık ve tehdit gibi suçlar ele alınmıştır. Bu bölümde ise Sivas Vilayeti ve çevresinde gerçekleşmiş olan diğer cünha ve kabahat türü suçlar incelenmiş ayrıca belgelere yansıyan cinayet türü suçlar da değerlendirilmiştir.

Sivas Vilayeti ve çevresindeki suç olayları ile ilgili belgelere bakıldığında karşımıza ilk olarak hakaret suçu çıkmaktadır. Hakaret etmek, iftirada bulunma, kişinin kendisine, ailesine ve namusuna karşı kötü söz söylemek Osmanlı toplumunda ve İslam dininde hoş karşılanmadığı gibi hukukta da suç olarak tanımlanmıştır. Halka açık bir yerde kişinin şahsına yönelik kötü sözlerde bulunmak, itibarını lekelemek, sövmek (küfür etmek), iftirada bulunmak, hakkında kötü dedikodu yapmak ve bunu yaymak suç olarak görülmüştür. Hapis ve nakdi cezaların uygulanabildiği bu tür durumlarda kanun da mağdurun yanında yer almıştır. Hakaret suçunun kaynağı çoğu zaman yerli ahali arasındaki husumet olmuş bu duruma kız meseleleri ve eşkıyalık olayları da eşlik etmiştir. Devlet memurlarına ve vilayette yönetimden sorumlu kişilere yönelikte bu tür hakaret suçları işlenmiş ancak suçlulara hiçbir şekilde ayrıcalık geçilmemiştir. Bir belgeye göre; Sivas'ta birçok Ermeni'nin Hakkı Paşa'nın valiliği sırasında evini taşa tuttukları ve ona karşı hakaretler ettikleri tespit edilmiş kimlikleri belirlenen Ermenilerin yakalanarak Trablusgarp'a sürgün edildikleri anlaşılmıştır.⁴⁰³ Devlet memurlarına karşı gerçekleştirilmiş hakaret suçu bununla sınırlı kalmamıştır. Koyluhisar kaymakamı vekili Ahmed Hamdi ve naib-i kaza Şükrü Efendilerin de kaza telgraf memuruna karşı hakaret

⁴⁰³ BOA, Y.PRK.UM, 14/22, (H-24.06.1306)

ettikleri işitilmiş ve haklarında şikâyetler oluşturularak kanuni işlemlerin yapılması talep edilmiştir.⁴⁰⁴ İkinci bölümde adam öldürme başlığı altında detaylı olarak incelenmiş olan kaymakama hakaret ve kötü sözler söyleme olayı da bu tür suçlar arasında yer almaktadır. Ladik kazasından olan Süleyman Çavuş ile Gürcü muhacirlerden olan Mevlüd arasındaki kavgadan dolayı Süleyman'ın öldürülmesi karışıklığa sebebiyet vermiş yerli ahali Ladik hükümet konağına giderek kaymakama kötü sözler söylemiş hakaret etmişlerdir.⁴⁰⁵

Hakaret suçunun ardından belgelerde dikkat çeken bir başka suç ise sarhoşluk suçudur. Kişinin alkollün etkisiyle bilincini kaybetmesi ve kendinin farkında olmaması özellikle Müslüman Türk ahali tarafından hoş karşılanmamıştır. İslam dini de sarhoşluğu kabul etmemiş toplum içinde böylesi durumların tehlike yaratabileceği düşünülerek her türlü sarhoş edici içecekler yasaklanmış uzak durulması ifade edilmiştir.⁴⁰⁶ Sarhoşluk ile ilgili bir suç olayına Tokat'ta rastlanılmıştır. Tokat'ta sarhoş olarak dolaşan, ahaliyi rahatsız eden ve kötü sözler söyleyen İsmail isimli şahıs yakalanarak tutuklanmış ve altı ay hapse mahkûm edilmiştir.⁴⁰⁷

İçki içmek, sarhoş olmak suçu ile birlikte uygunsuz olarak kız oynatmak da suçlar arasında sayılmıştır. Bu suça devlet memurlarının da karıştığı arşiv belgelerinden anlaşılmaktadır. Sivas'ın Gürün kazasında sarhoş olarak kız oynatan memurların varlığı anlaşılmış ve olayın incelenmesinden sonra kimlikleri belirlenen bu devlet memurlarının azledilmesine karar verilmiştir.⁴⁰⁸

Kendini korumak ve korkutmak için silah çekmek gibi olaylarda Sivas'ta görülen suçlar arasında bulunmaktadır. Sivas'ta Alifakı Mahallesi'nden olan Karagüllü oğlu Mehmet redif askeri olarak görev almış ancak daha sonra kaçmıştır. Kaçak iken yakalanan Mehmet'in yakalandığı sırada zaptiyelere silah çektiği bilgisi Meclis-i Vala belgesinde geçen bilgiler arasındadır.⁴⁰⁹

⁴⁰⁴ BOA, DH.MKT, 1490/7, (H-15.06.1305)

⁴⁰⁵ BOA, DH.ŞFR, 328/146, (R-20.03.1320)

⁴⁰⁶ İbrahim Kâfi Dönmez, "Sarhoşluk", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:36, İstanbul, 2009, s.141.

⁴⁰⁷ BOA, DH.ŞFR, 259/88, (R-18.02.1317)

⁴⁰⁸ BOA, DH.MKT, 2760/69, (H-15.02.1327)

⁴⁰⁹ BOA, MVL, 685/8, (H-29.04.1281)

Ahaliyi kendi içinde birbirine düşürmek, bölmek, ikilik yaratmaya çalışmakta suç olarak görülmüş bu gibi durumlarda incelemeler başlatılmış gerekli görüldüğü durumlarda ise önlemler alınmıştır. Halkın birbirine düşürülmeye çalışılması genelde Gayrimüslim – Müslim milletleri hedef almış taşkınlıklar çıkartılarak halkın huzurunun bozulması amaçlanmıştır. Karşılaşılan belgeye göre Hafik kaymakamı Yorgi Efendi'nin ahaliyi birbirine düşürmeye çalıştığı ve bu nedenle de görevinden uzaklaştırıldığı anlaşılmaktadır. Yorgi Efendi'nin ardından kaymakamlık görevine Dimitri Efendi tayin edilmiştir.⁴¹⁰

Sivas'taki suç olayları incelendiğinde karşımıza sahte doktorluk ile ilgili arşiv belgesi de çıkmıştır. Olayın adresi bu defa Amasya sancağı olmuştur. Arşiv belgesinde; Amasya'da diplomasız olarak doktorluk yaptığı anlaşılan Merzifonlu Mıgırdıç'ın evine arama kararı çıkarıldığı evinde yapılan soruşturmalar doğrultusunda ise zarar verebilecek ilaçların ele geçirildiği yazılmaktadır. Bu tür ilaçların posta yolu ile geldiği anlaşıldığından konu ile ilgili posta memurları uyarılmış sahte doktorluk yapan şahıs ise doktorluktan uzaklaştırılmıştır.⁴¹¹

Sahte evrak düzenleme, sahte evrak ile alacak iddiasında bulunma suçu da vilayet genelinde görülen suçlardan biridir. Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde dahi görülen bir suç olan evrakta sahtecilik, belgenin şekil ya da içerik olarak deforme edilmesi, sahte bir örneğinin çıkarılması, aslı olmayan bir belgenin oluşturulması şeklinde tanımlanabilmektedir.⁴¹² Sahte evrak düzenleme sahtekarlık olarak da tanımlandığından suçun ağırlığına göre cinayet türü suçlar arasında da yer alabilmiştir. Evrakta sahtecilik ile ilgili belgeler tarandığında sahte senet ile alacak iddiasında bulunan Karabet'in suçu oldukça dikkat çekmektedir. Tokatlı Karabet, Amasyalı olan Dökmecioğlu Ohannes hakkında bir sahte senet oluşturmuş ve ondan alacak iddiasında bulunmuştur. Meclis-i Vala belgesinin bize aktardığına göre belgede sahtekârlık yaptığı açığa çıkan Karabet bir sene hapis cezasına çarptırılmıştır.⁴¹³ Sivas Vilayeti'nde işlenmiş olan suçlardan biri de

⁴¹⁰ BOA, DH.MKT, 1107/9, (H-16.06.1324)

⁴¹¹ BOA, DH.TMIK.M, 235/72, (H-23.11.1324)

⁴¹² M. Yasin Taşkesenlioğlu, "Osmanlı Diplomatiğinde Mühür ve Bir Vaka Olarak Sahte Mühür Kullanımı", *History Studies*, Cilt: 9, Sayı:4, 2017, s. 184.

⁴¹³ BOA, MVL, 743/98, (H-08.11.1282)

sahte para suçudur. Vilayette sahte para ile ilgili suçlar görülmüş hatta sahte paraların imalathanesi de tespit edilmiştir.⁴¹⁴

1328 senesi Eylül ayı içinde Sivas Vilayeti ve çevresindeki cinayet olaylarını gösteren cetvel incelendiğinde karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır. Söz konusu tabloda cinayet türü suçlar da yer almaktadır.

1328 Eylül ayı Sivas Vilayeti’nde meydana gelen cinayet suçlarını gösteren cetvel⁴¹⁵

SUÇLAR	SAYI
Katl – adam öldürme	13
Kazaen Katl	2
Tehevvüren (öfkelemenme) katl	1
Gasp	4
Ahz	1
Cebren Kız Kaçırma	4
Hırsızlık	2
Zahire Ahzı	1
Cebren Fiil-i Şeni	7
Fiil-i Livâta	2
İhrak	4
Ot İhrakı	1
Telef-i Nefs	2
Katl Kastıyla Cerh	1
Cerhan Katl	1
Kazaen Tabanca ile Katl	2
Darb ve Silahla Sakatlığa Sebebiyet Verme	1
Martin Kurşunuyla Cerh	1
Casusluk	1
Kazaen Cerh	1
Darben Katl	2
Kıtal (Birbirini öldürme-vuruşma)	1

⁴¹⁴ BOA, DH.EUM.KADL, 9/46, (H-05.03.1329)

⁴¹⁵ BOA, DH.EUM.EMN, 96/12, (H-21.02.1331)

Tablodan da belli olacağı üzere sadece bir ay içerisinde vilayet genelinde oldukça fazla suç işlenmesinin yanı sıra işlenen suçların türü de hayli çeşitlidir. Tabloya bakıldığında ihrak, fiil-i livâta ve cebren fiil-i şeni suçları oldukça dikkat çekmektedir. Fiil-i şeni çoğu zaman ırza geçme, zina ve ırza tasallut gibi terimlerle birlikte kullanılmış ahlak dışı fiiller arasında geçmiştir. Vilayet genelinde kaydı tutulan suçlar arasında olan ihrak yani yakmak, kundaklamak suçları da önem arz etmektedir. Bu suça karışarak ot yakma suçundan tutuklananlardan biri de Hüseyin adlı kişidir. Konu ile ilgili belgede Beyyurdu karyesi civarında bulunan ağıldaki otluğun Akpınar karyesinden Hasan oğlu Hüseyin'in yaktığı yazılmış suçu kesinleşen Hüseyin'in evraklarıyla birlikte adliyeye verildiği belirtilmiştir.⁴¹⁶

Ele alınan cinayet cetvelindeki suçlar arasında fiil-i livâta⁴¹⁷ suçuna da rastlanmaktadır. Suç ile ilgili örnekler tarandığında karşımıza ilk olarak on üç yaşındaki Siroz'un olayı çıkmaktadır. Sivas'ın Uryan-ı Zımmi Mahallesi'nden Terzioğlu Manil oğlu on üç yaşındaki Siroz'a fiil-i livâtaya kalkışacağı esnada bu duruma engel olmak isteyen Papasoğlu Begos, Akçesine oğlu Haçer tarafından kama ile yaralanıp katledilmiş suçlu derhal yakalanıp adliyeye gönderilmiştir.⁴¹⁸ Bir başka fiil-i livâta suçu örneğinde ise Duran oğlu Adıgüzel'in karyeleri civarında odun getirmek üzere gittiği sırada önüne çıkan kişilerin cebren fiil-i livâtaya kalkıştığı ayrıca dört adet mecdiyesini de aldırıldığı anlaşılmaktadır. Bu olay sonucunda suçlu olan Karakaya karyesinden Tahtalı oğlu Hazım ve Çapak Seyyid oğlu Hamdi tutuklanmıştır.⁴¹⁹

Birbirini öldürme ve vuruşma olarak tanımlanan kıtal⁴²⁰ olayına göz atıldığında ise Mesudiye - Ordu kazası hududunda bir insan cesedinin bulunduğu anlaşılmıştır. Yapılan soruşturma ile öldürülen kişinin Ordu kazasının Maşık karyesinden Koçhisarlı oğlu olduğu tespit edilmiştir.⁴²¹ İncelenmiş olan cinayet cetvelinde kazaen yaralama-cerh

⁴¹⁶ BOA, DH.EUM.EMN, 96/12, (H-21.02.1331)

⁴¹⁷ Livâta kelimesi örfte erkekler arasındaki cinsel ilişkiyi ifade etmektedir. Türkçede livâtaya karşılık lûtîlik, oğlancılık ve eşcinsellik gibi terimlerde kullanılmaktadır. Daha ayrıntılı bilgi için bkz: M.Kâmil Yaşaroğlu, "Livâta", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:27, Ankara, 2003, ss.198-200, Mustafa Avcı, "Osmanlı Hukukunda Livatanın Cezası", **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:26, Sayı:2, 2018, ss.15-45

⁴¹⁸ BOA, DH.EUM.EMN, 96/12, (H-21.02.1331)

⁴¹⁹ BOA, DH.EUM.EMN, 96/12, (H-21.02.1331)

⁴²⁰ <https://sozluk.gov.tr/>. (Erişim:28.10.2022)

⁴²¹ BOA, DH.EUM.EMN, 96/12, (H-21.02.1331)

suçlarında suçluların yakalanamadığı faili meçhul durumların da yaşandığı anlaşılmıştır. Yavşen karyesinden Keşişoğlu Ateş başka bir karyeye gelin getirmek üzere gittiği esnada silahlar boşaltılarak ateş edilmeye başlanmış silahlardan çıkan kurşunlardan biri Ateş'e isabet ederek onun yaralanmasına yol açmıştır. Keşişoğlu Ateş'i yaralayan kişilerin kimlikleri bilinmemiş olay faili meçhul olarak kayıtlara geçmiştir.⁴²²

Tabloda yer alan suçlar incelendiğinde gece vakti bir hanenin hırsızlık edilmek üzere açıldığını anlatan olaylarda bulunmaktadır. Belgenin aktardığına göre gece vakti Ermeni mahalleden Delüt oğlu Kokas'ın evine girerek on sekiz lirası ile birlikte bir takım eşyasını da çalan suçluların kimlikleri belirlenmiş ve bu kişilerin Cehkan Mahallesi'nden Cermik oğlu Ohannes, Kilise Mahallesi'nden Kıçkıcı oğlu Çabıkçı Kaluk ve Cehkan Mahallesi'nden Mehran (Mihran?) olduğu anlaşılmıştır. Hırsızlık suçu ile tutuklanan bu kişiler adliyeye sevk edilmiştir.⁴²³

Anlaşılabacağı üzere Sivas Vilayeti genelinde adam öldürmekten, eşkıyalığa, kız kaçırmaktan, tecavüze, kasten adam yaralamaktan, kaçakçılığa kadar pek çok suç işlenmiş adli mercilere yansıyan her bir suç kayıt altına alınmıştır. Suçların kimlikleri hakkında genel bir yargıya varmak doğru olmamakla birlikte suça karışan kişilerin çoğunluğunun erkek olduğu da ifade edilebilmektedir. Faili meçhul olayların da yaşandığı vilayet genelinde Gayrimüslim-Müslim ayrımı yapılmaksızın toplumun her kesiminden insanların suç olaylarında yer aldığı tespit edilmiştir.

⁴²² BOA, DH.EUM.EMN, 96/12, (H-21.02.1331)

⁴²³ BOA, DH.EUM.EMN, 96/12, (H-21.02.1331)

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SİVAS VİLAYETİ'NDE ASAYİŞ

4.1.Sivas Vilayeti'nde Genel Hatları ile Asayişin Sağlanması

Merkezi otoritenin XIX. yüzyıl boyunca giderek kaybolması merkezden uzak vilayetlerde asayiş sorununun en büyük nedenlerinden biri olmuştur. Devlet genelinde yaşanmış olan siyasi, iktisadi, askeri ve sosyal istikrarsızlığın taşraya yansması ciddi güvenlik sorunlarının baş göstermesine sebebiyet vermiştir. Gerek bulunduğu coğrafi konum gerekse farklı milletlerden pek çok insan barındırması sebebiyle güvenlik ile ilgili sorunlarla en çok baş etmek durumunda kalmış olan vilayetlerden biri de Sivas olmuştur. Söz konusu başlık altında Sivas Vilayeti'nde asayişin sağlanmasında atılan adımlara genel olarak değinilmiş kolluk güçleri ve hapishanelerin durumu ile ilgili başlıca bilgiler verilmek istenmiştir.

Sivas Vilayeti'nde XIX. yüzyıl boyunca eşkıyalık, adam öldürme, gasp ve hırsızlık gibi suçlar sıklıkla görülmüş bu tür suç olaylarına karşı önlemler alınıp kolluk kuvvetleri görevlendirilmiştir. Asayişin sağlanması anlamında emniyet personelleri görevlendirilmiş, yolların güvenliği sağlanmaya çalışılmış, ataması yapılarak görevlendirilen emniyet güçlerine ek olarak yeni personeller bölge üzerine gönderilmiş, hapishaneler kurulup var olan hapishaneler tamir edilmiş ve Ermeni olaylarına karşı önlemler alınmaya çalışılmıştır. Vilayet çevresinde güvenliğin sağlanmasına yönelik gerçekleştirilmiş politikalara bakıldığında ilk olarak eşkıyalara karşı ıssız yolların emniyetini sağlamak amacıyla derbentlerin yerleştirildiği görülmüştür. Bunun yanında ayrıca eşkıyalara karşı güçlü aşiret ailelerinden de faydalanılmış sözü geçen kişilerle anlaşarak çeteler imha edilmiştir.

Sivas genelinde her ne kadar eşkıyalık faaliyetlerinin önlenmesine yönelik adımlar atılmış olsa dahi bölge uzun süre “eşkıya yuvası” olarak nitelenmiş öte yandan vilayet içinde yoğunlukta yaşamış olan Ermeni nüfusunun taşkınlıkları da asayişin sağlanması yönünde engel oluşturmuştur. Bilhassa Tokat sancağı dolaylarında sık sık yaşanan Ermeni olayları sebebiyle halkın can ve mal güvenliği tehdit altına girmiş bu nedenle zaman zaman çevre sancak ve kazalardan bölge üzerine askerler intikal

ettirilmiştir.⁴²⁴ Ancak artan Ermeni olayları ve eşkıya hareketleri sebebiyle sıklıkla vilayette bulunan kolluk kuvvetlerinin yetersiz kaldığı dönemlerde yaşanmıştır. İsmail Hakkı Paşa valiliği sırasında da Ermeni ve eşkıyalık olayları şiddetlenmiş vilayet genelinde huzur ortamı bozulmuştur. Ermeni olaylarının artması ile birlikte İsmail Hakkı Paşa'nın bölgede teftiş amaçlı uzman hafiyeler görevlendirdiği bilinmektedir.⁴²⁵

Vilayet asayişinin sağlanmasında çeşitli önlemlerin alınmasının yanında hapishanelerin durumu da önem arz etmiştir. Vilayet içindeki hapishanelerin yetersizliği, kalabalık olması, gerekli güvenlik personellerinin bulunmaması ve insan yaşamına uygun koşullar sunmaması hapishaneden kaçış olaylarını arttırırken toplum içindeki güven duygusunun da yozlaşmasına sebebiyet vermiştir. Bu duruma son vermek, hapishane şartlarını düzenlemek ve firar olaylarının önüne geçebilmek için hapishanelerin yapılandırıldığı dönemde vilayete bağlı sancaklardaki hapishanelerde de düzenlemelere gidilmiş tamir ve inşaa faaliyetleri yürütülmüştür. Düzenlemeye giden hapishanelerden biri de Tokat sancağı merkez hapishanesidir. Hükümet konağı altında yer alan Tokat'taki hapishanenin kalabalık olması sonucunda hapishaneden kaçma olayları artmış bu durum da halk içinde güven ortamının sarsılmasına sebebiyet vermiştir. Hapishane genelinde güvenliğin yeniden sağlanabilmesi, firar olaylarının önüne geçilebilmesi, gardiyan ataması yapılması ve hapishanenin yenilenmesi için 1894 yılında Dahiliye Nezaretine bu istekler iletilmiştir.⁴²⁶ 1904 yılına gelindiğinde ise Tokat'ta hükümet konağının yanına bir hapishane inşaa edilmiş ancak bu hapishanenin de bölge için yeterli olmadığı ve ilerleyen yıllarda tamir çalışmalarının yürütüldüğü ancak olumsuz koşulların devam ettiği anlaşılmıştır.⁴²⁷ Tokat hapishanesindeki yapılandırmanın benzerine Amasya sancağında da rastlanmaktadır. 1894 yılında Amasya sancağındaki hapishanenin yeterli gelmediğine yönelik sadarete yazılar gönderilmiş ve farklı tarihlerde hapishanenin tamirine ilişkin

⁴²⁴ Aktaş, Tokat Sancağı, s.189.

⁴²⁵ Kuzucu, Vilayetin Kentsel Dönüşümü, ss.347-348.

⁴²⁶ Yeliz Kantar, **Mekân, Mahkûm ve Memurlarıyla Sivas Vilayeti Hapishaneleri (1868-1918)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2021, s.139.

⁴²⁷ Tahir Bilir, "Son Dönem Osmanlı Taşra Hapishaneleri: Tokat Hapishanesi Örneği", **History Studies**, Cilt.11, Sayı.3, 2019, ss.894-897.

isteklerde bulunulmuştur.⁴²⁸ Bu anlamda hapishanelerdeki iyileştirilme taleplerinin amaçları arasında yaşanabilecek firar olaylarının önüne geçmek olurken aynı zamanda artan suçluların artık bu hapishaneler için yeterli gelmemesi de yer almaktadır. Vilayette hapishanelerin ıslah edilmesi için yapılmış çalışmalar asayişin sağlanmasında önemli bir basamağı teşkil etmiştir.

Böylelikle Sivas Vilayeti'nde asayişin sağlanabilmesinde etkili olan kolluk kuvvetlerinin rolüne gelmeden önce yolların derbentler aracılığı ile korunarak, hapishanelerin ıslah edilerek ve hapishanelerden kaçma olaylarının önüne geçilerek güvenliğin arttırılmaya çalışıldığını ve bu anlamda çeşitli politikalar yürütüldüğünü söylemek mümkündür.

4.2. Sivas Vilayeti'nde Güvenliğin Sağlanmasında Kolluk Kuvvetlerinin Rolü

Vilayetin güvenliğinin sağlanmasında hiç kuşkusuz kolluk kuvvetlerinin rolü oldukça büyük olmuştur. Ermeni isyanlarında, eşkıya ile mücadelede, hırsızlık, gasp ve daha birçok toplumun güven duygusunu zedeleyen suçların engellenmesinde askeri unsurlara başvurulmuş kolluk kuvvetlerinin gücüne sığınılmıştır. Asayiş sorunlarında askeri unsurların öneminin daha iyi anlaşılması açısından söz konusu başlıkta Sivas Vilayeti'nin askeri yapısına genel olarak değinilmiş ve kolluk kuvvetlerinin asayiş bozan durumlarla mücadelesindeki rolü incelenmeye çalışılmıştır.

Sivas Vilayeti XIX. yüzyıl sonlarına doğru yedi ordudan oluşan Osmanlı ordusu merkezlerinden biri değildi. 1834 yılında Sivas Eyaletinde 4 adet redif taburunun kurulmasına karar verilmiş 1838 yılında ise Sivas'ta 1426 kişilik bir redif taburu oluşturulmuştur.⁴²⁹ Kurulan redif taburlarının ilk görevi bölge üzerinde asayiş sağlamak olmuştur. 1870'li yıllarda Sivas, Zile, Tokat ve Amasya'da redif askerleri bulunmuş bu

⁴²⁸ Mucize Ünlü, "Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Amasya Hapishanesini Islah ve Faaliyetleri", **I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Haz. Yavuz Bayram), 13-15 Haziran 2007, Cilt:1, Amasya Valiliği, Amasya, 2007, s.174.

⁴²⁹ Mehmet Karayaman, "Sivas Sancağında Redif Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişimi (1834-1913)", **Her Yönüyle Sivas Kongresinin 100.yılında Sivas Uluslararası Sempozyumu Kitabı**, (Ed:Hakan Yekbaş, Ahmet Yüksel), 25-27 Nisan 2019, Cilt:2, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlük Matbaası, Sivas, 2019, ss.40-41.

askerler daha sonra 1871 yılında Karahisar-ı Şarki redif merkezi halini almıştır.⁴³⁰ 1872 yılında nizami birliklerinin sayısının fazla olduğu Sivas yöresinde⁴³¹ XX. yüzyıl ile birlikte redif askerlerinin sayısında da artış yaşanmıştır. Bu dönemde Sivas'taki 16.Redif Fırkası “4.Orduya Bağlı 16.Sivas Redif Fırkası” ismini almıştır.⁴³² Sivas'ta asayişin temini için önemli görevler üstlenmiş olan bu redif taburları isyanların bastırılmasında ve eşkıya takibinde görev almış eşkıya çetelerinin yakalanmasından sorumlu tutulmuşlardır. 1901 yılında vilayet çevresinde toplamda 2.957 asker tespit edilmiştir.⁴³³ Zaptiye alayının da bulunduğu Sivas'ta 1871 yılında toplamda 850 zaptiye askeri görevlendirilmişken bu sayı 1872 yılında 589 ve 1876 yılında ise 568 kişi olarak belirlenmiştir.⁴³⁴ Sivas merkez sancağı haricinde Tokat sancağında ise 1882-1883 yılında 117 ve 1884-1885 yılında ise 118 piyade ve süvari neferi bulunmuştur.⁴³⁵ Zaptiye askerlerinin yanı sıra vilayette ayrıca polis teşkilatı da meydana getirilmiştir. 1885 yılında Sivas Vilayeti'nde bir polis amiri ve beş polis neferi olmak üzere toplamda 6 adet polisin görev yaptığı anlaşılmaktadır. Bu sayı sancaklar dışında sadece Sivas merkez sancağı olmak üzere 1886-1888 ve 1890 yıllarında da aynı kalmıştır. Polis sayısındaki yetersizlikten dolayı 1892 ve sonrasında belirli aralıklarla polis atamasının yapılmasına yönelik taleplerde bulunulmuş ve bunun sonucunda da 1893 yılı içerisinde bölgeye 10 polis ataması gerçekleştirilerek toplam polis sayısı 16'ya çıkartılmıştır.⁴³⁶ Zaman içinde vilayetin ihtiyacına göre asker ve polis atamaları devam etmiştir. Sivas'taki Ermeni isyanlarının etkisiyle bölgeye 1896 yılında 65 polis amiri ve neferinin daha görevlendirildiği bilinmektedir. 1903 yılında ise Sivas Vilayeti'ndeki toplam polis sayısı 173'e kadar yükselmiştir. Bu polislerin 83'ü Sivas'a, 34'ü Amasya'ya ve 55'i ise Tokat'a atanmıştır. 1904 yılında vilayet geneline 14 polis ataması daha gerçekleştirilmiş ve toplam polis sayısı 187'ye yükselmiştir. Ancak 1907

⁴³⁰ Uğur Ünal, “XIX. Yüzyıl Sonlarında (1870-1910) Sivas Vilayetinde Askeri Yapı”, **Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed. Şeref Boyraz), 21-25 Mayıs 2007, Cilt:1, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas, 2007, s.563.

⁴³¹ Muzaffer Aydemir, Serbay Sağlık, “Osmanlı Ordusu Redif Teşkilatı Yapılanmasının Yönetsel Yaklaşımlar İle İncelenmesi: Sivas Salnamelerinde Yer Alan Amasya'da Konuşlu Redif Birlikleri”, **Uluslararası Amasya Sempozyumu Tarih-Dil-Kültür-Edebiyat Kitabı**, 4-7 Ekim 2017, Cilt:1, KIBATEK Yayınları, Amasya, 2017, s.91.

⁴³² Ünal, s.565.

⁴³³ Ünal, s.567-568.

⁴³⁴ Ünal, ss.570-571.

⁴³⁵ Aktaş, Tokat Sancağı, ss.190-191.

⁴³⁶ Yasin Kozak, Olcay Kahraman, “ Sivas Vilayeti Polis Teşkilatının Kuruluşu (1885-1893)”, **Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt. XLIV, Sayı.1, ss.156-160.

yılına gelindiğinde vilayetteki polis sayısı 165'e kadar düşmüştür.⁴³⁷ İç güvenliğin ve denetiminin sağlanmasında önemli görevler üstlenmiş olan polisler söz konusu süreçte vilayetin asayişinden de sorumlu tutulmuşlardır.

Kolluk kuvvetlerinin her biri bölge üzerinde tam asayiş sağlayabilmek için çalışmış, halkın can ve mal güvenliğinin temini için meydana getirilmiştir. Özellikle eşkıya hareketleri, eşkıya takibi, adam kaçırma ve adam öldürme, gasp-hırsızlık gibi suçlarda aktif olarak rol oynayan askeri unsurlar Ermeni olaylarının ve isyanlarının da dindirilmesinde etkili olmuşlardır. Anadolu toprakları içinde siyasi emeller güden ve bu topraklar üzerinde bağımsız bir Ermeni devleti kurma hayali olan Ermeniler, vilayet çevresinde özellikle Tokat ve dolaylarında yabancı devletlerden aldıkları desteğe de dayanarak ihtilal komitaları şeklinde örgütlenmiş çeşitli tarihlerde isyanlar çıkarmış ve toplum huzurunu bozmuşlardır. Bu durum Ermeni çeteler ile kolluk kuvvetlerinin sık sık karşı karşıya gelmesine neden olmuş çıkan çatışmalarda asker ve Ermenilerden kayıpların yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Sivas Vilayeti'nde meydana gelmiş olan bu Ermeni olayları asayiş sorunlarının temelini oluşturmuş isyan ve taşkınlıklar uzun yıllar boyunca şiddetlenerek devam etmiştir. Benzer isyan ve Ermeni taşkınlıkları 1890 sonrası vilayet geneline yayılmış Ermeni ihtilal komitacıları halk huzurunu bozmuş ve Müslüman Türk-Ermeni çatışmasının yaşanmasına olanak vermiştir. Özellikle 1895 sonrasında toplumsal bir boyut kazanmış olan Ermeni isyanları sonucunda Sivas genelinde bir takım önlemler alınmaya çalışılmıştır. Bunlardan biri Sivas valiliğince toplanan redif askerlerinin Sivas, Amasya, Tokat ve Şebinkarahisar bölgelerine gönderilmesidir.⁴³⁸ Benzer bir olay da Merzifon'da yaşanmıştır. 1893 yılında cami kapılarına isyana teşvik edici ifadelerin bulunduğu bir bildirinin asılması sonucunda Merzifon üzerine yaklaşık 150 kadar asker nakledilmiştir.⁴³⁹ Takviye olarak bölgelere görevlendirilmiş askerlere ek olarak kolluk kuvvetlerinin Ermeni olaylarında etkili rol oynayan çete liderlerini de takip ettikleri ve onları yakalamak için mücadele ettikleri görülmektedir. Bu anlamda Suşehri ve

⁴³⁷ Yasin Kozak, Olcay Kahraman, "Sivas Vilayeti Polis Teşkilatının Gelişimi (1893-1908)", **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, Cilt:18, Sayı:70, 2021, ss.297-312.

⁴³⁸ Gürsoy Şahin, **Osmanlı Devletinin Son Dönemlerinde Sivas ve Suşehri Bölgelerinde Ermeni Faaliyetleri**, 1.Baskı, IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.111.

⁴³⁹ Sabit Genç, "XX. Yüzyıl Başlarında Amasya Sancağında Ermeni ve Rumlardan Kaynaklanan Asayiş Problemleri", **Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:9, 2021, s.231.

Koyulhisar dolaylarında faaliyette olmuş olan ünlü Ermeni çetesi lideri Tanil'in askeri incelemeler sonunda öldürülmesi örnek olarak gösterilebilirken bu çete liderinin yakalanmasında rol oynayan askerlerin ise ödüllendirildiği bilgilerine rastlanılmaktadır.⁴⁴⁰ İfade edildiği gibi eşkıya takibinde önemli hizmetler üstlenmiş pek çok devlet memuru ve asker ödüllendirilmiş bu durum ise askeri zümrenin kendi içinde teşvik olmasına olanak vermiştir. Konu ile ilgili bir belgede Tokat'ta ortaya çıkan eşkıya çetesinin yakalanmasında üstün hizmetler sergileyen jandarma ve zabıtlara nakdi ödeme yapıldığı yazılmıştır.⁴⁴¹ Araştırma sırasında rastlanılan diğer bir belgeye göre ise; vilayet çevresinde meydana gelen eşkıya olaylarında takip ve yakalamalarda hizmet vermiş olan Teke nahiye müdürü Salih Efendi, Amasya jandarması mürettebatından Salih Çavuş ve Erbaa kazası jandarmasında görevli Onbaşı Bekir'e onar lira ödülün verilmesinin kararlaştırıldığı görülmektedir.⁴⁴² Eşkıya ile mücadelede terfi verilerek ödüllendirmelerin yapıldığı durumlarda bilinmektedir. Ermeni eşkıyasının yakalanmasında cesaret gösterdikleri bilinen Köprü Kazası Redif Taburu Üçüncü Bölük Yüzbaşısı Hasan Efendi ile zabtiye memuru Salih Çavuş'ta bunlardan biridir. Arşiv belgesindeki bilgilerin aktardığına göre bu kişilerin birer derece terfileri yapılırken, süvari zabtiye neferlerinden olan Ahmet, Mevlüd ve Raşid adlı kişilerin ise onbaşılığa yükseltildiği anlaşılmaktadır.⁴⁴³

Ermeni olaylarında etkin olan kolluk kuvvetlerinin aynı zamanda eşkıya ile mücadelede de önemli roller üstlendikleri görülmüştür. Sıcak çatışmalara giren ve eşkıya takibini yapan askerler ihtiyaç duyulduğu takdirde eşkıya faaliyetlerinin yoğun olarak görüldüğü bölgelere de sevk edilmiştir. Örneğin Kangal nahiye bölgesinde ortaya çıkan eşkıyaların yola getirilmesi için Sivas'tan bir süvari müfrezesi gönderilmiştir.⁴⁴⁴ Asker sevkياتının gerekli görüldüğü eşkıyalık olayları oldukça fazladır. Bunlardan biri de eşkıyaya yataklık eden Divriği'nin Dostal karyesinden olan Mustafa oğlu Veys'in yakalanması içindir.⁴⁴⁵ Eşkıya kadar eşkıyanın yatağının tespit edilmesi ve yakalanıp tutuklanması da eşkıya ile mücadelede önemli basamak olmuştur. Bunun için eşkıya

⁴⁴⁰ G. Şahin, ss.113-114.

⁴⁴¹ BOA, DH.EUM.EMN, 51/18, (H-08.03.1332)

⁴⁴² BOA, BEO, 3189/239113, (H-15.10.1325), BOA, DH.MKT, 1216/68, (H-05.11.1325)

⁴⁴³ BOA, DH.TMIK.M, 20/103, (H-22.05.1314)

⁴⁴⁴ BOA, DH.MKT, 1666/1, (H-01.02.1307)

⁴⁴⁵ BOA, DH.TMIK.M, 9/60, (H-27.01.1314)

yatağının yakalanması ile ilgili bir takım uygulamalar yürütülmüştür. Bu anlamda yatağın tespiti için atılan ilk adım bölge üzerinde çocuklar hariç suça meyilli olabilecek bütün erkek nüfusun tespit edilmesi yer almaktadır. Ardından mürur denetlenir, lüzum görülürse askerler tarafından meydanda toplatılan erkek nüfus kontrol edilirdi.⁴⁴⁶ Bunun yanında yörede olan yabancı kişilerin kimliklerinin tespiti de uygulanan başka bir yöntemdir. Yapılan araştırmalar ve incelemelerde yatakların kimler olduğunun ortaya çıkarılması amaçlanmaktaydı.

Asayiş sağlamada var güçleri ile mücadele ettikleri söylenebilen askeri güçlerinin karşısında son model silah ve teçhizat bulunduran eşkıya çetelerinin bulunduğunu bu eşkıyaların kılıç, pala gibi kesici aletler de kullandıkları anlaşılmaktadır. Öte yandan eşkıyaların jandarma ile çatışma esnasında askerlerin sahip olduğu silah ve eşyaları da gasp ettikleri bilinmektedir. Böylesi bir durumda sayıları yetersiz olup ellerinde eşkıya çetelerine kıyasla daha az silah bulunduran kolluk kuvvetlerinin eşkıyalara karşı başarılı olması son derece güç olmuştur. Bunun yanında vilayetin sahip olduğu coğrafi durumu ve arazinin engebeli oluşunu kendi lehlerine çeviren eşkıyalar karşısında kolluk kuvvetleri pek çok tehlike atlattmış, yaralanıp hayatlarını kaybetmiştir. Ancak böylesi durumlarda Osmanlı Devleti'nin ölen askerin geride kalan ailesini mağdur etmemek için bir takım uygulamalar yürüttüğü hatta maaş bağladığı dahi bazı belgelerde geçen bilgiler arasındadır. İlbeylilioğlu Ömer'in vefat olayı da böylesine bir duruma gösterilebilecek örnekler arasında yer almaktadır. Sivas'ın Gökmedrese ahalisinden olan ve kır serdergesi maiyetinde zabtiye askeri olan İlbeylilioğlu Ömer, eşkıya Mahir'in yakalanması esnasında ölmüş geride kalan yetimlerine ise maaş bağlanmıştır.⁴⁴⁷ Bu ve benzeri durumlara arşiv belgelerinde oldukça fazla rastlanmaktadır.

Anlaşılabacağı üzere Sivas'taki suç olaylarının önüne geçilmesinde ve gerekli önlemlerin alınmasında kolluk kuvvetlerinin yeri ve önemi göz ardı edilemeyecek düzeydedir. Askerlerin faaliyetleri ve suçluların yakalanması ile halkın huzur içinde yaşaması sağlanmış kamuoyunun ise devlete olan güveni dinç tutulmaya çalışılmıştır.

⁴⁴⁶ Özgün, Nelson ve diğerleri, s. 118.

⁴⁴⁷ BOA, ŞD, 1782/5, (H-27.02.1285)

4.3. Sivas Vilayeti’nde Asayiş Sağlamada Halkın Rolü ve Önemi

Suç ve suçlular ile mücadelede kolluk kuvvetlerinin rolü kadar halkın tavır ve davranışları da önemlidir. Halkın askerin yanında olması, onlara destekçi çıkması ve suçlar karşısında birlikte hareket etmesi suç oranlarının düşmesine neden olurken hep arzu edilen huzur ortamının daha çabuk ve kolay bir şekilde sağlanmasına olanak vermiştir. Çünkü kanunların suçlar karşısındaki yaptırımlarının dışında kamuoyunun suç ve suçluya karşı almış olduğu tavır da mühimdir. Halkın suçu affetmemesi, suçlunun ortaya çıkmasındaki desteği toplumda suça meyilli olan insanların gözünü korkuttuğu gibi onların davranışlarını etkilemiş ve bu insanların suça karışmaktan kaçınmalarına sebebiyet vermiştir.

Sivas Vilayeti çevresinde de gerçekleşen suç olaylarında halkın desteğinin alınması özellikle eşkıyalık gibi suçların önüne geçilmesinde önem arz etmiştir. Çoğu zaman eşkıyanın yakalanmasındaki ilk adım yatağının kim olduğunun bulunup ve yakalanması ile mümkün olmuştur. Bu nedenle askeri unsurların halkın desteğine başvurduğu ilk alan da yine yatağın bulunup tespit edilmesi sürecinde gerçekleşmiştir. Yataklar aracılığı ile güçlenip faaliyetlerini yürütebilen eşkıyalar bu yatakların teslim olması ya da kimliklerinin ortaya çıkması sonucunda ele geçirilip yakalanmışlardır. Askeri güçler ilk olarak yatakların öğrenilmesi için soruşturmalar yapmış, yatak olabilecek kişileri belirlemeye çalışmıştır. Yatakların kimliklerinin tespiti sonrasında eşkıyalara kolaylıkla ulaşılabilmiş yakalanan eşkıyalar tutuklanarak cezalandırılmışlardır. Sivas’ta da görülen eşkıyalık olaylarında yatakların tespit edildiği ve yakalandığı belgelere rastlanabilmektedir. Karşılaşılan bir belgeye göre Hafik kazasında Mahmut Efendi’nin evine girerek eşkıyalık etmeye çalışanların Salih, Kürkçü Ömer ve Kırca Mehmet adlı eşkıyalar oldukları tespit edilmiş ancak bu eşkıyaların yataklarının bulunmasına öncelik verilmiştir. Yapılan incelemede eşkıyalara yataklık edenlerin Mustafa ve Bekir Çavuşların oldukları anlaşılmış yataklar derhal yakalanarak tutuklanmıştır.⁴⁴⁸

⁴⁴⁸ BOA, DH.MKT, 2064/65, (H-26.05.1311)

Eşkıyalık faaliyetlerinde yatakların bulunmasının, kimliklerinin belirlenmesinin çoğu zaman kolay olmadığını söylemek mümkündür. Çünkü eşkıyaların elde ettiği ganimetlerden yararlanmak isteyen yataklar kadar yataklık ettikleri eşkıyadan korkan ve bu nedenle de sesini çıkarmaktan çekinen kişilerde bulunmaktadır. Bu yataklar teslim oldukları takdirde eşkıyaların kendilerine ve ailelerine karşı bir fenalık yapabileceklerini düşünmüşler bu nedenle de onları ele vermeyerek boyun eğmek durumunda kalmışlardır. Ancak kimliği ortaya çıkan yatakların alacakları cezadan ve halktan görecekları tepkilerden korktukları için zorluk çıkarmadan teslim oldukları eşkıyalar ile ilgili bildikleri bütün bilgileri askerler ile paylaştıkları durumlar da yaşanmıştır. Eşkıya takibinde dahi görevler üstlenen bu yataklar aracılığı ile askeri güçler eşkıyaları kolaylıkla yakalamış bulundukları sığınaklarda onları ele geçirmeyi başarmışlardır.

Halkın asayişini sağlamada yeri ve önemini gösteren bir başka durum ise kolluk kuvvetlerine eşkıya takibinde yapmış oldukları öncülüktür. Bölgedeki bütün dağ, ova, yamaç, kayalık, bağ ve bahçeleri oldukça iyi bilen halk askeri personellere liderlik ederek suçluların yakalanmasında aktif görev almışlardır. Eşkıyanın hangi yerde, geçitte ya da dağ yamacında olabileceğini tahmin edebilen ahali bildiklerini askeri birliklere ilettiği takdirde pek çok eşkıyanın ele geçirilmesine katkı sağlamış böylelikle yaşanabilecek olası çatışmaların da önüne geçilebilmiştir. Özellikle Amasya ve Karahisar-ı Şarki gibi dağlık ve engebeli arazilere sahip Sivas Vilayeti'nin genel coğrafyası düşünüldüğünde böylesi halk desteklerinin askeri birlikler için değeri oldukça fazladır.

Kolluk kuvvetlerine verilen halk desteklerinden biri de muhbirliktir. Yöreyi, yöre insanlarını ve eşkıyaların faaliyet alanlarını iyi bilen bir kişiden seçilen bu muhbirler aracılığı ile eşkıya ve eşkıya çeteleri yakalamaya çalışılmıştır. Askerlere verdikleri bilgiler ışığında eşkıyanın yakalanmasında hizmeti olmuş muhbirlere devlet tarafından ödüller verilmiştir. Halkın muhbirlik etmesi sık sık devlet tarafından teşvik edilmek istenmiştir. Çünkü kendisi aleyhinde muhbirlik yaptığını öğrenen pek çok eşkıya muhbirlerden öç almak için faaliyete geçmiş muhbirlerin malına, mülküne hatta canına zarar vererek halka korku salmışlardır. Eşkıya çetelerinden korkan halk muhbirlik etmekten çekinmiş, eşkıyaları ihbar etmekten korkmuşlardır. Osmanlı Devleti de bu tür

durumların önüne geçebilmek ve yerel halkın desteğini sağlamayabilmek için çeşitli yöntemler ve politikalar üretmeye çalışmıştır.

Bu anlamda Osmanlı'nın eşkıya ile mücadelede en çok uyguladığı yöntemin ödüllendirme sistemi olduğu bilinmektedir. Bu sistem çeşitli hizmetleri ve gayretleri olan yerel halkın devlet tarafından çeşitli hediyeler verilmesi üzerine kurulmuştur. Ödüllendirmelerin nakdi para olarak yapılabildiği gibi üstün hizmet gösteren kişilerin mesleğinin asker olması halinde rütbe verilerek de hayata geçirildiği görülmüştür. Osmanlı ödüllendirme yöntemi ile birlikte halkın asker yanında yer almasını teşvik etmek istemiş top yekûn bir mücadele amaçlamıştır. Halkın ödüllendirildiğinin yazılı olduğu belgeler incelendiğinde karşımıza ilk olarak Mustafa ve Ahmet ağalar çıkmaktadır. Belgeye göre Sivas'ta yapılan eşkıya takibinde gayretleri ve üstün hizmetleri görülen Mustafa ve Ahmet ağaların atıyye ile ödüllendirildiği yazılıdır.⁴⁴⁹ Arşiv kayıtlarında böylesi ödüllendirmelere sık sık başvurulduğu anlaşılmaktadır.

Halk eşkıyalık olaylarında olduğu gibi aynı zamanda adam öldürme suçlarında da üst düzey roller üstlenmiştir. Halkın şüpheli olarak gördükleri kişileri adli makamlara bildirilmesi çoğu zaman cinayetlerin aydınlatılmasında ve suçluların tutuklanıp yakalanmasında etkili olmuştur. Aynı zamanda kaçakçılık, tehdit, hakaret ve rüşvet gibi suçları işleyen kişilerin korkmadan şikâyet edilmesi de daha sonraki süreçte yaşanabilecek büyük suçların önüne geçilmesini kolaylaştırmıştır. Bütün bu bilgiler ışığında toplum huzurunun ve kamuoyu güvenliğinin sağlanmasında halkın yeri ve öneminin büyük olduğu anlaşılmaktadır. Suç ve suçlularla mücadelede askeri güçlerin yanında halk desteğinin de sağlanması pek çok milletten insanı bünyesinde barındıran ve bir dönem eşkıya faaliyetleri ile Ermeni olayları sebebiyle zor zamanlar geçiren Sivas Vilayeti için daha da önemli bir konu olmuştur.

⁴⁴⁹ BOA, DH.MKT, 1744/6, (H-02.12.1307)

SONUÇ

Suç, bütün dini inanç ve toplumsal öğretilerde kabul görmemiş toplum düzenini zedelediği için reddedilmiştir. Kişinin şahsına ve malına karşı gerçekleştirilen her türlü zararlı fiil suç olarak görülmüş cezai yaptırımlar verilerek suçun önüne geçilmeye çalışılmıştır. Tarihin her döneminde mücadele edilen suçlar karşısında devletler de çeşitli kurumlar meydana getirerek kendi halklarının huzurunu güvence altına almışlardır. Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemine bakıldığında güçlü bir merkezi otorite oluşturulmuş merkez başta olmak üzere taşra bölgelerinde, çarşı-pazar, kavşak ve derbentlerde güvenlik sıkı bir şekilde sağlanmaya çalışılmıştır. Tanzimat Fermanı'ndan sonra özellikle jandarma ve polis teşkilatlarının kurulması ile birlikte bir düzene oturtulan asayiş işleri sonucunda suç olaylarına daha hızlı müdahale edilebilmiş, taşradaki eşkıyalık olayları engellenmeye çalışılmış ve toplumun huzur içinde yaşaması sağlanmıştır.

Kitleleri birbirinden ayıracak en büyük toplumsal hastalıklardan biri olan suç uygulamaya koyulan kanunnameler, yasaklar ya da askeri güce rağmen hemen hemen her dönem görülmüş önlemler alınmasına rağmen bu tür olaylar yaşanmaya devam etmiştir. Asayişin sağlanması ve suçların artması XIX. yüzyılda bütün Osmanlı topraklarında olduğu gibi Sivas Vilayeti ve sancaklarında da büyük bir soruna neden olmuştur. Vilayetin merkezden uzak oluşu, nüfus olarak kalabalık bir vilayet olması ve farklı etnik gruptaki insanların bir arada yaşaması beraberinde toplumsal sorunlarında ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bunun yanında Ermeni, Gürcü ve Çerkez kökenli eşkıya çetelerinin de Sivas ve dolaylarındaki faaliyetlerini arttırması suç olaylarının yaşanmasına olanak vermiştir. Sivas'ta başta eşkıyalık olmak üzere eşkıyaya yataklık, eşkıyanın neden olduğu adam öldürme, kişisel husumetlerden adam öldürme, hırsızlık, tecavüz, kız kaçırma gibi pek çok türde suç kayıt altına alınmış bu suçlara hayvan hırsızlığı, adi hırsızlık, kaçakçılık ve rüşvet gibi suçlarda eklenmiştir. Eşkıyalık olaylarında Gürcü ve Çerkez kıyafetli Ermeniler ön plana çıkmış hemen hemen her eşkıyanın hırsızlık, kız kaçırma, yol kesip haraç alma, hayvan hırsızlığı gibi suçlara karıştığı tespit edilmiştir. Sarp geçit ve dağlık arazileri mesken tutan eşkıya çeteleri kendilerine yardım eden yataklarının kimliklerinin tespitiyle yakalanmış böylelikle eşkıyaların ele geçirilmesinde yatakların önemi anlaşılmıştır. İkili ilişkilerde taraflar

arasında husumet yaşanması adam öldürme suçuna yol açarken eşkıyaların da bu suçta büyük roller üstlendikleri tespit edilmiştir. Yol kesip yolculardan para ve değerli eşya talep eden eşkıyaların adam öldürme suçuna karıştıkları olayların sayısının oldukça fazla olduğu bilinmektedir. Öte taraftan iki şahsın kavgasını ayırmak için araya girerek ağır yaralanan ve bunun sonucunda ölen kişilerde vardır. Çoğu bölgede olduğu gibi kız kaçırma suçunun Sivas'ta da tecavüz suçu ile birlikte anıldığı olaylar meydana gelmiştir. Arşiv belgelerinden eşkıya tarafından dağa kaçırılarak tecavüze uğrayan genç kızların olduğu bunun yanında bazı tecavüz suçlarının ise *izale-i bîkr* şeklinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Cinayet ile birlikte hırsızlık suçlarının da yaşandığı Sivas'ta zorla, kapı pencere kırarak değerli eşya ve para çalma suçu da resmi belgelere yansıyan suçlar arasındadır. Hırsızlık suçunu darp-yaralama ve rüşvet suçları da takip etmiştir. Haksız kazanç elde edilmesi ve devlet işlerine hile karıştırılmasına dayanan rüşvet suçlarına daha çok devlet adamlarının isimleri karışmış pek çok yönetici rüşvet aldığı iddiası ile şikâyet edilerek haklarında soruşturma başlatılmasına karar verilmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda suçlu olduğu anlaşılan yöneticiler görevlerinden uzaklaştırılmışlardır. Sivas Vilayeti'nde işlenen suçlar arasında darp ve yaralama suçu da yer almıştır. Kasıt unsurunun arandığı bu suça devlet memurlarının dahi karıştığı görülmüş darp sonucunda ölümlerde meydana gelmiştir.

Sivas Vilayeti'nde kayıtlara geçen suçlar arasında adi hırsızlık da yer almaktadır. Ürün ve malzeme hırsızlığı örnekleri ile karşımıza çıkan bu hırsızlık olaylarında kişilere kürek ve hapis cezaları verilmiştir. En az adi hırsızlık kadar dikkat çeken bir başka suç ise hayvan hırsızlığıdır. Özellikle Müslüman Türk nüfusunun önemli geçim kaynaklarından biri olan hayvanların çalınması yine eşkıyaların işlediği suçlar arasında bulunmaktadır. Tehdit, kötü söz söyleme, namusa dil uzatma, küfür etme gibi suçların da yer aldığı Sivas'ta ayrıca tütün kaçakçılığı da saptanmıştır. Bu suç sebebiyle sık sık reji kolcuları ile tütün kaçakçıları arasında çatışmalar meydana gelmiş vilayet genelinde kaçakçılığı engellemek için önlemler alınmaya çalışılmıştır. Oldukça geniş bir suç yelpazesi olan Sivas Vilayeti'nde sarhoşluk suçuna da rastlanılmıştır. Sarhoş olarak toplum içinde taşkınlıklara yol açmak suç olarak görülmüş bu suça karışanlara çeşitli cezalar uygulanmıştır. Bütün bu suçların yanında sarhoşken kız oynatmak, korkutmak amaçlı silah çekmek, emniyeti suiistimal etmek, sahte para ve sahte evrak basmak gibi

olaylarda rastlanılan suçlar arasında bulunmaktadır. Hapis cezasının uygulandığı sahte evrak suçunun yanında vilayette kayda geçen diplomasız doktorluk suçu da ilgi çeken suçlar arasındadır. Tez çalışmasında incelenmiş olan 1328 senesi Eylül ayı Sivas Vilayeti'ndeki cinayetleri gösteren cetvelden de anlaşılacağı üzere söz konusu tarihte adam öldürme, kazaen katl, gasp, hırsızlık, casusluk, ahz, cebren fiil-i şeni ve fiil-i livâtaya kadar pek çok suç kayıt altına alınmıştır.

Vilayet genelindeki asayiş durumuna göz atıldığında ise kolluk kuvvetlerinin hayli önem arz ettiği anlaşılmaktadır. Suçlar karşısında mağdurların korunması, eşkıya takiplerinin yapılması, halk şikâyetlerinin dikkate alınarak soruşturmalar başlatılması gibi unsurlar güvenlik güçlerinin bu anlamda büyük roller üstlendiğini göstermektedir. Bunun yanında askeri atamaların yapılması, suçların yoğunlukta görüldüğü bölgelere askeri sevklerin gerçekleştirilmesi de ortaya çıkabilecek suçların önüne geçmiştir. Asayişin Sivas ve çevresindeki topraklarda sağlanabilmesinde güvenlik birimlerinin yanında halkın desteği de etkili olmuş halk ile yan yana mücadele gösteren askeri unsurlar suçlularla daha etkili savaşılmışlardır. Eşkialık başta olmak üzere toplum huzurunu bozabilecek bütün suçların en aza indirilmesi amaçlanan Osmanlı Devleti'nde bu çerçevede bir takım politikalar uygulanmış ödüllendirme sistemi başta olmak üzere suçluların yakalanmasında üstün hizmet gösteren kişilere nakdi para yardımları yapılmıştır. Osmanlı Devleti ödüllendirme sisteminin yanında eşkıya ile çatışmada vefat eden askerlerin geride kalan eş ve çocuklarının mağdur edilmemesi konusunda da hassas davranmış böylesi olaylarda askerlerin ailelerine maaş bağlanmıştır. Eşkialık ile karşılıklı çatışma sonucunda ölen zaptiye askeri İlbeylilioğlu Ömer'in geride kalan dul eşi ve yetimlerine maaş bağlanması söz konusu duruma örnek olarak gösterilebilmektedir. Bu politikalar ile birlikte kamuoyu güvenliği sağlanmaya çalışılırken halkın da en az devlet kadar suç ve suçlularla top yekûn mücadele etmesi amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

1. ARŞİV BELGELERİ (BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ)

BOA. DH.MKT: 350/14; 1645/56; 1781/82; 2064/65; 369/37; 1309/44; 342/3; 1845/63; 1482/109; 1799/6; 2396/51; 439/42; 1955/97; 1601/14; 772/59; 1717/105; 1817/78; 333/38; 290/41; 1564/112; 2510/52; 1394/52; 1429/70; 1417/22; 2491/40; 2502/132; 1490/7; 2760/69; 1107/9.

BOA. Y.A.HUS: 329/39; 313/69.

BOA.DH.EUM.EMN: 34/11; 110/57; 30/10; 30/50; 34/58; 34/17; 30/65; 34/55; 96/12; 34/20; 84/44.

BOA.DH.TMIK.M: 28/36; 154/26; 7/23; 40/65; 26/24; 58/14; 235/72.

BOA. DH.ŞFR: 177/66; 180/99; 328/146; 175/84; 146/78; 259/88.

BOA. BEO: 3764/282285; 1034/77493; 1190/89234; 3521/264068; 8/583.

BAO. İ.AZN: 28/1.

BOA. MVL: 747/119; 746/101; 743/15; 680/70; 743/62; 745/50; 685/8; 743/98.

BOA. A.MKT.MHM: 661/42.

BOA. Y.PRK.UM: 14/22.

BOA. DH.H: 37/18.

BOA. DH.EUM.MTK,: 77/16.

BOA. DH.EUM.KADL: 9/46.

2. SALNAMELER

Sivas Vilayet Salnâmesi, Sivas, 1321

Sivas Vilayet Salnâmesi, Sivas, 1325

3. KİTAPLAR

Abdi-zade Hüseyin Hüsameddin Efendi, **Amasya Tarihi**, Cilt:1.

Abdi-zade Hüseyin Hüsameddin Efendi, **Amasya Tarihi**, Cilt:3.

Acun, Fatma, **Karahisar-ı Şarki ve Koyluhisar Kazaları Örneğinde Osmanlı Taşra İdaresi (1485-1569)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2006.

Akgündüz. Ahmet, **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukukî Tahlilleri İkinci Kitap II.**

Bayezid Devri Kanunnameleri, Fey Vakfı Yayınları, İstanbul, 1990.

Akurgal, Ekrem, **Anadolu Kültür Tarihi**, 5. baskı, Ankara, Tübitak, 1998.

Alyot, Halim, **Türkiye’de Zabıta Tarihi Gelişimi ve Bugünkü Durumu**, Kozan Ofset Yayıncılık, Ankara, 2008.

Asarkaya (Cinlioğlu), Halis Turgut, **Osmanlılar Zamanında Tokat**, Tokat Belediyesi Kültür Yayını, Tokat, 2019.

Aslanoğlu, İbrahim, **Her Yönden Sivas**, 3.Baskı, Ağaoğlu Yayınevi, İstanbul, 1979.
Avcı, Mustafa, **Osmanlı Hukukunda Suçlar ve Cezalar**, Gökkuşbu Yayınları, İstanbul, 2004.

Aydın, Mehmet Akif, **Türk Hukuk Tarihi**, 9.Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2012.

Barkey, Karen, **Eşkıyalar ve Devlet: Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi**, çev. Zeynep Altok, 2.Baskı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2011.

Başaran, Mehmet, Aysun Sarıbey Haykıran, Ali Özçelik, **Atçalı Kel Mehmed Efe-Batı Anadolu’da Eşkıyalık ve Zeybeklik**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2018.

Baykara, Tuncer, **Anadolu’nun Tarihi Coğrafyasına Giriş 1 Anadolu’nun İdari Taksimatı**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 2000.

Beşirli, Mehmet, **Orta Karadeniz Kentleri Tarihi 1 Tokat (1771-1853)**, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınları, Tokat, 2005.

Cuinet, Vital, **La Turquie D’asie: Geographie Administrative, Statistique, Descriptive et Raisonnée de Chaque Province de L’asie-Mineure**, Cilt: I, Ernest Leroux Éditeur. Paris, 1892.

Demir, Mustafa, **Türkiye Selçukluları ve Beylikler Devrinde Sivas Şehri**, Sakarya Kitabevi, Adapazarı, 2005.

Demirel, Ömer, **Osmanlı Dönemi Sivas Şehri ve Esnaf Teşkilatı**, Sivas Belediyesi Kültür Yayınları, Sivas, 1998.

Ergenç, Özer, **Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı: XVI Yüzyılda Ankara ve Konya**, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara, 1995.

- Gökbel, Ahmet, **İnanç Tarihi Açısından Sivas**, Kitapevi Yayınları, İstanbul, 2004.
- Gül, Osman Kubilay, **Şebinkarahisar-Yeniden Vilayet Olma Yolunda 81 Yıl**, Yaz Yayınları, İstanbul, 2015.
- Günaltay, M. Şemseddin, **Yakın Şark**, Cilt: IV, 2.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1987.
- Hakkı, İsmail ve Rıdvan Nafiz, **Sivas Şehri**, (Haz.Recep Toparlı), Sivas Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, Sivas, 1998.
- Hobsbawn, Eric, **Sosyal İsyancılar**, çev. Necati Doğru, 2.Baskı, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995.
- İnalcık, Halil, **Devlet-i Aliyye-Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar -1**, 1.Baskı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.
- Karal, Enver Ziya **Osmanlı Tarihi – Islahat Fermanı Devri (1856-1861)**, 8.Baskı, Cilt:VI, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.
- Karal, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi - Islahat Fermanı Devri (1861-1876)** , 7.Baskı, Cilt: VII, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2011.
- Karaman, Fikri, **Salname-i Vilayet-i Sivas 1308**, Sivashılar Eğitim Kültür ve Yardımlaşma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001.
- Karpat, Kemal, **Osmanlı Nüfusu (1830-1914): Demografik ve Sosyal Özellikleri**, çev.Bahar Tırnakçı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003.
- Karpuz, Haşim, **Şebinkarahisar**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989.
- Kavaklı, Sibel, **XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Amasya (Şer’iyye Sicillerine Göre)**, 1.Baskı, Hiperlink Yayınları, İstanbul, 2016.
- Kıvrım, İsmail, **Şebinkarahisar Kazası Nüfus Defteri (1251-1835)**, Giresun İl Özel İdaresi, İstanbul, 2015.
- Kuzucu, Kemalettin, **İsmail Hakkı Paşa’nın Sivas Valiliği ve İlk Ermeni Olayları (1880-1882)**, 1. Baskı, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- Mahiroğulları, Adnan, **Seyyahların Gözüyle Sivas**, Acar Matbaacılık, İstanbul, 2001.

Mahiroğulları, Memduh Ahmet, **İlk Çağlardan Günümüze Sivas İli**, Kitap Matbaacılık, Sivas, 2003.

Menç, Hüseyin, **Cemal Kutay'ın Önsözü İle Olaylar ve Belgelerle Amasya Tarihinden Sayfalar**, Eser Matbaası, Amasya, 1987.

Natanyan, Boğos, **Sivas 1877**, (Haz.Arsen Yarman), 1.Baskı, Birzamanlar Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Okutan, Hasan Tahsin, **Şebinkarahisar ve Civarı: Coğrafya, Tarih, Kültür, Folklor**, Yeşil Giresun Matbaası, Giresun, 1949.

Özdemir Ali ve Hasan Özhan, **İlçe Oluşunun 50.Yılında Şebinkarahisar**, Yeni Şebinkarahisar Yayınları, 1974.

Özgün, Cihan, Elif Charlotte Nelson, İbrahim Hamaloğlu, Yasin Özdemir ve Gizem Tunç, **II. Abdülhamit Döneminde İzmir ve Çevresinde Eşkiya ve Eşkiya Yatakları (Haritalandırma ve Haritalara Analitik Bir Yaklaşım)**, (Ed.Olcay Pullukçuoğlu Yapucu), Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2022.

Öztuna, Yılmaz, **Büyük Türkiye Tarihi**, Cilt:3, Hayat Yayınları, 1964.

Ramsay, W.M., **Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası**, çev. Mihri Pektaş, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1960.

Sümer, Faruk, **Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri**, 3.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1998.

Şahin, Gürsoy, **Osmanlı Devletinin Son Dönemlerinde Sivas ve Suşehri Bölgelerinde Ermeni Faaliyetleri**, 1.Baskı, IQ Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.

Tekir, Süleyman, **Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Jandarma Kuruluş, Teşkilat ve Mücadele (1903-1938)**, 1.Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2020.

Turan, Osman, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, 1.Baskı, Turan Neşriyat Yurdu, İstanbul, 1971.

Tuzcu, Ali, **İlk Çağlardan Cumhuriyet'e Seyahatnamelerde Amasya**, 1.Baskı, Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri, 2007.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, 5.Baskı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2003.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, **Osmanlı Tarihi**, 5.Baskı, Cilt:1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1988.

Yağcı, Zübeyde Güneş, “Osmanlı Kanunnamelerinde Suç ve Ceza: Kadınlar”, **Tanzimat Öncesi Osmanlı Toplumunda Cinsiyet, Mahremiyet ve Sosyal Hayat**, (Ed. Miyase Koyuncu Kaya, Bedriye Yılmaz), 1.Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2018, ss. 421-431.

Yasak İbrahim ve Kaleli Ahmet, **Dünden Bugüne Sivas İli**, Seyran Yayınları, Sivas, 1986.

Yücel, Yaşar, **Anadolu Beylikleri Hakkında Araştırmalar**, 2.Baskı, Cilt:2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991.

4. MAKALE VE BİLDİRİ KİTAPLARI

Acun, Fatma, “ Osmanlı İdari Öncelikleri: Karahisar-ı Şarki Sancağı’nda Gelir Artırımı Örneği”, **Uluslararası Kuruluşunun 700.Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi Kitabı**, (Haz.Alaaddin Aköz, Bayram Ürekli, Ruhi Özcan), 7-9 Nisan 1999, Selçuk Üniversitesi Yayınları, Konya, 2000, s.680.

Acun, Fatma, “Osmanlı Döneminde Anadolu Şehirlerinin Gelişmesinde Devletin Rolü: Karahisar Örneği”, **Belleten**, Cilt: 65, Sayı:242, Nisan 2001, s.171.

Acun, Fatma, “Osmanlı Döneminde Anadolu Şehirlerinin Gelişmesinde Devletin Rolü: Karahisar Örneği”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed. Ali Çelik), 30 Haziran-1 Temmuz 2000, Şebinkarahisar Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2000, s.8.

Acun, Fatma, “Şebinkarahisar”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt.38, İstanbul, 2010,s.393.

Açıkel, Ali, “ Tokat Kazası’nda Vakıf İdaresinin Teşkili ve Gelişimi (1835-1890)”, **Vakıflar Dergisi**, Sayı:43, 2015, ss.47-48.

Açıkel, Ali, “Rum Eyaleti”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 35, İstanbul, 2008, (Rum Eyaleti), ss. 225-226.

- Açıkel, Ali, “Tanzimat Döneminde Tokat Kazasının İdari ve Nüfus Yapısındaki Değişiklikler (1839-1880)”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:27, Sayı:2, 2003, ss.254-259.
- Açıkel, Ali, “Tokat Sancağının İdari Durumu ve Nüfus Yapısı (1880-1907)”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt.14, Sayı:2, 2004, s.334.
- Açıkel, Ali, “Tokat”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:41, İstanbul, 2012, s.219.
- Afyoncu, Erhan, “Osmanlı Döneminde Tokat”, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Haz. Ali Açıkel, Samettin Başol, Murat Hanılçe, Emel Hisarcıklılar), 25-26 Eylül 2014, Cilt:1, Tokat İl Özel İdaresi, Tokat, 2015, s. 19.
- Akbulut, Gülpınar, “Sivas Şehri’nin Tarihi Coğrafyası”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:35, Sayı:2, Sivas, 2009, s.213.
- Akbulut, İlhan, “İslam Hukukunda Suçlar ve Cezalar”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:52, Sayı:1, 2003, s.170.
- Akgündüz, Said Nuri, “Tanzimat Dönemi Osmanlı Ceza Hukukunun Kaynakları”, **Abant İzzet Baysal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:4, Sayı:8, Güz-2016, ss.9-10.
- Akkaya, Bülent “Geçmişten Günümüze Türk Polis Teşkilatında Rütbelere”, **Turkish Studies**, Cilt:8, Sayı:5, 2013, s.65.
- Akman, Mehmet, “Örf”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:34, İstanbul, 2007, ss.93-94.
- Aksın, Ahmet ve Emrah Maral, “Osmanlı Devletinde Irza ve Namusa Yönelik İşlenen Suçlar ve Uygulanan Cezalar (1789-1852)”, **II. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Kitabı**, (Ed. Fethi Gedikli), 13-14 Mayıs 2016, Cilt:1, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul, 2016, s.820.
- Aktaş, Esat, “19.Yüzyılın Sonunda Tokat Sancağı”, **Mavi Atlas**, Cilt: 9, Sayı: 1, 2021, ss.102-103.
- Akyılmaz, Bahtiyar, “Osmanlı Devletinde Merkezden Yönetimin Taşra İdaresi”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:1, Sayı:4, 1999, ss.133-137.
- Akyüz, Hatice Ö. ve Mehmet Akif Ceylan, “ Osmanlı Döneminde Tokat Şehrinin Fonksiyon Özellikleri”, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:11 (2), 2020, s. 112.

Arslan, Melih, “Roma Dönemi Pontus-Paphlagonia Bölgesi Şehir Sikkeleri”, **Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yıllığı**, 1990, s.77.

Aslan, Nasi, “Klasik Dönem Ceza Kanunnameleri Bağlamında Osmanlı Hukukunun Şer’iliği Üzerine”, **Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:3, Sayı: 2, 2003, s. 31

Avcı, Mustafa, “Osmanlı Hukukunda Livatanın Cezası”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:26, Sayı:2, 2018, ss.15-45.

Aydemir, Muzaffer ve Serbay Sağlık, “Osmanlı Ordusu Redif Teşkilatı Yapılanmasının Yönetsel Yaklaşımlar İle İncelenmesi: Sivas Salnamelerinde Yer Alan Amasya’da Konuşlu Redif Birlikleri”, **Uluslararası Amasya Sempozyumu Tarih-Dil-Kültür-Edebiyat Kitabı**, 4-7 Ekim 2017, Cilt:1, KIBATEK Yayınları, Amasya, 2017, s.91.

Aydın, Mehmet Akif, “Ceza”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:7, İstanbul, 1993, s.478.

Baba, Yasemin, “Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Hırsızlık Suçunun Hüküm ve Sonuçları”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt:71, Sayı:1, 2013, s.79.

Bakır, Abdulhalik ve Ali Gökçen, “Osmanlı Öncesi Dönemde Tokat, Amasya, Kastamonu ve Çorum Şehirleri”, **Oğuz-Türkmen Araştırmaları Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, Haziran-2019, s. 64.

Bardakoğlu, Ali, “Eşkîya”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:11, İstanbul, 1995, s.463.

Bardakoğlu, Ali, “Had”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:14, İstanbul, 1996, ss.547-551.

Bardakoğlu, Ali, “Hırsızlık”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:17, İstanbul, 1998, ss.384-396.

Bardakoğlu, Ali, “Katil”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:25, Ankara, 2022, s.45.

Başaran, Mehmet ve Ali Özçelik, “Ege Adaları Menşeli Rum Çetelerin Batı Anadolu’daki Eşkîyalık ve Kaçakçılık Faaliyetleri (XIX.Yüzyılın İkinci Yarısından XX.Yüzyılın İlk Çeyreğine)”, **İzmir Araştırmaları Dergisi**, Sayı:11, Yıl:5, İzmir, 2019, ss.79-105.

Başaran, Mehmet ve Ali Özçelik, “XIX. Yüzyılda Aydın ve Çevresinde Eşkîyalık ve Güvenlik Sorunu”, **18. Türk Tarih Kongresi**, 1-5 Ekim 2018, Ankara, 2018, ss.897-899.

Başoğlu, Tuncay, “Ta’zir”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:40, İstanbul, 2011, ss.198-202.

- Baykara, Tuncer, “ Zeybekler, Eşkîya mı İdiler?”, **Osmanlı’dan Günümüze Eşkîyalık ve Terör**, (Ed.Osman Köse), İlkadım Belediyesi, Samsun, 2017, ss.24-25.
- Baytimur, Suha Oğuz, “ Osmanlı Devletinde Hırsızlık Suçları ve Uygulanan Cezalar (1789-1839)”, **Osmanlı Hakimiyet Sahası Çalışmaları**, Cilt: 8, Sayı: 15, 2018, ss.95-96.
- Bilgiç, Veysel K. ve Muhittin Karakaya, “Türk Polis Teşkilatının Tarihi Gelişimi” **Polis Bilimleri Dergisi**, Cilt:4, Sayı:1-2, 2002, s.176.
- Bilir, Tahir, “Son Dönem Osmanlı Taşra Hapishaneleri: Tokat Hapishanesi Örneği”, **History Studies**, Cilt.11, Sayı.3, 2019, ss.894-897.
- Birol, Nurettin, “XIX. Yüzyıl Sonlarında Sivas Vilayetinde Azınlık ve Yabancı Eğitim-Öğretim Kurumları ve Faaliyetleri”, **Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed. Şeref Boyraz), 21-25 Mayıs 2007, Cilt:1, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas, 2007, s.425.
- Boynukalın, Mehmet, “Suç”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:37, İstanbul, 2009, ss.453-457.
- Bozalioğlu, İsmail, “Karahisar-ı Şarki’nin İdari, Ekonomik ve Sosyal Durumuna Dair (1870-1926)”, **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed. Ali Çelik), 30 Haziran-1 Temmuz 2000, Şebinkarahisar Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2000, s.167.
- Bozkuş Deveci, Yıldız, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Sivas Ermenileri’nin Genel Durumu”, **Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed.Şeref Boyraz), 21-25 Mayıs 2007, Cilt:1, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas 2007, ss.377-392.
- Bozpolat, Serap, “Tanzimat Öncesinde Sivas’ta Müslim-Gayrimüslim Münasebetleri”, **Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed.Şeref Boyraz), 21-25 Mayıs, 2007, Cilt:1, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas 2007, ss.422.
- Boztepe, Mehmet, “Osmanlı Devleti’nin Taşra Yönetimini Şekillendiren Merkeziyetçilik Yaklaşımı ve Günümüze Etkileri”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:36, 2013, s.4,7.

- Bulut, İlhan, “İslam ve Osmanlı Hukukunda Hataen Öldürme Suçu”, **Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi**, Yıl:3, Sayı:1, 2018, s.44.
- Çadircı, Musa, “Tanzimat’ın İlanı Sırasında Anadolu’da İç Güvenlik”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt:13, Sayı:24, 1980, s.49.
- Çalışkan, İbrahim, “İslam Hukukunda Ceza Kavramı ve Hadd Cezaları”, **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Cilt:31, Sayı:1, ss.371-372.
- Çıplak, Esra, “ XVI. Yüzyılda Süper Güçlerin Nüfuz Sahası Sivas”, **Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed. İbrahim Yasak), 29 Eylül-01 Ekim 2005, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas, 2006, s.166.
- Dağcı, Şamil, “Kısas”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:25, Ankara, 2022, ss.488-494.
- Darkot, Besim, “Sivas”, **İslam Ansiklopedisi**, Cilt:10, İstanbul, 1988, s.574.
- Daş, Mustafa, “Tokat’ın Ortaçağ Tarihi Üzerine Bazı Tespitler”, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Tarihi ve Kültürü Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Haz. Ali Açikel, Samettin Başol, Murat Hanılçe, Emel Hisarcıklılar), 25-26 Eylül 2014, Cilt:1, Tokat Valiliği İl Özel İdaresi, Tokat, 2015, s.368.
- Daşcıoğlu, Kemal, “Osmanlı’da Eşkıyalık Hareketlerini Cezalandırma Yöntemi Olarak Sürgünler”, **Osmanlıdan Günümüze Eşkıyalık ve Terör**, (Ed.Osman Köse), İlkadım Belediyesi, Samsun, 2017, s. 309.
- Daşcıoğlu, Kemal, “ Osmanlı Döneminde Rüşvet ve Sahtekârlık Suçları ve Bunlara Verilen Cezalar Üzerine Bazı Belgeler”, **Sayıştay Dergisi**, Sayı:59, 2005, s.121.
- Demircioğlu, İsmail ve Nazım Kurucu, “XIX.Yüzyılın İkinci Yarisında Şebinkarahisar-Giresun Ticaret Yolu (İpek Yolu)”, **Askeri Tarih Araştırmaları Dergisi**, Genelkurmay ATASE ve Denetleme Başkanlığı Yayınları, Yıl:4, Sayı:7, 2006, s. 36.
- Demirel, Ömer, “Sivas”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:37, İstanbul, 2009, s.278.
- Denizli, Hikmet, “Sivas Tarihi ve Eserleri”, **Revak**, Esnaf Ofset Matbaacılık, Sivas, 1990, s.11.
- Dinçol, A.M. ve J.Yakar, “Nerik Şehrinin Yeri Hakkında”, **Belleten**, Cilt:38, Sayı:152,1974, s.565.
- Dönmez, İbrahim Kâfi, “Sarhoşluk”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:36, İstanbul, 2009, s.141.

Eken, Galip ve Hanife Şen, “Tanzimat Dönemi Cizye Defterlerine Göre Amasya’da Gayrimüslimler”, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi**, Cilt:11, Sayı: 1, 2016, s.123.

Erdem, İlhan, “Türkiye Selçuklu- İlhanlı İlişkilerinde Sivas”, **Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed. İbrahim Yasak), 29 Eylül-01 Ekim 2005, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas, 2006, s.74.

Erdem, Sargon, “Tokat Kelimesi Üzerine Düşünceler”, **Türk Kültüründe ve Tarihinde Tokat Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Haz.Hayri Bolay, Mustafa Yazıcıoğlu, Bahaeddin Yediyıldız, Mehmet Özdemir), 2-6 Temmuz 1986, Tokat Valiliği Şeyhülislam İbn Kemal Araştırma Merkezi, 1987, ss.11-16.

Erdoğan İnce, Dilşen, “Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Aydın Vilayeti’nde Bazı Eşkıyalık Olayları”, **Osmanlı’dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör**, (Ed.Osman Köse), İlkadım Belediyesi, Samsun, 2017, s. 477.

Erkal, Mehmet, “Nisab”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:33, İstanbul, 2007, ss.138-140.

Ersan, Mehmet, “XIII-XIV. Yüzyıllarda Şap Ticareti ve Şebinkarahisar” **Şebinkarahisar I. Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed. Ali Çelik), 30 Haziran-1 Temmuz 2000, Şebinkarahisar Belediyesi Yayınları, İstanbul, 2000, s.59.

Eş-Şazeli, Hasan Ali, “Cinayet”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:8, İstanbul, 1993, ss.14-15

Fındıklı, Remzi, “Osmanlı Devleti’nde Güvenlik ve Polis”, **Osmanlı**, Cilt:6, Ankara Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s.298.

Fulin, Neslihan, “Osmanlıda Rüşvet ve Cezası”, **Akademik Tarih ve Araştırmalar Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1, 2019, s.28.

Genç, Mehmet, “ 17.- 19. Yüzyıllarda Sanayi ve Ticaret Merkezi Olarak Tokat”, **Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Haz. Hayri Bolay, Mustafa Yazıcıoğlu, Bahaeddin Yediyıldız, Mehmet Özdemir), 2-6 Temmuz 1986, Tokat Valiliği Şeyhülislam İbn Kemal Araştırma Merkezi, 1987, ss.145-168.

Genç, Sabit, “XX. Yüzyıl Başlarında Amasya Sancağında Ermeni ve Rumlardan Kaynaklanan Asayiş Problemleri”, **Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:9, 2021, s.231.

- Gençoğlu, Mustafa, "1864 ve 1871 Vilayet Nizamnamelerine Göre Osmanlı Taşra İdaresinde Yeniden Yapılanma", **Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı:2(1), ss.31-32.
- Göde, Kemal, "Eratnalı Devleti Tarihine Genel Bir Bakış (1327-1381)", **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt:6, Yeni Türkiye Yayınları, ss.797-808.
- Göde, Kemal, "Eretnaoğulları", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:11, İstanbul, 1995, ss.295-296.
- Gökbıl, Ahmet, "Geçmişten Günümüze Sivas'ta Misyonerlik Faaliyetleri", **Hayat Ağacı Kültür Sanat ve Çevre Dergisi**, Sayı:2, 2005, Sivas, ss.84-85.
- Gökbılgin, Mehmet Tayyib, "15 ve 16. Asırlarda Eyalet-i Rum", **Vakıflar Dergisi**, Cilt: VI, 1965, s.51.
- Görür, Emel Demir, "Teğmen Herbert Chermide'in Raporlarında Keldaniler, Nasturiler, Yezidiler ve Kürtler (1881-1882)", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt:36, Sayı:1, 2021, ss.93-93.
- Gül, Osman Kubilay "Amerika Birleşik Devletleri Sivas Konsolosluğu Raporlarına Göre 19.Yüzyıl Sonlarında Sivas ve Havalisinde Ekonomik ve Sosyal Hayat (1887-1893)", **Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:6, Sayı:21, 2005, s.153.
- Gürbüz, Adnan, " 15-16. Yüzyıllarda Sivas Şehir Hayatı", **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 11, 2009, s.56.
- Gürbüz, Adnan, "XVI. Yüzyılda Sivas Ekonomisi", **Tarih ve Medeniyet**, Sayı: 23, 1996, ss.24-29.
- Haykıran Sarıbey, Aysun, Mehmet Başaran, "Osmanlı Merkezi Yönetimine Taşranın Direnişi: Atçalı Kel Mehmed Ayaklanması" **Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:12, Sayı:22, Aralık-2009, s.158.
- İlgürel, Mücteba, "Eşkıya", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:11, 1995, İstanbul, s.466.
- İlgürel, Mücteba, "Subaşı", **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:37, İstanbul, 2009, s.447-448,
- İnalcık, Halil, " Tanzimat'ın Uygulanması ve Sosyal Tepkileri", **Belleten**, Cilt: XXVIII, Sayı:112, 1964, ss.625-626.

- İnalcık, Halil, “Eyalet”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 11, İstanbul, 1995, ss.549-550.
- İnalcık, Halil, “Osmanlı Hukukuna Giriş; Örfi-Sultani Hukuk ve Fatih’in Kanunları”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt:13, Sayı:2, 1958, ss.102-126.
- Kadioğlu, Yahya ve Yusuf Yılmaz, “Tanzimat’ta Cumhuriyet’e Amasya Nüfusu”, **Uluslararası Amasya Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, 4-7 Ekim 2017, Cilt:1, KIBATEK Yayınları, Amasya, 2017, ss. 244-254.
- Kafalı, Mustafa, “Anadolu’nun Fethi ve Türkleşmesi”, **Türkler**, Cilt:6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.182.
- Karabacak, Melike, “İrzımı İsterim: 19.Yüzyılda Cinsel Saldırı Davaları Üzerine Bir Vaka İncelemesi”, **Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi**, Cilt:6, Sayı:14, 2019, s.193.
- Karahasanoğlu Osmanoğlu, Cihan, “Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Hırsızlık Suçunun Algılanması ve Cezalandırılma Şekilleri”, **II. Uluslararası Türk Hukuk Tarihi Kongresi Kitabı**, (Ed. Fethi Gedikli), 13-14 Mayıs 2016, Cilt:1, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2016, s.673.
- Karayaman, Mehmet, “Sivas Sancağında Redif Teşkilatının Kuruluşu ve Gelişimi (1834-1913)”, **Her Yönüyle Sivas Kongresinin 100.yılında Sivas Uluslararası Sempozyumu Kitabı**, (Ed:Hakan Yekbaş, Ahmet Yüksel), 25-27 Nisan 2019, Cilt:2, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Rektörlük Matbaası, Sivas, 2019, ss.40-41.
- Kartal, Nazım, “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Osmanlı’da Mülki İdari”, **Akademik Yaklaşımlar Dergisi**, Cilt:4, Sayı:1, 2013, ss.3-4.
- Kesik, Muharrem, “ Danişmendliler Zamanında Sivas (1071-1175)”, **Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed. İbrahim Yasak), 29 Eylül-01 Ekim 2005, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas, 2006, ss.108-119.
- Kılıç, Orhan, “Klasik Dönem Osmanlı Taşra Teşkilatı: Beylerbeylikler/Eyaletler, Kaptanlıklar, Voyvodalıklar, Meliklikler (1362-1799)”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt:9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss.887-898.
- Kıvrım, İsmail ve Süleyman Elmacı, “Osmanlı Döneminde Amasya’da İpekçilik”, **Turkish Studies**, Cilt.6/4, 2011, s.717.

- Kıvrım, İsmail, “Nüfus Defterlerine Göre 19.Yüzyılın Ortalarında Şebinkarahisar’ın (Karahisar-ı Şarki) Nüfus Yapısı”, **Karadeniz İncelemeleri Dergisi**, Cilt:10, Sayı:19, 2015, s.15.
- Kodaman, Bayram, “ XX. Yüzyıl Başlarında Sivas Vilayeti (1901)”, **Türk Tarihinde ve Kültüründe Tokat Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Haz. Hayri Bolay, Mustafa Yazıcıoğlu, Bahaeddin Yediyıldız, Mehmet Özdemir), 2-6 Temmuz 1986, Tokat Valiliği Şeyhülislam İbn Kemal Araştırma Merkezi, 1987, ss.181-182.
- Konan, Belkıs, “Osmanlı Hukukunda Tecavüz Suçu”, **OTAM**, Sayı:29, 2011, ss.152-153.
- Kozak, Yasin ve Olcay Kahraman, “ Sivas Vilayeti Polis Teşkilatının Kuruluşu (1885-1893)”, **Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt. XLIV, Sayı.1, ss.156-160.
- Kozak, Yasin ve Olcay Kahraman, “ Sivas Vilayeti Polis Teşkilatının Gelişimi (1893-1908)”, **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, Cilt:18, Sayı:70, 2021, ss.297-312.
- Köse, Saffet, “Rüşvet”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:35, İstanbul, 2008, ss.303-306.
- Kuyaksil, Ali, “155.Yılda Polis Teşkilatının Tarihçesi, Kolluk Kavramı ve Günümüzde Emniyet Teşkilatı”, **Polis Dergisi 155.Yıl Özel Sayısı**, Yıl.6, Sayı:22, 2000, s. 7.
- Kuzucu, Kemalettin, “Ermeni Meselesinin Taşradan Görünüşü: Sivas Vilayet Gazetesine Göre Ermeni Olayları ve Türk-Ermeni İlişkileri (1880-1882)”, **Ermeni Araştırmaları II. Türkiye Kongresi Kitabı**, Cilt:1, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Ermeni Enstitüsü Yayınları, Ankara, 2007, s.122.
- Kuzucu, Kemalettin, “Osmanlı Modernleşmesi Sürecinde İki Sivas Valisinin Raporlarının Karşılaştırılması ve Vilayetin Kentsel Dönüşümüne Etkileri”, **Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed. Şeref Boyraz), 21-25 Mayıs 2007, Cilt:1, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas, 2007, ss.338-340.
- Kuzucu, Kemalettin, “Osmanlı’nın Son Döneminde Uluslararası Kaçakçılığa Konu Olan “Tokat Çayı’nın” Serüveni”, **Gazi Osmanpaşa Üniversitesi Tokat Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Haz.Ali Açikel, Samettin Başol, Ali Osman Solmaz, Murat Hanılçe), 01-03 Kasım 2012, Cilt:1, Tokat Valiliği İl Özel İdaresi, Tokat, 2013,ss.183-189.

- Mahiroğulları, Adnan, “XIX. Yüzyılın Ortalarından Birinci Dünya Savaşı’na Kadar Sivas’ın Sosyo-Ekonomik Yapısı”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyoloji Konferansları Dergisi**, , Sayı:27, 2003, ss.64-65,
- Mehmet Koç, “Osmanlıda Ölüm Cezası Verilen Zina, Hırsızlık, Öldürme ve Yaralama Suçları”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, Sayı:33, 2019, s.270.
- Mercan, Mehmet, “Sivas Vilayeti’nin Teşkili ve İdari Yapısı (1867-1920)”, **Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed.Şeref Boyraz), 21-25 Mayıs 2007, Cilt:1, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas, 2007, s.551.
- Mercan, Mehmet, “Tokat’ın Mutasarrıflık Oluşuna Dair Bir Belge”, **Tokat Kültür Araştırma Dergisi**, Sayı:17, 2002, ss.5-13.
- Oğuzoğlu, Yusuf, “Dizdar”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:9, İstanbul, 1994, ss. 480 481.
- Ökse, Tuba, “Sivas’ta Arkeolojik Araştırmaların Tarihçesi”, **Revak**, 1993, s.22.
- Öz, Mehmet, “Modernleşme-Öncesinde Osmanlı Toplumunda Eşkıyalık Hareketlerinin Niteliği ve Özellikleri”, **Osmanlı’dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör**, (Ed.Osman Köse), İlkadım Belediyesi, Samsun, 2017, s.15.
- Özaydın, Abdülkerim, “Danişmendliler”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:8, İstanbul, 1993, s.469.
- Özbek, Nadir, “Osmanlı İmparatorluğu’nda İç Güvenlik, Siyaset ve Devlet, 1876-1909”, **Türklük Araştırmaları Dergisi**, Sayı:16, Güz 2004, ss.47-65.
- Özbek, Süleyman, “Orta Çağlarda Anadolu Ticaret Yollarının Kavşağında Sivas”, **Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed. İbrahim Yasak), 29 Eylül-1 Ekim 2005, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas, 2006, s.409.
- Özcan, Koray, “Selçuklu Çağında Sivas, Orta Çağda Bir Anadolu – Türk Kentinin İşlevsel Kimliği Üzerine Hipotetik Yaklaşımlar”, **Akademik Araştırmalar Dergisi**, Sayı: 33, 2007, s.103.
- Özcan, Selim, “Tanzimat Dönemindeki Temettuat Defterlerine Göre Amasya Şehir Nüfusunun Mesleki Yapısı”, **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, Cilt:6, Sayı:15, 2018, s. 887.

Özçelik, Ali, “ Batı Anadolu Eşkîyalığının Bir Mit Haline Geliş Serüveni”, **Tarih ve Günce Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi**, 11/5, 2019, s.335.

Özgün Cihan ve Aysun Sarıbey Haykıran, “Osmanlı İmparatorluğunun Son Zamanlarında Eşkîyanın Gölgesinde Bir Kaza: Kuşadası”, **Osmanlı’dan Günümüze Eşkîyalık ve Terör**, (Ed.Osman Köse), İlkadım Belediyesi, Samsun, 2017, s.437

Özgün, Cihan, Gizem Tunç ve Yasin Özdemir, “Bir Çatışmanın Denklemi: Çakırcalı Mehmet Efe’nin Başarısında Yatak ve Pusu Faktörü”, **Tarih ve Günce Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi**, Sayı:8, 2021, s.59.

Öztop, Fatih, “Suç Cetvellerine Göre Osmanlı Devletinde “Adam Öldürme” Suçu: Aydın Vilayeti Örneği (1908-1916), **Türk ve İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl:2, Sayı:3, 2015, ss.76-77.

Peirce, Leslie, “İnsan Kaçırmanın Namuslu ve Namussuz Halleri: Osmanlı Dünyasında Hükümdarlar, Eşkîyalar ve Kahramanlar”, çev. Neslihan Demirkol, **Kebikeç**, Sayı:34, 2012, s.46.

Reyhan, Cenk, “1864-1871 Vilayet Nizamnamelerinde İdare Meclisleri: Osmanlı Taşrasında Bir Örnek Yönetim Modelinin Kuruluş Sorunu”, **1864 Vilayet Nizamnamesi**, (Ed. Erkan Tural, Selim Çapar), Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü, Ankara 2015, s.55.

Savaş, Saim, “Sivas’ta Kılıççılar Çarşısı”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı.3, Sivas, 1984, s.43.

Sencer, Muzaffer, “Tanzimat’a Kadar Osmanlı Yönetim Sistemi”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt:17, Sayı:2, 1984, s.27.

Serçinlioğlu, Mehmet, “Zeybeklik ve Zeybekler”, **Töre Dergisi**, Sayı: 39, İstanbul, 1972, s.14.

Seyitdanlioğlu, Mehmet, “Yerel Yönetim Metinleri III, Tuna Vilayeti Nizamnamesi”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Cilt:5, Sayı:2, Mart 1996, ss.67-81.

Solmaz, Sefer, “ Danişmend Gazi’nin Anadolu’ya Gelişi”, **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı:14, 2002, ss.229-249.

Sönmez, Ali, “Osmanlı Devleti’nde İç Güvenliğin Dönüşümü: Zabtiye Teşkilatı’ndan Jandarma’ya”, **Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu İCANAS 38**, Cilt: 6, Ankara, 2007, s.2856.

Sönmez, Ali, “Zaptiye Teşkilatı’nın Düzenlenmesi (1840-1869)”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt:25, Sayı:39, 2006, s.203.

Söylemez, Faruk, “XVIII. Yüzyılda Sivas Çevresinde Eşkıyalık Olayları”, **Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed. Şeref Boyraz), 21-25 Mayıs, 2007, Cilt:1, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas, 2007.

Şahin, Eyüp, “1913 Tarihli Polis Nizamnamesine Göre Polis’in Seçimi, Atanması ve Rütbeler Arasında Yükselme İlkeleri”, **Polis Dergisi**, Sayı:43, Ocak-Şubat-Mart 2005, ss.125-126.

Şahin, İlhan ve Feridun Emecen, “Amasya”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt: 3, İstanbul, 1991, s.1.

Şimşek, Derya, “19.Yüzyılda Sivas’ta Misyonerlik Faaliyetleri” **Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed. Şeref Boyraz), 21-25 Mayıs, 2007, Cilt:1, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas, 2007, ss.453-455,

Şimşirgil, Ahmet, “XVI. Yüzyılda Amasya Şehri”, **Tarih İncelemeleri Dergisi**, Cilt:11, Sayı:1, 1996, s.77.

Tahiroğlu, Bülent, “Tanzimat’tan Sonra Kanunlaştırma Hareketleri”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:3, İletişim Yayınları, s.599.

Taşkesenlioğlu, M. Yasin, “Osmanlı Diplomatiğinde Mühür ve Bir Vaka Olarak Sahte Mühür Kullanımı”, **History Studies**, Cilt: 9, Sayı:4, 2017, s. 184.

Tekin, Murat, “Hititler Dönemi’nde Tokat ve Çevresi ”, **Gaziosmanpaşa Üniversitesi Tokat Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Haz.Ali Açık, Samettin Başol, Ali Osman Solmaz, Murat Hanılçe), 01-03 Kasım 2012, Cilt:1, Tokat Valiliği İl Özel İdaresi, Tokat, 2013,ss. 287-311.

Tezcan, Mahmut, “Türk Kültüründe Kız Kaçırma Geleneklerinin Antropolojik Çözümlemesi”, **Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi**, Cilt:6, Sayı:6, Ankara, 2003, ss.41-42.

Toprak, Zafer, “Tanzimat’tan Sonra Osmanlı Kolluk Kuvvetleri”, **Tanzimat’tan Cumhuriyet Türkiye Ansiklopedisi**, Cilt:5, İletişim Yayınları, İstanbul, 1986, s.1270.

Tufantoz, Abdurrahim, “Selçuklular Çağında Sivas’ın Stratejik ve Ekonomik Önemi”, **Selçuklular Döneminde Sivas Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed. İbrahim Yasak), 29 Eylül-01 Ekim 2005, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas, 2006, s.152.

Turan, Osman, “ Selçuklular Zamanında Sivas Şehri”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Cilt:9, Sayı:4, 1951, ss.448-457.

Türkmen, Zekeriya, “Makedonya Meselesi ve Osmanlı Ordusunun Makedonya Bölgesinde Eşkîya ile Mücadelesi”, **Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildiriler Kitabı**, 22-24 Ekim 2003-İstanbul, Cilt: 1, Genelkurmay ATASE ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2005, s.292.

Türkmen, Zekeriya, “XX. Yüzyıl Başlarında Batı Anadolu’da Eşkîya ile Mücadelede Osmanlı Kolluk Kuvvetlerinin Faaliyetleri: Çakırcalı Eşkîyasının Takip Harekâtı”, **XVI. Türk Tarih Kongresi Bildiriler Kitabı**, 09-13 Eylül 2002, Cilt:2, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2004, s.199.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, “Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmet”, **Belleten**, XXXII Sayı:126, ss.219-222.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı,”Sivas –Kayseri ve Dolaylarında Eretna Devleti”, **Belleten**, Cilt: XXXII, Sayı:126 Ankara, 1968, ss.161-190.

Uzundal, Edip, “Sultan II.Abdülhamit Dönemi Amasya Sancağı’nın İdari Yapısı (Salnamelere Göre)”, **III. Uluslararası Geçmişten Günümüze Merzifon ve Amasya Yöresi Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, 08-10 Ekim 2015, Edge Akademi Yayıncılık, 2015, s.249.

Üçok, Coşkun, “Osmanlı Kanunnamelerinde İslam Ceza Hukukuna Aykırı Hükümler III”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, 1947, s. 58.

Ünal, Uğur, “XIX. Yüzyıl Sonlarında (1870-1910) Sivas Vilayetinde Askeri Yapı”, **Osmanlılar Döneminde Sivas Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Ed. Şeref Boyraz), 21-25 Mayıs 2007, Cilt:1, Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Sivas, 2007, s.563.

Ünal, Sıddık, “XIX. ve XX. Yüzyıllarda Sivas’ın Demografik Yapısı”, **Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı: 9/2, 2014, s.37.

Ünlü, Mucize, “Osmanlı Devleti’nin Son Döneminde Amasya Hapishanesini Islah ve Faaliyetleri”, **I. Amasya Araştırmaları Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, (Haz. Yavuz Bayram), 13-15 Haziran 2007, Cilt:1, Amasya Valiliği, Amasya, 2007, s.174.

Varlık, Mustafa Çetin, “Anadolu Eyaleti”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:3, İstanbul, 1991, ss.143-144.

Witteck, Paul, “Bizanslılardan Türklere Geçen Yer Adları”, çev. Mihin Eren, **Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi**, Cilt:1, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1970, s.220.

Yağar, Hasan “Osmanlı Polis Teşkilatı ve Yenileşme Süreci”, **Türkler Ansiklopedisi**, Cilt:13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 629.

Yakut, Kemal “ Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Eşkıyalığın Önlenmesine İlişkin Düzenlemeler”, **Kebikeç**, Sayı:34, 2012, s.147.

Yarsuvat, Duygun, “Mukayeseli Hukukta Cinsel Suçlar ve Müeyyideleri”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:30, Sayı: 1-2, 1964, ss. 115-170.

Yaşaroğlu, M.Kâmil, “Livâta”, **TDV İslam Ansiklopedisi**, Cilt:27, Ankara, 2003, ss.198-200.

Yetkin, Aydın, “Osmanlı Devleti’nde Hukuk Devletinin Gelişim Süreci”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:6, Sayı:24, 2013, s.383.

Yıldırım, Adem, “İslam Hukukunda Cinsel Dokunulmazlığa Karşı İşlenen Hetk-i Irz (Tecavüz) Suçunun Cezası ve Kur’an Ceza İlkeleri Açısından Değerlendirilmesi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Sayı:47, 2018, ss.225-261.

Yılmaz, İbrahim, “ Osmanlı Son Döneminde Adam Öldürme Suçu ve Soruşturma Usulleri”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:22, Sayı:2, 2020, ss.740-741.

Yiğit, Yücel, “Mütareke Günlerinde Balıkesir’de Eşkıyalık Hareketleri”, **Osmanlı’dan Günümüze Eşkıyalık ve Terör**, (Ed.Osman Köse), İlkadım Belediyesi, Samsun, 2017, ss.567-568.

Yund, Kerim, “Sivas Adı ve Ötesi-III.” **Sivas Folkloru Dergisi**, Sayı:12, 1974, s. 4.

Yurtsever, Yılmaz, “Klasik Dönem Osmanlı Ceza Hukukunda Ta’zir Suç ve Cezaları”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:9, Sayı:3-4, 2001, ss.268-269.

Yuvalı, Abdulkadir, “Malazgirt Meydan Muharebesi ve Bununla İlgili Yerli ve Yabancı Araştırmalar”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:1, Sayı:5, 1994, ss.35-52.

Yücekaya, Hüsnü, “Amasya İpekçiliği Üzerine (1750-1900)”, **Akademik Bakış Dergisi**, Cilt.7, Sayı:13, 2013, s.273.

Zabun, Sezgin, “19.Yüzyılda Sivas’ın Sosyo-Ekonomik Durumu”, **Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 7(1), s.223.

5. TEZLER

Aktaş, Esat, **XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Tokat Sancağı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, 2009.

Arslan, Bahar, **II. Meşrutiyet Dönemi’nde Aydın Vilayeti’nde Güvenlik**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2008.

Bilgili, Ali Sinan, **XVI. Asırda Karahisar-ı Şarki Kazası**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1989.

Çatal, Ahmet Caner, **19.Yüzyılın İkinci Yarısında Amasya Şehri’nin Demografik Yapısı ve İskân Siyaseti**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, 2009.

Çetin, Sadık, **Şer’iyye Sicillerine Göre III. Selim ve II. Mahmut Dönemleri Amasya’sında Merkez-Taşra Münasebetleri**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gaziantep, 2018.

Dinç, Osman, **Osmanlı’da Modern Kolluğa Geçiş: 1903 Nizamnamesi Göre Osmanlı Jandarma Teşkilatının Kuruluşu**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bolu, 2021.

Duman, Vildan, **II. Abdülhamit Dönemi Sivas Şehri’nin İktisadi Yapısı (1876-1909)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2018.

Er, Fuat, **XV ve XVI. Yüzyılda Amasya**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2009.

Erdoğan, Ahmet, **Suç ve Ceza: Osmanlı Toplumunda Bireysel Suçlar ve Cezalar (1559-1609)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2019.

Erdoğan, İsmail, **XX. Yüzyıl Amasya Tarihi ve İnanç Coğrafyası**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 1996.

Genç, Erol, **Salnamelere Göre Sivas Vilayetinde Dini ve Sosyal Yapı**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2009.

Gürbüz, Adnan, **Toprak ve Vakıf İlişkileri Çerçevesinde XVI. Yüzyılda Amasya Sancağı**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1993.

Kantar, Yeliz, **Mekân, Mahkûm ve Memurlarıyla Sivas Vilayeti Hapishaneleri (1868-1918)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas, 2021.

Koparan, Necdet, **Türk Jandarma Teşkilatı (1908-1923)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2007.

Menekşe, Ömer, **XVII. ve XVIII. Yüzyılda Osmanlı Devletinde Hırsızlık Suçu ve Cezası**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1998.

Milli, Burhan, **Osmanlı Öncesi Sivas ve Yöresi Tarihi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2007.

Özçelik, Ali, **II. Abdülhamid Döneminde Batı Anadolu’da Eşkıyalık ve Şiddet-Af Sistemi Bağlamında Devlet-Eşkıya İlişkisi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın, 2019.

Özel, Şaban, **Türk Polis Teşkilatı’nın Gelişiminde Batı’nın Etkisi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ordu, 2019.

Pullukçuoğlu Yapucu, Olcay, **Aydın Sancağı 1845-1914 (Sosyal, Ekonomik, İdari Kültürel Durum)**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2006.

Sarıay, Ercimet, **II. Meşrutiyet Döneminde Ankara Vilayeti’nde Asayiş, Suç ve Ceza**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir, 2019.

Sönmez, Serpil, **Tahrir Defterlerine Göre XV ve XVI. Yüzyıllarda Sivas Şehir Merkezi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

Şeyhoğlu, Ersin, **24 Numaralı Şer'iiye Sicili'ne Göre Tokat**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, 2007.

Tekbaş, Mustafa, **II. Meşrutiyet'ten Kurtuluş Savaşı'na Sivas'ta Gayrimüslimler**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2007.

Temel, Mehmet Selim, **Osmanlı Devleti'nde Kız Kaçırma (1839-1908): Devlet, Cemaatler ve Modernleşme**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2019.

Tepret, Nagihan Yıldız, **Suç Cetvellerine Göre Hudâvendigâr Vilayeti'nde Suç ve Suçlular (1912-1917)**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2019.

Turan, İsmail, **Selçuklular Döneminde Tokat**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, 2016.

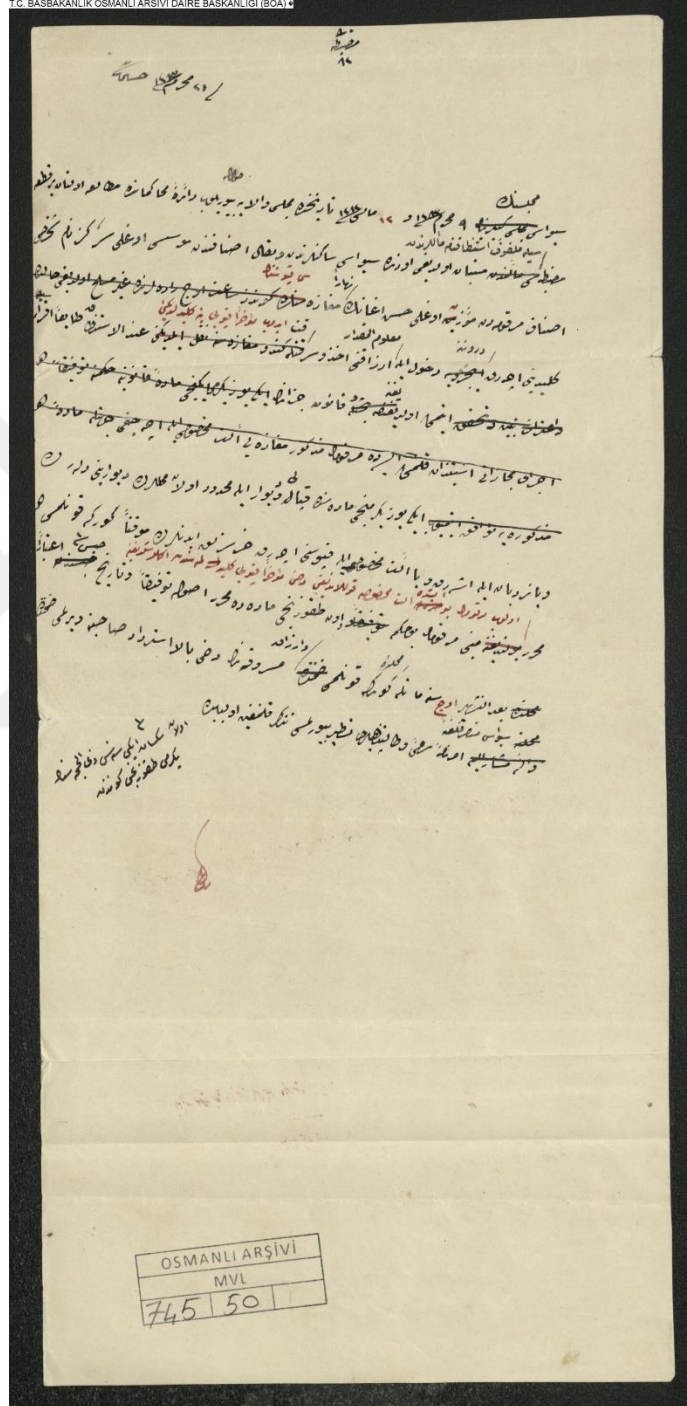
Ünalan, Sıddık, **XX. Yüzyıl Sivas Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya, 1997.

Yılmaz, Gülhan, **Şehir Coğrafyası Açısından Şebinkarahisar**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.

6. İNTERNET KAYNAKLARI

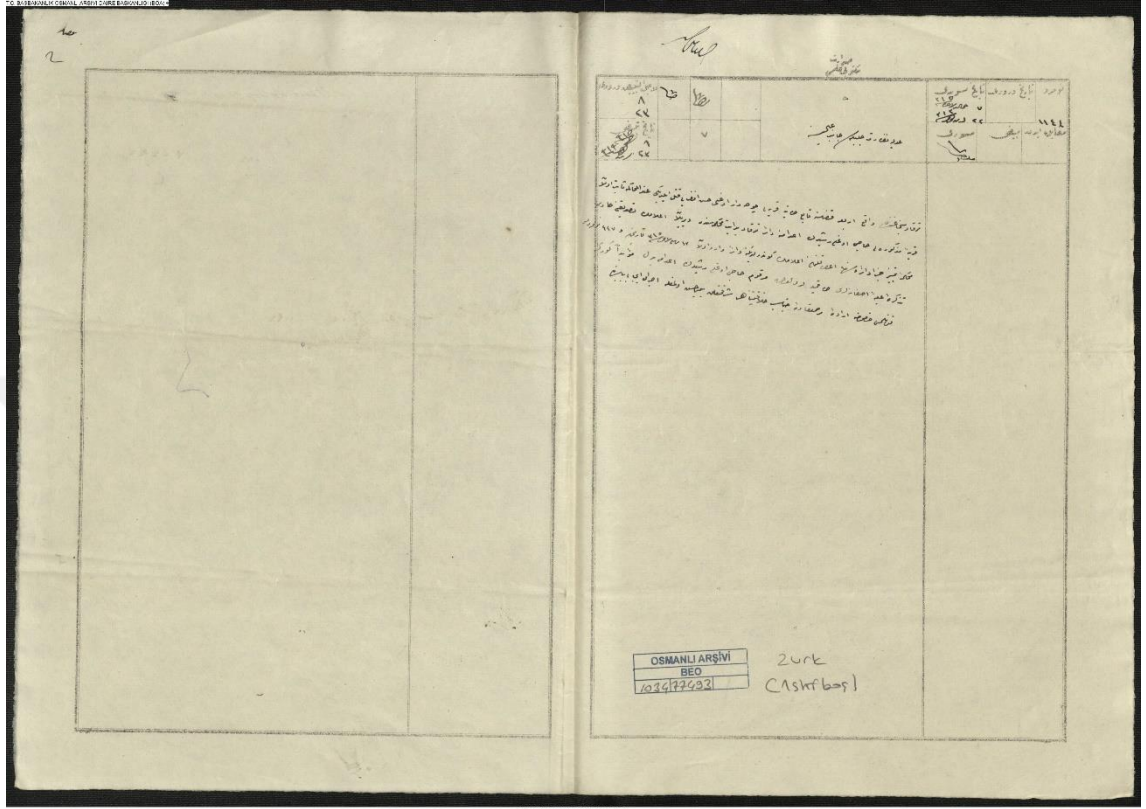
<https://sozluk.gov.tr/>. (Erişim:28.10.2022)

EKLER



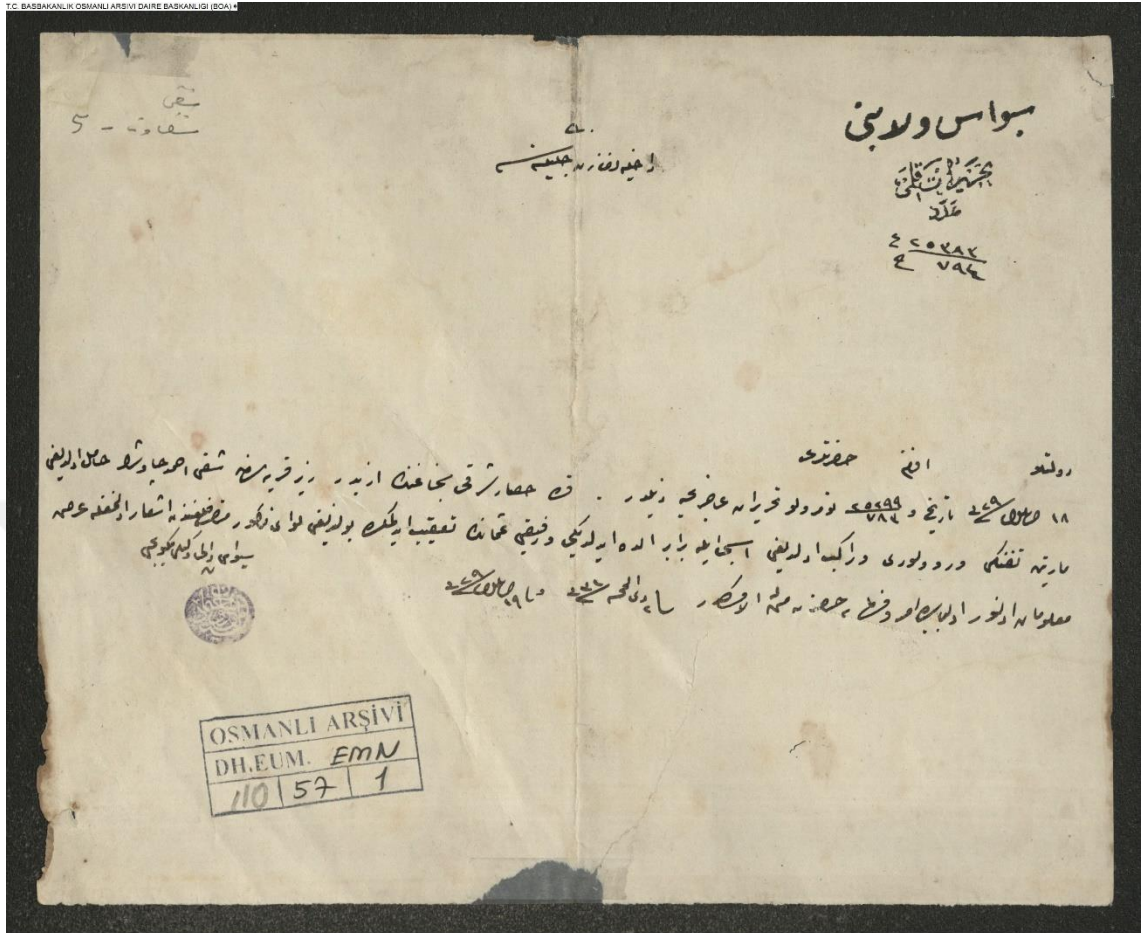
EK-1: Bakka Hasan Ağa'nın dükkânından erzak çalan Moses oğlu Serkez'in üç sene küreğe koyulması. BOA, MVL, 745/50, (H-06.02.1283)

OSMANLI ARŞIVI
DH. MKT
2502 132



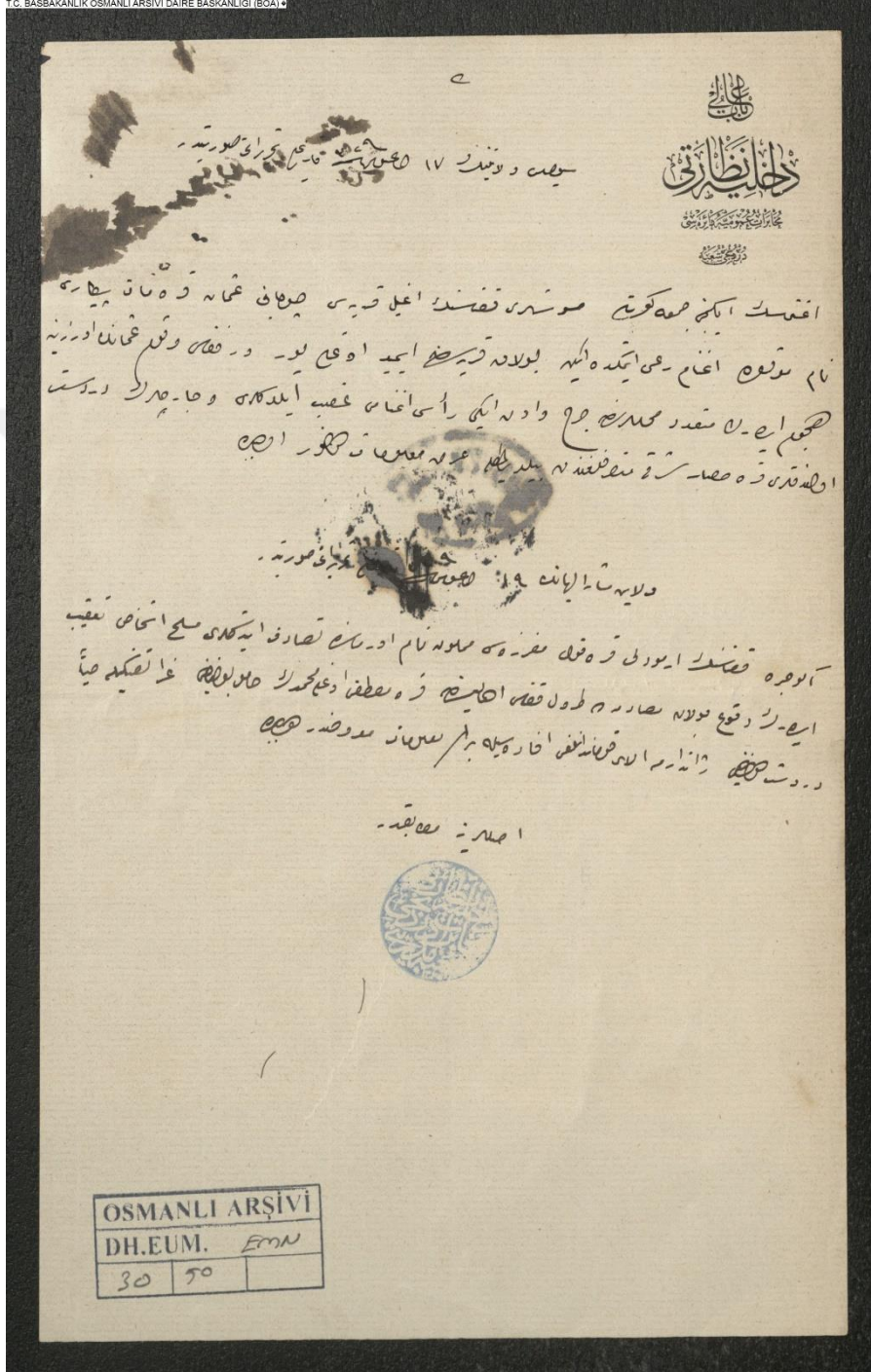
BOA.001034.077493.001

EK-4: Tanya karyeli Çuhadaroğlu Hasan Efendi'nin katili Reşid'in idama bedel müebbet küreğe konulmasını gösteren belge. BOA, BEO, 1034/77493, (H-08.06.1315)



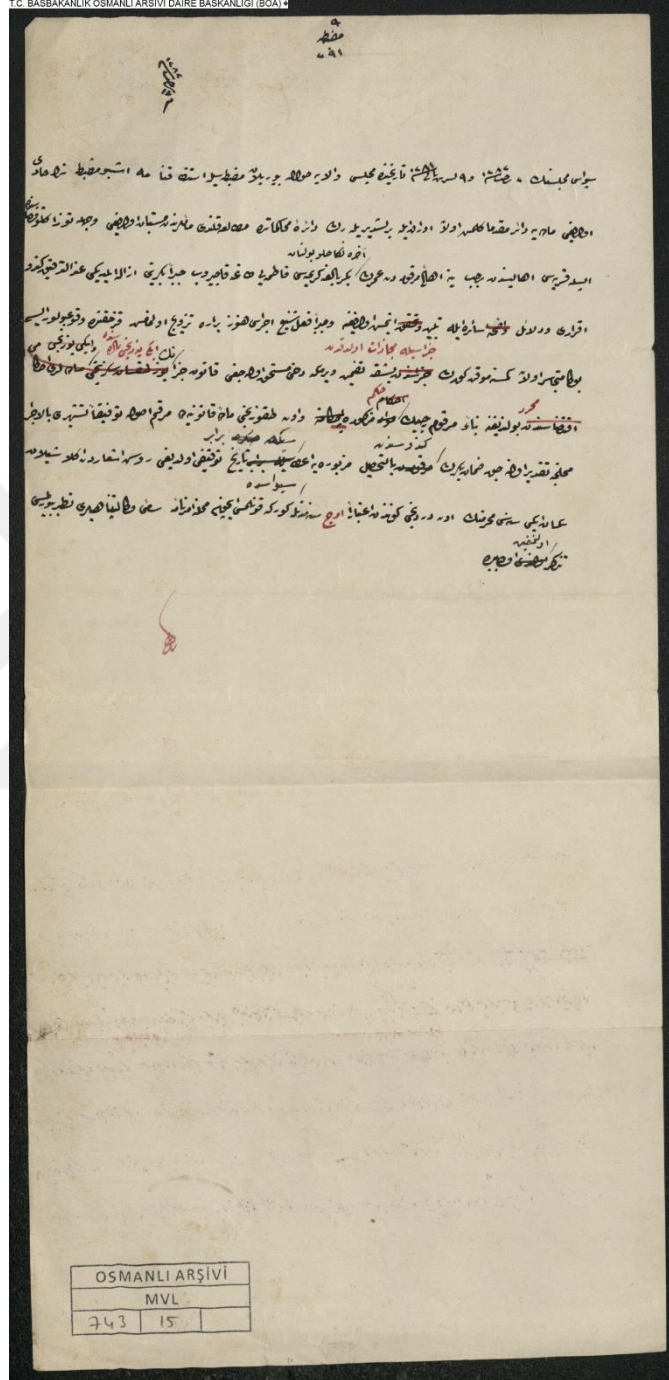
DH.EUM.EMN.00110.00057.001

EK-7: Ezbider-i Zir eşkıyasından olan Ahmed Çavuş'un silahlarıyla yakalandığını aktaran arşiv belgesi. BOA, DH.EUM.EMN, 110/57, (H-18.11.1331)



DH.EUM.EMN.00030.00050.001

EK-8: Eşkîya Mehmed'in hayvan hırsızlığı yaparken tüfekleri ile birlikte yakalandığının anlatıldığı belge. BOA, DH.EUM.EMN, 30/50, (H-14.10.1331)



MVL.00743.00015.001

EK-12: Bikrini izale etme (kızlık bozma) suçundan yakalanan Receb'in üç sene müebbetle küreğe konulmasına dair mazbata. BOA, MVL, 743/15, (H-26.07.1282)

132

135

TEŞEKKÜRLER

Tez çalışmamda akademik bilgi ve yardımlarını benden esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Cihan ÖZGÜN'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca her daim beni destekleyen ve maddi manevi yanımda olan babam Bayram TOKYAY'a ve annem Sevim TOKYAY'a teşekkür ederim.



ÖZGEÇMİŞ

2014 yılında Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih bölümüne başladım ve 2018 yılında “*Osmanlı Devleti’nde Hamam Kültürü*” başlıklı bitirme tezi ile mezun oldum. 2019 yılında aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında yüksek lisansa başladım. Tez konumu “*Sivas Vilayeti’nde Suç ve Asayiş (1864-1914)*” olarak belirledim.

